

మధురశీవి పరిశోధన గాత్రవాటికి

సంకలనం :

శ్రీ చేగుంట తనక రామబ్రహ్మం

మధురజీవి పండిత గొర్రెపాటి

విజయవాడ

సంకలనం :

శ్రీ జి. వెంకటసుబ్బయ్య : అం
శ్రీ వేగుంట కనక రామబ్రహ్మం

ఫోన్ : 291831

దేశ్ముక్త వ్రాస్తా
నారాయణగూడ - హైదరాబాద్-29

ప్రథమ ముద్రణ : 1986

ప్రథమ ముద్రణ : 1986

వెల : రు. 25-00

ప్రచురించినది శ్రీ
విజయవాడ పబ్లికేషన్స్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్

1986 : 25-00

ముద్రణ :

సాంస్కృతిక శ్రీనివాస్ ప్రింట్స్

మాచవరం

విజయవాడ-4

విషయ సూచిక

1.	స్మరణ — ఆర్	9
2.	మన వెంకటసుబ్బయ్య — ఎన్ జి. రంగ	11
3	జీవిత చరిత్రల రచనలో సిద్ధహస్తలు — జి వెంకటసుబ్బయ్య	12
4	మరపురాని మా తాతగారు — కలిడిండి నారాయణరాజు	15
5	మా నాన్న — కృష్ణాబాయి	19
6.	స్మృతుల పౌరణాలు — గెల్లి రామమోహనరావు, ఎం. ఎ.	22
7.	ట్రస్ట్ బాయ్ — శ్రీ కానుమిల్లి రామచంద్రరావు	26
8	స్మృత్యంజలి — గోపీకృష్ణ	31
9	నేను మరవలేని పండిత- వెంకటసుబ్బయ్యగారు — పి. శంకరరెడ్డి	37
10.	నా స్మృతిపథంలో నదా- మెదిలే పితామహులు — కె సుగుణ	39
11.	కాలం మావ్వలేవి గాయం — జి. జయప్రద	41
12.	మహా మనిషి మా మామగారు — రాంషా	42
13.	గొట్టెపాటి వారి జ్ఞాపకాలు — పోట్లవల్లి రామారావు	45
14.	మనీషి గోవెంసు — సంజీవదేవ్	49
15.	మూలపురుషుడూ, అది రిషిన్నూ — మోహన ప్రసాద్	54
16.	జీవితచరిత్రలకు- జీవంపోసిన గొర్రెపాటి — బ్రహ్మం	64
17.	జీవిత చరిత్రలు సాహితీ విలువలు — కొండమూడి శ్రీరామచంద్రమూర్తి	68
18.	కాన్స్టేబుల్ — వేగుంట కనకరామబ్రహ్మం	74
19.	“పీఠికలు” నేనూ” ఒకసమీక్ష — రాము	81

20. పుడమి పుటల్లో సిషిప్ర
మైన ఘంటికాల చరిత్ర — ఎ. కె. ఆర్. బి. కోదేశ్వరరావు 87
21. మదురీవనం — బి. వి. నరసింహారావు 91
22. శరత్ దశనం ఒక పరిశీలన — వి. కె. ఆర్ 93
23. డబ్బున్నోళ్ళుంటే
యెంతో మోజు — శ్రీ రంధి సోమరాజు 99
24. కుక్కపిల్ల — కొడాలి వెంకటేశ్వరరావు 107
25. యమ్. యన్. రాయ్
విప్లవనేత తత్వవేత్త — కోగంటి రాధాకృష్ణయ్య 115
26. గ్రామీణ మహిళలు
జీవన విధానం — ఆవుల జయ పదాదేవి 129
27. బద్దరు సంస్కృతి — నార్ల వెంకటేశ్వరరావు 132
28. భిన్నత్వంలో ఏకత్వం — డా॥ శంకర శ్రీ రామారావు 135
29. ఆధునిక కవిత్వావిర్భావము
శ్రీ శ్రీ. నారాయణదాసు
ప్రభృతుల నిర్వహణ — సోమసుందర్ 141
30. అనంత వధంలో — డా॥ సంజీవదేవ్ 156
31. భావకవిత్వం తీరు తెన్నులు — రావెల సాంబశివరావు 158
32. ప్రభోదాత్మక పాటలు
పాడిన వల్లెపదాల ప్రేమకవి
శ్రీ కొనకళ్ళు — డా॥ జి. వి. 171
33. సంగీతము. సాహిత్యము — చింతలపాటి లక్ష్మి నరసింహశాస్త్రి 171
34. Sarathchandra The
Matchless Novelist — Sri Gorrepati Venkata Subbaiah 177

‘మైత్రీస్మృతి’

“ఒక ఆదర్శం ఉన్నవారే జీవితాన్ని సుందరంగాను, మధురంగాను మలుచుకోగలరు. అలా మలుచుకున్నవారు మాత్రమే పనిలోని ఆనందాన్ని పొందగలరు జీతాలు తీసుకుంటూ, పనికి దొంగలైనవారు జీవిత మాధుర్యం నుండి దూరం కావటం మాత్రమే కాదు అటువంటి ఉద్యోగులు ప్రజలకు, పరిపాలకులకు కూడా బరువుచేటు. ప్రతి ఉద్యోగి తాను పనిచేస్తున్న సంస్థకు, ఆ సంస్థకు సంబంధించిన ప్రజలకు న్యాయం చేకూర్చుతున్నారా లేదా అనే ఆత్మ పరిశోధన కలిగిన వాడగు వుండాలి. గడియారంమీద దృష్టివుంచికాదు పోయేయవలసింది. పనిమీద మనసుంచి పనిచేయాలి. పనిచేయటంలో పరులపై అధికారిల ప్రశంసలు ఎలా వున్నా తను ఆత్మ తృప్తివిమాత్రం కలిగి ఉండాలి. అదృష్టవంతులెవరు? తాము చేస్తున్న పనిలో పంతోషం పొందేవారే అదృష్టవంతులు. అటువంటి వ్యాగం కలవారిలో రామబ్రహ్మంగారు ప్రథమ శ్రేణికి చెందుతారు”.

పై మాటలు కీర్తిశేషులు గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారివి. సంక్రాంతి మిత్రులలో ఒకరైన వేగుంట కవచ రామబ్రహ్మంగారికి “కాసుక” అనుపేరుతో సమర్పించిన అభినందన సంచికలోనివి. ఆ మాటలన్నీ వెంకటసుబ్బయ్యన్నగారికికూడా అక్షరాలా సరిపోతాయి. “సంక్రాంతి మిత్రులు” అంటే మిత్రులుగా ఎలా జీవించాలో దానికీకావలసిన ఓర్పు, నేర్పులేమిటో తెలుసుకొనాధకులుగాజీవింప ప్రయత్నించిన మిత్రుల కూటమి. ఆ కూటమికి ఆత్మవంటివాడు గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యన్న. మిత్రునిగా జీవించడం, ఎప్పుడూ మిత్రులను సంపాదించుకొంటూ జీవించడమే ఆయన ఉద్యమం ఆయన మిత్రులు ఎందరో చెప్పడం కష్టం ధనికులు, షేదలు, వయో వృద్ధులు, బాబు బాలికలు, పండితులు పామరులు, వివిధ మతాల రాజకీయ చెందినవారు, వివిధ భాషలకు చెందినవారు, వివిధ పాఠాలకు చెందిన కూటములకు వారు, వారి మిత్రకూటమితో ప్రత్యక్షమౌతారు “నా మిత్రులు నేను” అన్న రెండు గ్రంథాలు (రెండుభాగాలు) వారు స్వయంగా ప్రకటించుకొన్నవి ఆ మిత్రుల్లో గొర్రెపాటి బ్రహ్మయ్యగారు. ఆచార్య రంగా, ఓరికె చెంచయ్య దంపతులు, లింగం వీరభద్రయ్య చొదలగారు. నార్ల వెంకటేశ్వ

రావుగారు, కృష్ణబాయి, కాళోజీ, వేమూరి వెంకట్రామయ్య ఇంకా ఎంతో మంది సాహితీ మిత్రులు దర్శనమిస్తారు. సుబ్బయ్యన్నగారి నమకాలికులైన ఆ బాలగోపాలం "నా మిత్రులనేను" అనే పుస్తకాలలో అమరత్వం పొందారు. మైత్రితో జీవించడం అమృతం సేవించడమే కదా! తమకంటే వయో వృద్ధులైన వారితోపాటు తమ సమ వయస్కులను. తమకన్న వయస్సులో చిన్నవారిని తమ స్నేహితులుగా ఎంచి వారితో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాల ద్వారా, ప్రత్యేక సమావేశాల్లో కలిసి మెలిసి జీవించి తాను ధన్యుడై ఎందరి జీవితాల్లోనూ మైత్రిద్వారా ధన్యత చేకూర్చిన సాధనకు వెంకట సుబ్బయ్యన్న, "మధురజీవనం" అనే పుస్తకానికి గ్రంథకర్త కాదు ఎనభైమూడేళ్ళు మధురమైన మైత్రి జీవితాన్ని గడిపిన మహా మనీషి మా వెంకటసుబ్బయ్యన్న. ఆ మహానుభావుని స్మృతిగా ఈ సంపుటం వెలువడుతుంది. ఈ సంపుటానికి ముందు మాటగా నా వజ్రన, సంత్రాంతి మిత్రుల వజ్రన ఈ కొన్ని పంక్తులు సమర్పించడం మహాభాగ్యంగా భావిస్తున్నాను. "మైత్రి"కి నంబందించిన "నా గొడవ" వివిధపూ ముగిస్తున్నాను.

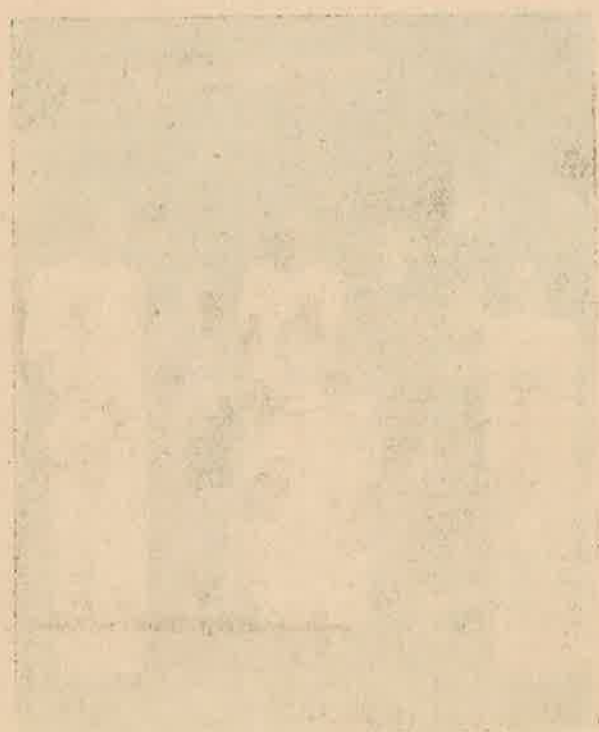
కాళన్న

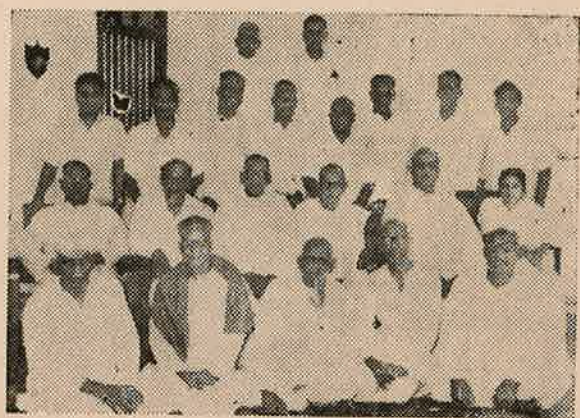
(కాళోజీ నారాయణరావు)

హైదరాబాద్

స్మరణ

మొన్నటి మధ్య విజయవాడలో ఓ రోజు ఆయనను చూచేందుకు వెళ్ళి బిగ్గరగా మాట్లాడుతుంటే 'నాకు వచ్చింది ముసలికనం; చెవుడుగారు నెమ్మదిగా మాట్లాడమన్నారు. ఇరవై సంవత్సరాల క్రితం అని వదివాను ఇవి వదివాను' అని అంటే తక్కువగా వదులు. ఎక్కువగా అలోచించు ఇంకా ఎక్కువగా గమనించు; పరిశీలించు; అర్థం చేసుకో అన్నారు. సంక్రాంతి సమావేశాలు సరేసరి సంవత్సరంలో ఎప్పుడు కలవకుంటే అప్పుడు గుబురు మీసాల క్రింద సన్నవత్పతో కనబడేవారు. అమ్మాయి మాట వింటున్నావా అని సరామర్పించేవారు. భోజనానికి ఉండకుంటే నవ్వుతూ నవ్విస్తూ ఆ రోజు భోజనమే భోజనమైనట్టు తృప్తిగా మితంగా భోంచేసే వారు. వంటలు బాగున్నాయని మెచ్చుకొనేవారు. మాన వడ్డించమంటారా అని అడిగితే, బాగుందంటే మారు వడ్డించమని కాదంటూ భోజనం ముగించేవారు. ఆయన వచ్చి వెళ్ళారంటే ఇంటిల్లసాదికి ఓ పొర్ణిమ రాత్రి విద్రుదలతో లేకుండా హాయిగా కబుర్లతో గడిచిపోయినట్లుండేది. మనిషి తెల్లన మాట తెల్లన తెల్లని ఇద్దరు లార్పి, వంచే పైన కండువా మరత చేతిలో తాను మోయగలిగినంత సూట్ కేసే. నన్నని నవ్వు. మన్ననిగడ్డ. పెద్ద నుదురు తళుకోడు నేనెరిగినప్పటినుండి అంతే.

ఉద్యోగాలు చేయలేదు. వదవుల నలంకరించలేదు. అయిన పోయారు. నిండు జీవితాన్ని జీవించి మధుర జీవితాన్ని ప్రసాదించి జీవన పృథ్వీన సంచిన మడులూ రాలిపోయారు. తల్లి తండ్రి జన్మవిస్తారు. కాని ఆయన లక్ష్మణును ప్రసాదించిన తల్లి తండ్రి ఎందరినో ఓవార్చిన లల్లి తండ్రివా ఆయన పేరు వెంకట సుబ్బయ్య అని మా పేరులు ఫలానా అని ఆయనతో పరిచయం కాగానే మరిచిపోయాం. మా మధ్య నిలిచింది ఆక్షలాలా అనిర్వచనీయమైన బంధవ్యం. ఆయనకు సోదరులు, అల్లుళ్ళు, కూతుళ్ళు, కొడుకులు తప్ప కొడుకులు, మనుమళ్ళు తప్ప బ్రహ్మయ్యగారు లేరు. రామబ్రహ్మంగారులేరు రాజాగారులేరు కాళోజీలేరు కృష్ణలేరు. నంజీవడేవ లేరు బి.వి. గూడవల్లిలేరు, వెంకటప్పయ్య ఎల్లెస్లేరు సోమరాజు లేరు. రాధాకృష్ణ లేరు. ఇలా ఎంతమందిని ఎల్లెరుగని అర్మియక శలమునకలయే ప్రేమ ఎక్కడ మంజుసాని ఎక్కడ కొన్నెరి ఎక్కడ భోగపురం ఎక్కడ మామూళ్ళో వెంకటగిరిగాలు

ఎరిగిన పక్ష్యానికి అందరినీ నిండుగా పలకరించాల్సిందే. బంధుత్వం కలుపుకోవలసిందే. ఏమిటి మనిషి, ఏమిటి పెట్టె.

చదువుతూ చదువుతూ సుగుణ పోయింది. ఎంతో కృషితో పైకి వస్తున్న అల్లుడు శివరామకృష్ణ అనుకోకుండా నడివయసులో కన్ను మూశారు. తనకు పక్షవాతం వచ్చింది. అయినా కన్నీరు వత్తుకుంటూ నహధర్మచాటివి ఓదారుస్తూ. మాకు ధైర్యం చెప్పారు. మిత్రదర్శనం రచనా వ్యాసంగం ఎప్పటిలాగానే రాసు రాసు మాట గొణుగు పడినా నవ్వు చెరగలేదు అనయవారు ఆశక్తక ప్రకటించినా తపన తీరలేదు, పురమాయంపులు ఆగలేదు ఆదేశాలు జారీ చేయటం మానలేదు. నువ్వు పుస్తకం అచ్చువేయ నువ్వెళ్ళి వాళ్ళను ఓదార్చు పలనా వారిని గురించి నమాచారం కావాలి ఇలా కాననలిపి లాటి లిపిలో కార్దులు. రైతుగాపుట్టి రచయితగా తనువు చాలించారు లోకకంగా ఆయన జీవితం 88 ఏళ్ళకు పైగా ఆయన పరిశోధనలో. రచనా వ్యాసంగంలో ఎన్నో శతాబ్దాలు జీవించారు. ఎంతో సంస్కృతిని స్వంతం చేసుకున్నారు. తెలుగులో తెలుగు వాళ్ళను గురించి ఆయన రాసినన్ని జీవిత చరిత్రలు ఎవరూ రాయలేదు. అవన్నీ చరిత్ర గ్రంథాలు కాదు. విందుజీవితాలు సజీవులవి సమకాలికులవి కీర్తి శేషుల వీను ఏమైనా కుడి ఎడంగా మన తరం వాళ్ళని మనకు స్ఫూర్తి నిచ్చేవి కర్తవ్యాన్ని నిర్దేశించేవి మనమందరం గర్వింప వలసినవీను.

చరిత్ర కారుడికి కావలసింది సత్యదృష్టి నమ్మకే దృక్పథం మంచికి ప్రచారం కావాలి. చెడు దానంత అదే ప్రచారమవుతుంది. అన్న రహస్యాన్ని ప్రచారం చేసే గొప్ప తత్వం ఆయనది. జీవిత చరిత్రలురాసి బహుమతులు గెలుచుకోవడం ఆయనకు అప్రధానం. పర్యటనలతో సభలలో, రచనా సమయంలో ఆయన కలుసుకున్నవారితో ఏర్పడే సంబంధాలు ఆయనకు ముఖ్యం. అందుకే రామబ్రహ్మంగారు అయన్నీ విశ్వప్రేమి అన్నారు.

దేశ స్వాతంత్ర్యం కోసం ఆయన కారాగార క్షేత్రాలననుభవించారు. అయితే స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తర్వాత రాజకీయాల్లోకి వెళ్ళక రచనకే ఆయన ప్రయోగం. బడికి వెళ్ళి నేర్చిన దానికంటే బడిమాని నేర్పిందే ఎక్కువ. అంతా స్వయం కృషి. ఆ కృషి ఆయనను వందేళ్ల గొత్తపాటిగా నిలిపింది. ఆయన తెలుగువాళ్ళకు 'అక్షరాధిపతి' చేశాడు. శరద్ధర్శన చేయించారు.

కృషిని రామలింగారెడ్డిని కవిరాజునూ ముట్టూరిన రైతుపెద్దను నవ

మేధావీ-ఇంకా ఎందరో మహానుభావుల జీవితాలను గ్రంథస్థం చేశారు. జన్మభూమి మంటసాల చరిత్రను తవ్వి పుస్తకానికెత్తారు. తన వర్కటనల సారాన్ని జీవితరచనల కృషిని అధ్యయన అనుభవాన్ని స్వీయ జీవితాన్ని కలిపి మనంవరకు 'మధుర జీవనం'ను ప్రసాదించారు.

కాకన్నా! కాకగారు తరలివెళ్ళారు రానుబ్రహ్మాంగమా! మనం బళ్ళారి వెళ్ళమా! రాజాగమా! కృష్ణక్కా! మీరంతా వెలితిని భర్తీ చేస్తారు:

వార్ధక్యాన్ని వెక్కిరిస్తూ విషాదాన్ని గొప్పేస్తూ ఉత్సాహంతో తొణికిసలాడుతూ మాటలేని నవ్వుతో మనవై పే చూస్తూ వుండవలసింది.

—'ఆర్'

మన వెంకట సుబ్బయ్య

శ్రీ వండిత వెంకట సుబ్బయ్య స్నేహితులను సంపాదించుకోవడంలో. స్నేహితుల అజన్మాంతము విలుపుకోవడంలో వండిత గొర్రెపాటిదే ప్రతిభ.

తీయ్యని మాటలు, వెన్నెలల వెల్గించు వెంకట సుబ్బయ్యగారి ప్రత్యేక భాగ్యము. వయస్సులో యెలా వుండేనా? 1948 నకే అంకటి అందాల బ్రోపుగా నాకు అందిరి. నా జీవిత చరిత్ర వ్రాయాలనుకున్నారట! మంటసాల పెత్తందాన. తనకో, నాకో. రైతు వెంకటసుబ్బయ్యగారికో. స్వాకంత్వ సమరయోధులైన శ్రీ బ్రహ్మాన్నతో ఆ కోరికను తెల్పిరి. వివరాలు కోరిరి.

వివరాలు శ్రీమతి భారతీదేవి నుండి అందుకొనిరి. ఎన్నో పుస్తకాలు. వ్రాతలు, అచార్య ప్రకటితమగు "చిత్రాంగి". "వక్షాబంధు" రామానాయుని "జమీర్ రైతు"ల సేకరించిరి.

ముప్పటగా, ముద్దులొలుకు తన వదలకో ఆ ప్రథమ జీవిత చరిత్రను అందించిరి అప్పటినుండి ఎందరెందరో దేశభక్తులు, రచయితలు, నాయకులు గురించి ఎన్నో జీవిత చరిత్రలను వ్రాసి, అంద్ర వాఙ్మయ సేవచేసేలా సుబ్బయ్యగారు.

అన్యతః రైతుః జీవితాంతము వరకు కళాపిపాసి, వుత్తమ రచయితగా ప్రఖ్యాతి నార్జించిరి.

వరుష వాఃకులవారిని ఆయన ప్రేమింపలేదు. వారి స్నేహితము పొందిన వారు అమృతమందుకొన్నారు. ఆ సుబ్బయ్యలిద్దరు, వొక్కరు నల్లనివారు, వీరు తెల్లవారు. ఆ నల్ల, తెల్ల వెంకట సుబ్బయ్య బొద్దులకాలం నుండి ప్రసిద్ధి పొందిన ఆ ఘంటసాలకు కొంగ్రొత్త ప్రతిష్ఠనార్జించిరి. ఇద్దరూ రైతు పేదకులు. వొక్కరు రైతు కొంగ్రెసును పెంచిరి, వీరు సరస్వతీదేవి పొలాల్లో ముత్యాలు పండించిరి ఐదు దశబ్దాలుగా వారిద్దరు నాకు ప్రాణకులురైరి. మూడో వెంకట సుబ్బయ్య, ఆ ఘంటసాల నుండి యిప్పటి వెంకట సుబ్బయ్య చరిత్రను అందిస్తున్నారు.

—ఎన్. జి. రంగ

జీవిత చరిత్రల రచనలో సిద్ధహస్తులు

"ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుతూ ఆయన సాహిత్యాన్ని గురించి విశదీకరించి చెబుతూ వుంటే ఎంతసేపైనా వినాలనిపిస్తుంది" ఇవి శ్రీ అచార్య రంగా గారు శ్రీ వెంకటసుబ్బయ్యగారిని గురించి చెప్పిన వాక్యాలు.

విజంగా ఆయన మధుర వాషి చక్కగా మాట్లాడినగల నేర్పరి. ఇతరుల మనస్సును నొప్పించడు. ఎంతసేపైనా ఆయనతో సంభాషించాలనిపిస్తుంది. అందరిని అప్యాయతతో మాట్లాడినగల విశాల హృదయం ఆయనది. అందు చేతనే అందరికంటే ఆయనకు ఎక్కువ స్నేహితులు. ఆయన సత్య శ్రేయోభిలాషి. ఆయన చరిచితులలో ఎవరు ఏ మాత్రం కష్టదశలో వున్నా ఆయన హృదయం వాపడకుతుంది, సహితంలాగా కరిగిపోతుంది. వాస్తవానికి ఆయన అమృత హృదయం అందుకే అందరు ఆయనను ప్రేమిస్తారు.

ఆయన నిత్య విద్యార్థి. విద్యార్థి అంటే కాలేజీలోనో, హైస్కూల్లోనో చదివేవాడేకాదు. విద్యను అర్జించాలని ఎవరికైతే కుతూహలం, పుణ్యహం వుండి పఠిస్తాడో వాడే విద్యార్థి. ఆయన జీవితం అంతా పుస్తక పఠనంతోనే జరిగి పోయింది. ఆయనవలె ఓపికతో చదివేవాడు ఆంధ్రదేశంలో అరుదు ఏదైనా గ్రంథం వ్రాయవలసివస్తే దానిని గురించి సంపూర్ణంగా విషయ సేకరణ చేసి అప్పుడుగాని ఆయన ప్రారంభించరు రచన. ఆయన గ్రంథం ఏది చదివినా ఈ విషయం మనకు బోధపడుతుంది. ఆయన దేశోద్ధారక చరిత్ర రచనకు, కట్టమంచి వారి చరిత్ర రచనకు వడిన శ్రమ ఇంత అని చెప్పటానికి వీలులేదు.

ఆయన గ్రంథాలయోద్యమ మూల పురుషులలో ఒకరు. ఆయన ఇల్లే ఒక గ్రంథాలయం. గ్రంథాలయం గుర్తురాగానే ఆయనపేరు తప్పక గుర్తుకు వస్తుంది. "గ్రంథాలయ సర్వసం" అనే పత్రికకు ఆయన సంపాదక ప్లగ్ వట్టుకు. పుంటసాల గ్రంథాలయం అభివృద్ధికి కారకుడు ఆయన. ఈ గ్రామ గ్రంథాలయంలోని పుస్తకాలు చాలావరకు ఆయన ఇచ్చినవే. నేడు గ్రంథాలయాలు రాజకీయ శాస్త్రాల చేతులలో పడి అపవ్యాధిపాలు అయినందుకు ఆయన వడిన పేదనకు అంతు లేదు.

ఆయన మధుర భాషి. నిత్య విద్యార్థి గ్రంథాలయోద్యమ ప్రముఖుడేకాదు. మంచి చరిత్రకారుడు కూడా. ఆయన "హంపి పిలుపు", "పుంటసాల చరిత్ర" ఈ విషయాల్ని మనకు చక్కగా విశదం చేస్తాయి. శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంకంగారి లాంటివారే ఆయన ఆంధ్రదేశ చరిత్ర వ్రాస్తే ఎంత బాగుంటుంది అన్నారంటే ఆయన చరిత్ర రచనను గురించి వేరే చెప్పనవసరంలేదు.

ఆయన జీవిత చరిత్రలను వ్రాయడంలో నేర్పరి. ఆయన వ్రాసిన జీవిత చరిత్రలు చదువుతూ వుంటే ఒక నవలను చదివినట్లుగా వుంటుంది. పుస్తకం చివరి పరకు మనలను చదివిస్తుంది. ఆయన వ్రాసిన జీవిత చరిత్రలో ఆ ఒక్క వ్యక్తిని గురించే కాదు మనం తెలిసికొనేది, ఆయన నమకాలితులను గురించి కూడా మనం తెలిసి కొంటాం. ఆయన వ్రాసిన "అవార్డుగా, జీత చరిత్రలో మనం రంగం గారి ఒక్కరిని గురించేకాదు. జమీందారీ ఉద్యమాన్ని గురించి, విద్యార్థి ఉద్యమాన్ని గురించి ఇంకా అనేక విషయాలను గురించి మనం తెలిసికొంటాము. ఆయన దేశోద్ధారక చరిత్ర ఇంచు మించుగా అనాటి ఆంధ్రదేశపు చరిత్ర. అంతేకాదు

ఇంకా పత్రికలను గురించి అనేక కొత్త విషయాలు ఆయన దేశోద్ధారక చరిత్రలో మనం తెలిసి కొంటాము.

ఆయన విశ్వోల్లాసి. ఆయన పెదవలపై ఎప్పుడూ చిరునవ్వు నాట్యం చేస్తూనే వుంటుంది. ఆయన మధుర భాషేకాదు. మధుర జీవితకాదా. అందుకే ఆయన అంటారు. “ప్రతి జీవి ఒకకవి. అతని జీవితం ఒక రసవత్తర మధుర కావ్యం” అని ఆయన మధుర జీవనం గో ఆదే మనకు బోధించారు. ఆయన మాట మంచితో మనకు మంచికనాన్ని నేర్పాడు.

ఆయన రచయితే కాదు. రాజకీయాలతో కూడా సంబంధంకల వ్యక్తి. స్వాతంత్ర్యం కొరకు శ్రీకృష్ణ జన్మ స్థానానికి వెళ్ళారు. కొంతకాలం జిల్లా బోర్డు మెంబరుగా పనిచేశారు. జమీందారీ ఉద్యమంలో కృషి చేశారు.

ఆయన తండ్రి వెంకన్న తల్లి రత్నమాంబ. ప్రాథమిక విద్యాభ్యాసం పుంటసాలలో చేశారు. కొంతకాలం తరువాత ఆంగ్లభాషాభ్యాసానికై బందరు వెళ్ళారు. నోబుల్ హైస్కూలులో చేశారు. వీరితోపాటు శ్రీ గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్య, శ్రీ శేమూరి సీతారామయ్య మొదలగు వారుకూడా బందరు వెళ్ళారు. వీరికి గొర్రెపాటి వెంకటేశ్వర్లుగారు నాయకుడు. ఆయన మంచి సూక్ష్మబుద్ధి కలవాడు. ఆదర్శ ప్రాయుడు. నహచరుల నందరమ ఆదర్శ ప్రియముగా తయారు చేసిన వ్యక్తి.

శ్రీ వెంకట సుబ్బయ్యగారు బాల్యం మంచి పఠనానక్తి ఎక్కువగా గల ఉత్సాహవంతులు. నాల్గవ పాఠం చదువుతూ ఉండగానే బెంగాలీ భాష నేర్చుకోవాలని కుతూహలం కలిగింది. అది స్వాతంత్ర్యోద్యమం రోజులు. ప్రత్యేకించి పందే మాతరం ఉద్యమ నమయం. బెంగాలీ భాషపై ఆ రోజులలో ప్రజలకు మక్కువ ఎక్కువ. కానీ నేర్చుకోవాలని వట్టుదల కలవారు తక్కువ. ఆయన బృందంలో వట్టుదల కలవాడు ఆయన ఒక్కడే. శ్రీ కొత్తా శ్రీరాసు శాస్త్రిగారి దగ్గర బెంగాలీ నేర్చుకున్నారు ఆయన. శ్రీరామశాస్త్రిగారు మంచి బెంగాలీ పండితుడు. ఆదర్శ ప్రాయుడు. సేవాతత్పరుడు. దానశీలుడు. ఆయన అర్జించిన చాలో చాలా భాగం ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాలకు అర్పించారు. ఆ రోజులలో ఎక్కడ మహాసభ జరిగినా పందేమాతరం గేయం ఆయనే పాడేవారు. ఆయన దగ్గర ఈయన నేర్చు కొన్నది ఒక్క బెంగాలీ భాష మాత్రమే కాదు. ఆయనలోని సేవా తత్పరత, దాన

శీలకూడ. తరువాత స్కూలు ఫైనల్ చదవటానికి వీరి నాయకుడు శ్రీ వెంకటేశ్వర్లుగారి సలహాపై కలకత్తా వెళ్ళారు. అక్కడ స్కూలు ఫైనల్ లో చేరారు. వీరి నాయకుడు కలకత్తాలో సీటు దొరకక ఇంటర్ మీడియట్ లో చేరుటకు నాగపూరు వచ్చాడు. శ్రీ వెంకట సుబ్బయ్యగారు అనారోగ్య కారణాల వలన కలకత్తాలో చదువుకు స్వస్తిచెప్పి ఇంటికి వచ్చారు. అప్పటినుండి ఆయన ఇంటి వద్దనే గ్రంథపఠనం, రచన ప్రారంభించారు మనకు ఉత్తమ గ్రంథాలను అందజేస్తున్నారు.

—జి. వెంకటసుబ్బయ్య

మరపురాని మా తాతగారు

ఈ మహా సృష్టిలో, మానవునిలో, 1. సత్యము, 2. స్నేహము ఈ రెండూ జీవనజ్యోతులు.

అందు సత్యము. అఖండమై, సంఘటనాతమై, బంధ రహితమై ఉంటుంది. ఇక స్నేహము. తనలో తాను, నిస్సంగిగా ఉండక, సంబంధాలు వెతుక్కుంటూ, వారి, వీరి అందరి సాంగత్యాన్ని కోరుకుంటూ ఉంటుంది. సత్యమే జీవ్యం. స్నేహమే జీవనం, గమక శత్యాన్ని విడువకూడదు. స్నేహాన్ని త్రోయకూడదు. ఈ రెండూ కలిస్తేనే జీవన పరమావధి. ఈ రెండూ లేకుంటే అసలు వ్యక్తే లేడు కదా! అప్పుడు అంతా శూన్యమే గాన, ఆ రెండిటియొక్క సమన్వయముభవము లోనే పురుషార్థము ఇమిడి యున్న సంగతి జాగా జీర్ణం చేసుకొని, ఆ కృషిలో కృత కృత్యులై తన జీవితమును అహర్నిశము, ఉత్సాహంతో, అనందంగా గడుపు కొన్న పవిత్ర ప్రేమ హృదయం. మా గొప్పపాపి వెంకట సుబ్బయ్య తాతగారు. వారు అనేక మహానీయుల, రాజకీయ నాయకుల, జీవిత రీత్రంను సారస్వతోపేతంగా రచించిన మహాకవి. వారి రచనలలో “మధురజీవనం”.

మిత్రులు - నేను ను గ్రంథము లు. అతి ప్రధానమైనవి. వారు ప్రేమించిన మిత్రులందఱకు కలలోని నాటుకవంటివారు శ్రీ సుబ్బయ్య తాతగారు. ప్రేమ హృదయం గల కవి. తన రచనలలోని విషయాన్నెన్నో తన ప్రేమాస్పద హృదయంతో అనుభవించి చెప్పినది. నిర్ణయించి. నక్కమును స్పష్టంగా. సూటిగా. సరళమైన. భాషలో, కవిత్వ రూపంలో వ్యక్తపరుస్తూ పుంటారు. ఆ కోవకు చెందిన మహా కవి కాకుండా నేనెవ్వరనుకు. ప్రేమకు. మమకారము. మంచిత, మానవత్వానికి మారు రూపమైన మహా మనీషి మా గొరిపాటి వెంకట సుబ్బయ్య తాతగారు వారి వివిధ ప్రేమకు పాత్రుడైన వాలో నేనొకడను నా గురు పీఠములు అరవిందాశ్రమము. నా గురు మహానీయుడైన శ్రీ అరవిందులంజనేయ శ్రీ సుబ్బయ్యతాతగారి చాలా ఇష్టం. శ్రీ అరవిందులవారు ఇంగ్లీషులో రచించిన గీతా వ్యాసములు గొ॥ వెం॥ సుబ్బయ్యతాతగారు. తెలుగు భాషలోనికి అనువదించుట కూడా జరిగినది. శ్రీ వేంగుట కనకరామబ్రహ్మంగారు నకుతాతగారి స్మృతినందించుట ఒక వ్యాసము వ్రాస్తూ అందు అరవిందులవారి యోగ సిద్ధాంతము వివరించ వలెనని తెలిపినారు. గణక వారి పూర్వయోగసిద్ధాంతము సంక్షిప్తంగా వివరించి ఆనందును పొందుదాము.

మనమంతా భారతీయులము. మన ధర్మము సనాతనము, మన సంస్కృతికి, ధర్మమునకు వేదమే ప్రమాణము. ఆ వేదములకు అంతము, ఉపనిషత్తులు. ఆ ఉపనిషత్తులనే వేదాంతములని అన్నారు. ఆ ఉపనిషత్తులన్నిటిలోనూ, ఈ కావాళ్ళో ననిషత్ ప్రశ్న ప్రసంగించి, బహుళ ప్రధానము కలిగియున్నది.

ఈశ్వరార్పణ బుద్ధితో, విష్ణుమంగా సర్వకర్మలు ఆచరించుచూ సర్వ ప్రాణికోటిని పేవించాలని ఆ ఉపనిషత్ యొక్క సార సంగ్రహవాక్ సూక్ష్మ. న్యాయ, విచక్షణగల ఆ ఉపనిషత్ లో 11వ మంత్రము.

అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా

విద్యయా Zమృత మక్షుతే

అనగా, ఆ విద్యచే, మృత్యువును దాటి

విద్యచే, అమృతత్వమును పొందు. అని

గనుక కేవలము, ఈ శ్లోకంవల్ల ప్రపంచ జీవనములో ఉద్వేగ తోకమునకు సోపానముని అర్థము చేయవచ్చునేమో అని, ఆ ఉపనిషత్తు మరల, ఇందుల అర్థము. ఈ క్రింది సమానాంతరసూత్రము ద్వారా సజ్జనన సరచుటకు 11వ శ్లోకం (మంత్రం)

వినాశన మృత్యుంతీర్త్యా

సంభూత్యా అమృతమగుతు కే

అనగా: వినాశనముచే, చావునుదాటి జన్మచే అమృతత్వమును భవించు అని చెప్పబడినది.

దీనివల్ల, ఈ జీవితమే, దివ్య జీవనమునకు ఉపాధి అనియు, అమృతత్వము ప్రాణికోటియొక్క లక్ష్యముగనూ గమ్యస్థానముగనూ, ఉన్నదని వ్యక్తమగుచున్నది. అదియే పూర్ణయోగలక్ష్యము. ఆ పూర్ణయోగసిద్ధిని, ఏకైక లక్ష్యంగా, సాధించి పొందుట కొరకే శ్రీ అరవిందలవారు అవతరించుట జరిగినది.

వారు ఈ పూర్ణయోగ సాధనలో ఆధ్యాత్మసిద్ధియొక్క ఉద్దేశము, ఫలము, వృద్ధిజీవితమునందు ఆధ్యాత్మిక యుగమును స్థాపించుట, ఆ విషయములో వారి సాధనానుభవము వ్యక్తపరచుటలో, దివ్యసత్యమును పొందుటకు ఈ పృథ్విని వదల నవసరములేదు. ఆత్మను కనుగొనుటకు ఈ జీవితమును త్యజింపనవసరంలేదు. దైవముతో సంబంధము ఏర్పరచుకొనుట కొరకు పరిమితములుకాని, విశ్వాసములు వహించి యుండుటకాని, లేక ప్రపంచమును త్యజింపుటకాని అవసరమేమాత్రము లేదు.

సర్వత్ర సర్వవస్తువులలోనూ ఆ దైవమును కనుగొనుటకు మనము ప్రయత్నించుటలేదు గనక ప్రతి వస్తువులోనూ ఉండని కొందరు, లేదని కొందరు భావిస్తూ మాత్రమే వచ్చారు.

సాధనరీత్యా సర్వత్రా దైవము నిండియున్నదనే విషయం, ప్రత్యక్షం చేసుకొనే మహత్తర కాలము నేటికి అసన్నమైనదవియూ, అతి మానవచేతనను మానవ శరీరమందు మూర్తిమంత మొనరించి, గమ్యము చేరజలెననియూ శ్రీ అరవిందలవారి దివ్య సందేశము. జీవిత లక్ష్యమును గురించి వారు వ్యక్తపరచినది నిమనగా: దివ్యత్వములో తాదాత్మ్యము అంతిమలక్ష్యమన్నారు.

ఒక దివ్యశరీరంలో, ఒక దివ్యజీవనము, మనం దర్శించే ఆ దర్శనమునకు సూత్రము. ఒక మహత్తరమైన ఆదర్శంలేవిదే, మహత్తరమైన ఉద్యమం ఉండను.

అదర్శము అనేది సత్య నిష్ఠమైనచో, దానిని చేరడానికి సాధనము కూడా అదే సృష్టిస్తుంది.

జీవనము యొక్క గమ్యము, ఆత్మయొక్క వికాశము తీరణములగు బాహ్య విషయములు మాత్రము కావు జీవనములో, కర్మలలో భగవానుని ప్రకటికరణ, జీవిత ధర్మమై యున్నది.

సర్వము కృజించుట మన ధర్మంకాదు. సర్వస్వమును, పరివ్యాప్తము ఆగు నదియే మన మార్గము. జీవాత్మద్వారానే మనము వరమాత్మను చేరవలసి వుంటుంది. మన ఆన భవమంతా చెప్పనదదియే, అని నా గురుమహానీయులైన శ్రీ అరవిందులు వక్కాణించి యున్నారు. అధ్యాత్మికాశయమనునది, జీవితమునంతటిని పరివర్తన మొనర్చుకట్లు చేయలేనని వారిదివ్యబోధ. ఆనగా: సామాన్య మనస్సును, అధ్యాత్మిక మనస్సుగా మార్చుటకు, కుంటుబిడు హేతువాదనమిద్దని జ్యోతిర్మయ, స్వతఃస్ఫురణ మనస్సుగా, పరివర్తనమొనర్చి, ఏమిట వీటికి ఊర్ధ్వమున ఉండు, అది మనస్సు చేరి తదవధి అతీత మనస్సును అందుకొని (ఆనగా: Super Mind) అచ్చట స్థావరమేర్పరచుకొనవలెను. ఆ అతీతమనస్సునుండి విజ్ఞాన, జ్యోతిశ్శక్తులను మనో, ప్రాణ శరీరములలోనికి ప్రవహింపజేసి, వీటియందలి మాలిన్యమును తొలగించి, దివ్యముగ చేయవలయును. నా గురుమహానీయులు శ్రీ అరవిందులు బోధించే పూర్ణ యోగములో గల దివ్యజీవనమిదియే దీనిని గురించి వివరించాలంటే, ఇది సమయము కాదు గనుక సంక్షిప్తముగా వివరించుట జరిగినది, శ్రీ వెంకట సుబ్బయ్యతాతగారికి అరవిందుల వారి సిద్ధాంతమంటే చాలా ఇష్టము, చాలాసార్లు మా ఉభయుల సంభాషణలలో ఈ విషయాలే వచ్చేవి.

శ్రీ తాతగారు భౌతికంగా మన కండ్లయెదుట లేకపోయిననూ, సూక్ష్మ రూపంలో నూ, వారి రథనా స్వరూపంలోనూ, వారి మిత్రులమైన మనందరికంటికి నిత్యము కనిపించుచునే వున్నారు, వారికి నా హృదయపూర్వక కృష్ణాంజలి సమర్పించుచు గెంతు.

కంటి:

హరి: ఓమ్ శత్యం:

కంటి:

— కలిదిండి నారాయణరాజు

మా నా న్న

1982 జూలై 1 న ఒక జ్యోతి ఆరిపోయింది ఈ జ్యోతి నాలుగు వేపులా వెలుగులు విరజిమ్ముతూ నిబ్బరంగా 84 ఏళ్ళపాటు వెలిగింది. ఆ వెలుగు ఇప్పుడు లేదు. ఆ వెలుగు పేరే వెంకట సుబ్బయ్యగారు. మంటసాలలో ఆయన్ని కవిగారు అంటారు. బైట వందీత గొర్రెపాటి అని నాడుక. చేయిరిగిన రవయిత. ఒక్క చేతిమీదగా ఎన్నో జీవితచరిత్రలు రాశారు. ఇలాంటి వ్యక్తులు విశ్వసాహిత్యంలోనే ఆరుడు వేళ్ళమీద తెక్కపెట్టొచ్చు.

ఈయన చిన్నతనంలో అంతర్ముఖుడు (Introvert) రవయితగా క్రమంగా మనుషుల్లో పడసాగారు. వదలూలు ప్నేహూడగా పెనవేసుకోవాలని, ప్నేహితులు అత్యంత ఆత్మీయులైన బంధువుల్లాగా ఉండాలని ఆయన కోరిక. అందుకే ఆయన కాళోజికి 'అన్న'గారు. రామబ్రహ్మాంగారికి 'మామ'గారు, నాకు 'నాన్న'గారు. ఇలాగే మరెందరికో... కాళోజికో కలిసి శ్రీకాకుళం నుండి వరంగల్ చాకా మిత్రుల్ని పంకరిస్తూ. ఆనందం పంచిపెడుతూ తిరగడం ఆయనకు పరమానందం. ఏటా సంక్రాంతికి మిత్రమండలి వమావేళలు ఎవరో ఒకరింటి జరిపించేవారు. ఆ రెండు రోజులు అందరం పరస్పరం అపారాయిత వంతుకుంటూ, తమ తమ పాత్రలో, వ్యాసాలనో వినిపిస్తూ నందడిగా గడిపేవాళ్ళం.

చాలామంది తమ తాత తండ్రులిద్దిన ఆస్తులు పెంచామనో, కాసులేకుండా జీవితం ప్రారంభించి కోటికి పడగరెత్తామనో, పిల్లల్ని ఆమెతికా పంపామనో ఏవో గొప్పలు చెప్పి వుట్టి కబ్బిబ్బువుతూంటారు. కానీ గొ.వెం.సు తన మిత్రసంపదను చూసి పొంగిపోతుండేవారు. అన్నదమ్ములమధ్య, అభిమతం నడువకూడా యీవేళ ఆస్తి సంబంధాలు విషపరిచాలిస్తున్నాయి. పాత విలువలు మన కళ్ళముందే కరిగి పోతున్నాయి. కానీ ఆ సుడిగుండంలో పడకండా, మానవ సంబంధాలు ఉక్కుపై నుండి ఉండడం కోసం గొ.వెం.సు, ఎంతో కృషిచేశారు. ఇది చిన్న విషయంకాదు.

దేశ స్వాతంత్ర్యంకోసం పోరాడిన తరంలోవారు గొ.వెం.సు జాతీయోద్యమ ప్రభావం అంతటా వుండేసి, ఆ రోజుల్లో జీవితానికి ఉద్యమ స్వభావముండేది ఒక

పోలీసు కానిస్టేబులు ఓకామెను దిలాక్కరించారు, ఆ నంగతి తెలియగానే ప్రజాందోళన కాల్పిస్తులా వ్యాపించింది. పలికంగా పోలీసు ఆక్రమణకు చేసుకున్నారు; అప్పటికింకా న్యూపార్, విలువలు చొరబడలేదు గనక జీవితాలకు విజమైన విలువలు వట్టు గొమ్మగా వుండేవి. అయితే గాంధీగారి ప్రభావంతో జాతీయోద్యమంలో పాల్గొన్న వారిది మధ్య తరగతి సంస్కారం, అట్టడుగు ప్రజలవాకా అని పాకలేదు, ఆ పుద్యమ పరిమితులే ఆంక.

1917 ఆగస్టు 16తో తమ కర్తవ్యం ముగిసిందనుకున్నారు జాతీయవాదులు. పెత్తనం యెలామందాలనుకున్నవాళ్ళు, త్యాగాలను లాభాలుగా మార్చుకుందామను కన్నవాళ్ళు పదవులకోసం వెంపల్లాడారు, రాజకీయాల్లో ఆ వైకుంఠపాళీలు చూస్తూనే వున్నాం.

కాని గా.వెం.సు. అందుకు భిన్నంగా కొత్త నేత్రులు ఎక్కిండుకున్నారు కొత్త గాయలు పీల్చుకున్నారు. గుండెకు చేప వట్టిండుకున్నారు. అలపులేని అన్యేషణ ఆయన జీవితం, అందుకే నాలాటి వాళ్ళందరినీ పెంబారు. కాను వెనకబడి ముది తారపోకుండా ముందు సాగారు. ఆరవయ్యోడనుండి మరీ ఆరునిక తాలవేపు మొగ్గురు. "నాకివ్వుడు మతంమీద. గకంమీద నమ్మకం పోయింది" అని రావారు. చివ్వుడు మొగంపల్లకోసం చెట్టెక్కి కిందికి దిగాక, కిందపడకుండా దింపించుకు చెట్టుకి మొత్తే వారట. ఇకొంచెం ఎదిగాక "చెట్టు ఎక్కడంటో నేర్చుండలేనివి అది పడవేయలేదు" అని గ్రహించారట అలా ఎప్పటికప్పుడు తనని తాను సంస్కరించు కంటూ, చట్టా వున్న మిత్రులను సంస్కరిస్తూ పెరిగారాయన.

గా.వెం.సు.ది స్నేహ కుటుంబం. తోటి మనిషిని అర్థం చేసుకుని వాళ్ళలోని మంచిని ప్రోత్సహించే కల్పర్. అలా మానవ సుఖంధాలను ఎంతగానో పెందిన సంస్కృతీసరుడు గా వెం.సు తల్లిని కోర్కొయిన విర్దకు, కిడ్నాపిగొట్టుకున్నకల్లికి ఇలా బాదల్లో వున్న మిత్రులకు ఓవార్చునిచ్చి మళ్ళా మనుషుని చేసేవారు. మిత్రు నిలో వున్న ప్రతిభను ప్రోత్సహించి పెంపొందించేవారు.

వన సమాజంలో "ఆడదై పుట్టడంకంటె, ఆడనిలో మూనై పుట్టడంమేలు" అని వా.వదేరారు. ఎక్కడకు వెళ్ళినా ఆ ఇంటి ఆడవారి పరిస్థితి ఎలావుందో పని కట్టేవారు. మగవాళ్ళ సకుచి త్యాగి. పెత్తనాన్ని తన సమాజ పమత్కారంతో హేళన చేసేవారు. మార్చేందుకు ప్రయత్నించేవారు. 'సుధుర జీవనం' లాంటి రచ

నల్ల అదే చెప్పారు. శ్రీ ఆదోగతిని లోకానికి ఎలుగెత్తి చాటిన కరక అంటే ఆయనకెంతో అభిమానం. అందుకే 'కరదర్శకం' రాశారు. శ్రీ స్వేచ్ఛ గురించి కపించిన వలం జీవితం కూడా రాయాలనిపించిందాయనకు. "ఈ వయసులో నువ్వు చలాన్ని ముట్టుకుంటావా?" అని కొందరు మందలించారాయన్ని. పెద్దమనిషిగా పేరొందిన గొ.వెం.సు. 'విశ్మలం చలా'న్ని రాయడమేమిటని వాళ్ళ బాధ. కాని ఆయనకి వట్టదం. దీక్ష ఎక్కువ.

దూరాధారం, వయోధారం లెక్కచేయకుండా తిరువణ్ణామలై ఆసులోగొట్టాలా తిరిగారు. వలం "ఈశ్వరుడే మిమ్మల్ని పంపాడు. మీరే దీనికి అర్హులు" అన్నారు. వలం మిత్రులు ఎక్కడుంటే అక్కడికల్లా వెళ్ళి నోట్సు రాసుకొచ్చేవారు గొ.వెం.సు. ఆ శంకర్యంలో పరిచయమైన వారందరు మిత్రులయారాయనకు. ఒకసారి స్నేహ మయక వారిని విడిచిపెట్టేవారు కాదు. "ఇన్నేళ్ళు వచ్చాక వదిలోజాలిక్కడుండి తనలో తన అభిప్రాయంలో ఇంక మార్పు తెచ్చుకోగల సమర్థత ఉందంటే గొ.వెం.సు.లో ఎంతవిశాలత్వం, youthful elasticity వుండాలి!" అన్నారు వలం. కాని పుస్తకం విడుదలయ్యాక రమణస్థాన నుండి రకరకాల విమర్శలు విని చాలా బాధపడ్డాను. "నాన్నా, వలం మీకు రాసిన ఉత్తరాని అద్దవెయ్యండి. లోకానికర్థమవుతుంది" అన్నా గట్టిగా. దానికి ఆయన కల అడ్డంగా పూపి "కత్తి పంచన లేకుండా కృషిచేసి పుస్తకం రాయడమే నా పంతు. పాఠకులచేతుల్లో పడ్డాక దాని విమర్శలు, ప్రశంసలు నాకంటవు" అన్నారు.

అనారోగ్య కారం కుంగదీస్తున్నపుడు "ఇక విశ్రాంతి తీసుకోగూడదా!" అంటే "రాయగలిగినంత వరకు రాయనీ, అమ్మా ఇదే నాకుకృప్తి!" అనేవారు. అరిచికలో కూడా గూడళ్ళి రామబ్రహ్మం, మదర్ థెరెసాలాంటి పుస్తకాలు రాశారు ఓపగ్గా. "విదక్షణ లేకుండా అందరి గురించి ఎందుకు రాస్తాం" వి విసుక్కునే దాన్ని. "నాకు తెలిసింది నేను పోగుచేసింది నలుగురిముందు వుండడమేనాకర్తవ్యం. దానికి కావలసింది దీక్ష, అది నాకుంది. అందుకే నేను రాసే పుస్తకాలు సమాచారం అందిస్తాయని చెప్పగలను కాని అవి మార్గదర్శకంగా వుంటాయని నేను చెప్పలేను. అందుకు చాలా దక్షత కావాలి. ఆ దక్షత నాలోవుందిని నేను గొప్పలు చెప్పుకోను. అయితే మార్గదర్శకంగా బిక్కడానికి మాత్రం నేను ప్రయత్నించానని చెప్పగలను. అందులో చాలావరకు నెగ్గను. నాకు నచ్చిన పద్ధతిలో నేను జీవించడానికి నా ఇల్లాలు,

పిల్లలు ఏకాడు అడ్డు చెప్పలేదు. నేను పరిహర్షంగా బతికానని చెప్పగలను. కానీ దీనికి కారణం నా మిత్రులే. ఒకసారి ఒక కుళకార్యంలో నన్నో అసామి. "ఎమయ్యా ఇంతమంది తమ్ముళ్ళు. అల్లుళ్ళు. మనుమలు నీకేలా దొరికారు?" అన్నాడు నన్నేసి పూరుకున్నా" నన్నారు. అదీ ఆయన విశిష్ట వ్యక్తిత్వం. అది అనితర సాధ్యం కూడా.

—కృష్ణాబాయి

స్మృతుల సారభాలు

మరుగునపడిన మాణిక్యాలను పరిశోధించి చరిత్రకు జీవంపోసిన చరిత్రకారులు. వ్యక్తి జీవిత విశేషాలను అవ్యక్తికరంగా చిత్రించి జీవిత చరిత్రను మరుగొక్కావ్వంగా తీర్చగల శిల్పి. కాం పట్టి తిరిగితే కలవ్వనాలు వినిపించగలరు హలంపట్టి కేత్రంలో అడుగు పెడితే రాజనాలు వందించగల కుద్ధగాంధేయవాది. జీవిత చరిత్ర రచయిత వందీక గొట్టెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారు.

బండరు నోబులు కళాకాల ఆరునను ప్రసిద్ధ వ్యక్తిగా తీర్చింది. నాయుడుగారి ప్రభావం. మట్నూరి వారి నిర్దేశకత్వం. గాంధీ మాపించిన ఆదర్శమార్గం సుబ్బయ్యగారి జీవితానికి రాచబాటలు నిర్మించాయి.

హరిజనులస్పృహలు కారవి వాడించి దేశాలయ ప్రవేశం చేయించిన సామాజికవాది. సామాజిక మార్పులను సాహిత్యమునందు ప్రదర్శించి మానవత్వానికి మహిమత్వాన్ని కల్పించిన శరశ్చంద్రుని తెలుగువారి హృదయాలలో కాళ్యకంగా విలువనట్లుగా చేసిన ఘనత సుబ్బయ్యగారికే దక్కింది.

వారు జీవిత చరిత్ర రచయిత.

ఆయన విషర్షకులు.

గ్రామ చరిత్రకు రూపం దిద్దిన చరిత్రకారులు.

ఇన్ని సాహితీ లక్షణాలు వారిమందు భాసింపబడేత వారికో ముఖముని కొంత సంభాషణ వినాదో సాగించాను. ఆ సంభాషణను మీ ముందు వినిపిస్తున్నాను.

సాహిత్యాన్ని, వ్యవసాయాన్ని ఏకత్రాటిపై నడిపిస్తున్నారా. అంటే లేదు. నా సాహిత్యం ప్రతి తెలుగువాని యంట పౌరోహిత్యం చేస్తుంది. ఇక వ్యవసాయం అంటావా ఏరికోరి వ్యవసాయం చేస్తే కాడి-మేడి దొంగలు ఎత్తుగావిపోయినట్లుగా ఉంటుంది. అంతేగాక సాహిత్యప్రితి ఎక్కువ వ్యవసాయప్రితి తక్కువ. నాకు పుస్తకాలపై దృష్టి ఎక్కువ. ఆ కారణంచేత వ్యవసాయాన్ని గురించి నా కంతగా ఉండేదికాదు. ఉదయం సాయంత్రం పొలం వెళ్ళటం యాంత్రికంగా ఉండేది. రవయితోపాటు రైతునిపింపుకోవాలనే తపన ఉండేదికాని అది నా వ్యవసాయాన్ని బట్టి సాధ్యం కాలేదు. చివరకు నేను రవయితగానే మిగిలిపోయాను. కనుక ఏక త్రాటిపై సాహిత్యాన్ని వ్యవసాయాన్ని నడిపించలేకపోయాను. నా వృత్తి వ్యవసాయమే అయినా ప్రవృత్తి కలం పట్టడమే అన్నారు.

మీరు రాజకీయ రంగాపరస్వంగంలో ఎలా చిక్కుకొన్నారు?

1808 న కలకత్తాలో ఆధిపత్య కాంగ్రెసు మహాసభ జరిగింది ఆ సభకు దాదాబాయి నారోజీ అధ్యక్షత వహించారు. అనాడాయన ప్రవచించిన స్వరాజ్యం. స్వదేశి, జాతీయ ఉద్యమంపై ఆందించిన పందేవం. 1907 నూత్న కాంగ్రెసులో 'స్వరాజ్యం నా జన్మహక్కు' నేను దానిని సాధింతువని ప్రతిజ్ఞచేసిన బాలగంగాధర తిలక్ మాటలు. లాల్-బాల్-పాల్ నాయకుల ప్రసంగాలు, కోపల్లి హనుమంతరావు, ముట్నూరి కృష్ణారావు, భోగరాజు పట్టాభిసేతారామయ్య, కొతా శ్రీరామశాస్త్రి చెడుకు నార వెంకట నరసింహం వంతులుగార్లు ఉపన్యాసాలని వివి వ్యాసాలను చదివి ఉత్తేజితుడనై రాజకీయ ప్రపంచంలో మొదటి అడుగు వేశాను.

బాల్యమే జీవన గ్రంథానికి విషయసూచిక అంటారా.

అంటాను. నా ప్రాథమిక విద్యాభ్యాసం. అనగా అక్షరాలు నేర్చుకొనినది గొర్రె నారాయణమూర్తి దగ్గర. నా జీవనానికి తొలి పునాదిరాయి వారే వేశారు. ప్రేమాభిమానాలతో బుజ్జగించి దోష్ట కుద్ది కలిగించారు. మేష్టర్లందరిచేత దగ్గతుండి పాఠాలు నేర్పించేవారు. బడి పంతుళ్ళలో ఆయన అవరోపాధ్యాయుడు. ఆయన శిక్షణయే జీవితంలో క్రమశిక్షణ నేర్పింది. విద్యలో అనర్థి కలిగించింది వారే. జోస్యుల రామస్వామి దగ్గర చిన్ననాడే ఆంధ్రనామ సంగ్రహం, మనువర్తిత, ఆంగ్ల భాష అధ్యయనం కూడ చేశాను. అనాటి చదువులే నా హృదయంపై చెరగని ముద్రలు వేశాయి. ఈ నాటిస్థితికి, గతికి, పరిస్థితికి బాల్యమే పాఠాలు నేర్పి ముందుకు

వదిపించింది. ఇంత జీవితంలో జరిగితే బాల్యం జీవనగ్రంథానికి విషమూచిక కాదని నే నెలా అనగలను.

జీవితచరిత్ర రచనకు ప్రేరణ ఉన్నదా?

వెంటనేవారు లేకేమి. చాలప్రేరణ ఉన్నదిగదా. నాకు మొదటి నుండి మహా పురుషుల చరిత్ర తెలిసికొవాలని, వ్రాయాలని కుకూహలం ఉండేది. అందువల్ల మహాపురుషుల చరిత్రలు చాలవరకు చదివాను.

మనగుణముల దిద్దుకొనం

గను నద్దమునుబోలి యందు ఘనుల చరిత్రన్

గని విని యా చరితముల

ననుసరణము చేయ మనకు నగు సత్కుముల్.

అను వీరేశలింగంగారి పద్యం మనస్సులో గాఢంగా నాటుకొన్నది. ఆ ప్రేరణే నాకు జీవిత చరిత్ర రచనకు ప్రోత్సాహమిచ్చింది.

పద్యం కంటే గద్యానికే ప్రాముఖ్యమివ్వారు ఎందుకు?

వారప్పుడు పద్యం కంటే గద్యం చదవటానికి ఎక్కువ వీరుగా ఉంటుంది. వీరేశలింగంగారి రచనలు నన్ను అధికంగా ఆకర్షించాయి. ఆ రచననే నన్ను గద్య రచనకు బుజం తట్టాయి. ఇంతేగాక చరిత్రలు గద్యంలోనే ఉండాలనే నా ఆభిలాష. గద్యం పద్యం కంటే సులభగ్రాహ్యం. ఈ విషయాన్ని ఎవరూ కాదనలేరు గదా! అంతేగాక మొదటినుండి వచన రచనపైనే దృష్టి అధికం కావటంతో వచన రచనలు చేసానే కాని పద్యరచనలు చేయలేదని స్పష్టంగా చెప్పారు. అయితే నేను జి. వి. నకేశన్ గారు జాతి విరూపలను పేరుతో మూడు గ్రంథ సంపుటలు వ్రాసి ప్రచురించినారు. ఆయా సంపుటలను చదివాను. తెరచాటున నుండిన మహామహాల జీవిత చరిత్రలను గద్యంలోనే వ్రాయాలని సంకల్పించి ప్రాముఖ్యం వాటి రచనకే యిచ్చాను.

బెంగళీకి మీకు సంబంధం ఏమిటి?

నేను 1915లో కొంత శ్రీరామకృష్ణగారి పద్ధ బెంగళీ భాష నేర్చుకొన్నాను. ఆ భాష నేర్చుకొన్న దగ్గరనుండి అందులో ఉండే మాధుర్యాన్ని చవిచూడాలనే అత్యంత అధికమై కరక్త్రవాసిన పుస్తకాలు తెప్పించి చదివాను. ఇతరులు వారిని

గూర్చి వ్రాసిన గ్రంథాలు కూడ చదివాను. ఆ కరువక శరత్‌ను గూర్చి తెలుగు వారి కందించాలనే ఆసక్తివల్ల శరద్దర్శనం వ్రాశాను. ఇంత మంచి రచయితను చదవాలంటే ఆ భాషతో సంబంధ జాంధవ్యాలు ఉండాలిగదా. నిజంగా ఇదంతా చేయటానికి మా కాత్రిగారి గురుత్వమే ప్రధాన కారణం

గాంధీ యుగమున హిందీ చదవటం దేశాభిమానానికి గుర్తు. అది జాతీయ భాష. వంగ విభజనానంతరం వంగభాష అత్యసంచటం ప్రారంభమైనది. మన జాతీయ భాషలలో బెంగాలీభాష నవ్య భావాలు కలది. ఒకే శతాబ్దములో బంగ్లా పండ్లు, రవీంద్రుడు, శరత్చంద్రుడు వరుసగా అవతరించి ఆ భాషను సునం వన్నం చేశారు. వంగీయులకు మనకు చాలా సామ్యం ఉన్నదను భావంచేతనే బెంగాలీ సాహిత్యమును తెలుగునకు అందించాను. శరత్‌ను తెలుగు సమాజం గుర్తుంచుకొనుటకై శరద్దర్శనం వ్రాసి చాల తృప్తి చెంది తెలుగు సమాజానికి బెంగాలీ సమాజానికి వారధి నిర్మించానని అనందించాను.

మీ హృదయంలో చెరగని ముద్రలేవి:

మహాత్ముడు భారతదేశంలో అడుగుపెట్టిన దగ్గరనుండి స్వాతంత్ర్య సమరానికి గట్టి పునాదులేర్పడ్డాయి. కాంగ్రెసు పార్టీ దేశ స్వాతంత్ర్య సంపాదనకు నడుం కట్టింది. అట్టి కాంగ్రెస్ పార్టీ ఎందరినో తీర్చింది అందులో నేను ఒకడిని. 1920లో జరిగిన ఎన్నికలను గాంధీజీ ఆదేశాన్ని గ్రహించి బహిష్కరించటం జరిగింది. అనాడు కాననసభకు ఆయ్య దేవర కాశేళ్ళరారావు, కాసూరు వెంకట చలపతయ్య వంటి కాంగ్రెసు నాయకులు తమ అత్యర్థిత్వాలకు సీళ్ళు వదిలారు. ముట్నూరి కృష్ణారావు, చెరుకువాడ వెంకట నరసింహం, గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్య, గొట్టేపాటి వెంకటసుబ్బయ్య మున్నగు యువకులందఱు కాంగ్రెసు ప్రచారానికి పూనుకొని ప్రజలను ఎన్నికలలో పాల్గొనసేయకుండా అంటే ఓటలేకుండా చేశారు. చివరకు ఖుంట్లసాల పోలింగు బాతులనుంచి కాశీ పెట్రాలనే తీసుకొని వెళ్ళారు. ఆ విధంగా కాంగ్రెసు దేశంలో చరిత్ర సృష్టించి వ్యక్తులపై చెరగని ముద్రలు వేసింది.

నేను విద్యార్థిగా ఉన్నప్పుడే గోఖలే, తిలక్, అరవిందుడు, గాంధీ మహాత్ముడు, సురేంద్ర బెనర్జీ మొదలగు మహానాయకులు నన్ను ఆకర్షించారు.

వారి మాటలు నన్ను కర్తవ్య పరాయణునిగా తీర్చిదిద్దాయి. వారి పద్ధతులు నాకొక క్రమశిక్షణను నేర్పాయి. వారి వ్రాతలు నాకు పాఠాలు నేర్పాయి. అలాటి అనుభూతులే నా హృదయం మీద చెరగని ముద్రలు వేశాయన్నారు.

ఈ విధంగా నేటిదిగినదానికి ఓపికగా నమోదానాలిచ్చారు అలాడు. వృద్ధాప్య దశలో నున్నను అధిక ప్రస్తావన లేదు. మక్త సరిగా మాట్లాడటమే ఆయన స్వభావం. పత్రికలు చదివేవారు. వీలుగాక పోతే చదివించుకొనేవారు. ప్లేహితులతో కాలక్షేపం చేసేవారు సాయంకాలపు వేళల్లో.

తెలుగు సాహిత్యంలో జీవిత చరిత్ర రచనకు పరిపూర్ణత్యాన్ని కల్పించి తెలుగుకు తెలుగు చూపించి, రాగిరేకులపైనున్న పదాలకర్థాలు తెల్పి మంటసాల చరిత్రకు ప్రాణ ప్రతిష్ట సల్పి, మనవతావాది శరశ్చంద్రుని పండితలు నలువైపులకు వ్యాపించునట్లు సాహిత్యాపోశనము పట్టి శరత్ ను తెలుగువారికి దర్శనము చేయించి, కాలం తెస్తున్న మార్పులను ప్రకాశంకగానే పరిశీలించేవారు.

సంభాషణ నరకమేగాని పరశుంగాదు.

పన్నానాలు, నక్కరాలు పొందారు.

సంక్రాంతి సమావేశాలేర్పరచారు.

అ అనుభూతులే స్వృకుం సౌరభాలుగా గుఱిందాయి.

— గెల్లి రామమోహనరావు, ఎం. ఏ

ఓల్డ్ బాయ్

(పండిత గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారిని గురించి ఏలూరు లోని ప్రముఖ అడ్వకేటు శ్రీ కాసుమిల్లి రామచంద్రారావు గారు 1970 ఫిబ్రవరి 25వ తేదీ “మంజువాణి” పత్రికలో వ్రాసిన “Old Boy” అను ఆంగ్ల వ్యాసానికి స్వేచ్ఛానువాదం)

చిన్న పిల్లవాని కుందే తెలుసుకోవాలనే తనన, స్వచ్ఛమయిననిష్కాపట్యము, నవయువకుని కుందే ఉత్సాహము, దీర్ఘ జీవితంలో ఆటు పోటుల అనుభవంతో గడించు కున్న జీత అయన లక్షణాలు.

అయిన జీవితంలో కలిగిన కడగండ్లు లెక్కకుమిన్ను. అయిన ఏడుపు కావటంతాని, వికాళ పొందటంగాని, ద్వేషకావాన్ని పెంపొందించుకోవటంగాని జరగలేదు. ఆ కడగండ్లు అయినను చాలా దుఃఖాన్ని కలిగించి జీవన సరళికి పెద్ద అఘాతాన్ని కలిగించేవే. అయినా తన ఆత్మక క్రికి మించిన ఒక అంతర్గత సాధన మూలంగా వాటిని తట్టుకున్నాడు. శక్తి సంపన్నమయిన వ్యక్తులు అత్యునిగ్రహాన్ని కలిగి ఉంటారని అంటారు. అందులో కొంతమంది ఆత్మ విగ్రహంతో బాటు అవేళరహితులుగా కూడా వుంటూ వుంటారు. అయిన ఆత్మసాధన పరిశుద్ధమైనదే గాక అత్యున్నతమైనది కూడా. ఆత్మక క్రి వల్ల జీవితంలో సంతపించే అఘాతాలకు తట్టుకొని వైరాగ్యభావనను పెంపొందించవచ్చు. కాని పరిశుద్ధాత్మ (అది అఘాతములను అంటిదికాదు) మాత్రం శాంతిని కాపాడుతూ అంతర్గత ప్రశాంత తనం ప్రసాదిస్తుంది. యీ భాగంలో అయిన కపటి కాదు. కపటి అంటే తన మానసిక వాదలకు పైకి అతీతుడుగానే కనిపిస్తూ లోలోపల వాదనదే తత్వం అని. ఇంకా నిర్మలంగా చెప్పాలంటే దెబ్బలను, వాదలను తీర్చునేసుకోవటమన్న మాట. అవి అయినను ఒక కొత్త పూసిరిని పోసిపుండవచ్చు. ఆపదలను తట్టుకొనే అంతస్తును పెంచి పుండవచ్చు. అటువంటి వానికి మనం సానుభూతిని చూపటం అంటే ఆయనకు కింప పరిచినట్లవుతుంది, మౌన ప్రశంసే అటువంటి విశిష్ట వ్యక్తులకు మనం చేసేది.

అయిన గణనీయమయిన, ప్రావీణ్యతగల సాహిత్యోపాసకుడు. అయిన ఆదంబరం అయినను అమరదూరం. అయిన తన ప్రతిభను దాంబికంగా ప్రదర్శించడు. అయిన లోభికాడు. తనదాత్మత్వాన్ని అందరికీ పంచుకాదు. అయితే అది ఒక దాత యిస్తున్నట్లుగాని. యితరుల పోషణం వల్లగాని. బలవంతంగా గాని మాత్రం కాదు. తేవలం ప్రేమపూర్వకంగాను, సౌభ్రాత్రంగాను, దయా భావంతోను కూడి నట్టిది సావరణంగా యీ దాత్మత్వం విరాళాలవల్ల, వికరణ వల్ల గుర్తించబడు తుంది. కొంతమంది గొప్పారూ మామూలు మనుషులకు అతీతంగాను, దూరంగాను వుంటూ వుంటారు. ఈయన మాత్రం దానికి పూర్తిగా భిన్నం నీవు కూడా ఆయనతో సమానమైన వాడినీనని, నీవు ఆయనకొక సోదరుడవో, సోపరివో నన్ను భావన అయిన కుండటమేగాక నీకుకూడా కలిగిస్తాడు.

కొంతమంది పండితులు సామాన్య ప్రజలను విరాదరణగాను, కఠువగాను చూస్తూ వారీకంటే తాము అధికులమనే భావనతో దూరదూరంగా వుంటూ

వంటలు కాని ఈయన మూత్రం అట్లాకాదు. ఏదో ఒక అపూర్వమయిన కానుక
 దిచ్చి తన విశాల హృదయంలో విశిష్టమయిన స్థానం కల్పించి భజన పాఠాల్లో
 చూస్తాడు. ఆయన సీత విజయతీవల్ల, అష్టాయతవల్ల మిమ్ములను రోజుచు
 కుంటాడు కొంతమంది పోజలు పెట్టి పెద్దమనుషులవలె తాను అధికుడనని గొని.
 పవిత్రుడని గాని అనుకోడు. ఒక అరోగ్యవంతుడుగా, అనందమయుడిగా
 విష్కల్యమయిన తెలివి తేటలుగల ఒకచిన్నపిల్లవాడుగా అందరినీ అలరిస్తూ
 జీవితంలో సీత సీదలను పోద్రోలుతూ రాతిగుండెలలో నహితం నవ్వులను
 చిందించే నవ్వుల బాతుడు, ఎవరికీ పిరికిమందు పోయడు. విశ్వాసాన్ని పెంపొం
 దిస్తాడు. ప్రేమను ప్రోదిచేస్తాడు. అట్లా అవి క్రమశిక్షణను, కట్టుబాట్లను నమ్ము
 చేయడు. ప్రజలను వెడదారిని పెట్టకుండా మంచి సంస్కారవంతులు కావటానికి
 దోహద పడతాడు.

మనకంటే ఆయన ఏంతో పెద్దవాడయినప్పటికీ ఆయన ఆరోగ్యనలు,
 వుత్సాహం, తెలుసుకోవాలనే తపన చూస్తూవుంటే మనమే ఆయన ముందు
 మునలి వాళ్ళమనిపిస్తుంది. ఆయనను చూస్తూవుంటే లంపటం కగిలించుకొనకుండా
 హాయిగా తృప్తిగా జీవితాన్ని ఎట్లా దోర్లించుకు పోవచ్చో తెలుస్తుంది. ఏళ్ళుపైబడ
 కొద్దీ కూడా ఆనందంగానే గడవవచ్చు అనేది గ్రాహ్యమవుతుంది. ఇంకా మానసి
 కంగామనం పెరగాలనే తపన వున్నా దాని సాధనకొరకు ప్రయత్నం చేయలేమేమో
 నన్ను అద్వైత్యం ఆపహిస్తుంది. దానిని సాధించగలిగినాడు మనం ఆశించినదాని
 కన్నా ఎంచి ఫలితాలు రావటం తద్యం.

ఆయన కోవంతో వుండటంగాని, చిరు జుగు లాడటంగాని ఎన్నడూ
 చూడలేం విచారంగా ఉండటం ఎప్పుడూ గాంచలేం. ఆయన తత్వం నటనకు
 అసూయకు, నంకుచితత్వానికి, అడంబరానికి, పితలాటకానికి విరుద్ధం.

ఆయన మధుర జీవనానికి ఆరమయిన ప్రమాదాన్ని ప్రసరించ గలడు.
 ఆయన నన్నిధిలో జీవనరూపి మనస్సులోకి Inject చేయబడి అంతాంతరాల్లోకి
 చొచ్చుకు పోతుంది. దావరితనం లేకపోవటం, అమాయి కత్వంతో కూడన చిన్న
 పిల్లవానివలె నవ్వుటం, కతావుగోలుతనం. జీవితానుభవంతో వందిన జ్ఞానం పన్నిటి
 జలువలె ఆయన్ను చుట్టుముడతై.

అయన సాహసం ప్రళంభనీయం. అయన వునికి అన్యాయాన్ని ఎదుర్కొనే తత్వాన్ని పెంచుతుంది. అది మంచిగా, మృదువుగా చెప్పటమేగాని అతిగాకే తెల్పుటం జరుగదు.

ఎదుట మనిషిలోని సామర్థ్యాన్ని గుర్తించే శక్తి అయన కపారం. అతని బలహీనతలను, లోపాలను బయటపెట్టి గేలిచేయదు. అయన అంశనాలు సరియైనవి. నిర్ణయాలు విజ్ఞతతో కూడినవి విమర్శ న్యాయమయినది విరూపాక్షకమేగాని నిర్మూలనాత్మకంకాదు అది వాటిని సరి చేయటానికే తప్ప ఎవరినీ బాధపెట్టడానికి కాదు

అయన కేవలం మంచివాడని, అమాయకత్వం, దయతో కూడిన మునలి వాడని అనుకోబోకు. సునిత మేధతో కూడిన తెలివి తేటలు లోతుగా చూడగలిగే నేర్పు, చురుకుదనం, సదవగాహనతో కూడిన విశ్లేషణ, సరియైన నిర్ణయం అయన కపారం. గర్వం ఆయన నిమంతువులోలేనదు. ఎంత చిన్న వానియినా కింఛకరవదు కొత్తవానికి ఆయన వద్ద భంగపాటుకు తావులేదు మనుషుల వట్ల, విషయాల వట్ల ఆపారమయిన అవగాహన వుంది. శ్రమలు ఉండవు. వారి వట్ల నిష్పాక్షికంగా దయాంశరంగంతో మనఃపూర్వకంగా బాధార్యం చూపుతూ వుంటాడు. మళ్ళా ఆ బాధార్యంలో ఆవశ్యకతని బలహీనతలను, లోటుపాట్లను మృదువుగా సరిదిద్దే ప్రయత్నం ఉంటుంది. తప్ప అతనికి బాధాకరంగా ఉండదు.

భక్తుడు కోరినప్పుడు భగవంతుడు ప్రత్యక్షమవుతాడని భగవద్గీత చెబుతుంది. కాని యీ వృద్ధబాబుడు మాత్రం తన మిత్రులకు ఆవదలు తటస్థించినప్పుడుగాని, నహాయం అవసరమనుకున్నప్పుడుగాని, ఓదార్పుకావలసి వచ్చినప్పుడు గాని పిలవకుండానే ఒక మంత్రం వేసినట్లు ప్రత్యక్షమవుతాడు.

ఈలోకిక ప్రపంచంలో ఉన్నా, ఆస్థిరమయిన కళతలకు, కల్లోలాలు ఆతీతుడు గాంధీ తత్వం ఆకారంతో గోచరిస్తుంది. అయితే కుహనా గాంధేయులకుండే సంగనాచిత్తనం, నటన మాత్రం తెలియదు.

అయన బృందంలో స్థానం దొరికిందంటే చాలు నీకు ఆనందం, తృప్తి లభించాయన్నమాటే. ఇంక ఆయన్ను వదలలేని ఒక అంతరాత్మ ప్రబోధం కలుగుతుంది. ఒక క్లబ్బులోగాని, ఒక సమావేశంలోగాని ప్రవేశానికి అంక్షలు ఉంటే వాటి వట్ల తీరస్కారభవం ఏర్పడుతుంది. కాని యాయన నహవానం నీకు ఒక గుర్తింపును కలిగిస్తుంది. బొమ్మత్యాన్ని పెంపొందిస్తుంది.

అయన సాంగత్యం మొగం మొత్తడు. అయన నన్నిది విండు పూర్తిమా జ్యోత్స్న. అయితే అదేదోపుంచేనేగాని లేకపోతే ఉండలేం అనేటంత గాఢంగా ఉండదు. సంకోషించేటట్లుగా ఉంటుంది. అయన వెళ్ళిపోతూ ఉంచే బాద కలుగదు. అయితే అయన్న కలుసుకోడానికి మాత్రం ఆనందంగాను ప్రమోదంగాను ఉంటుంది. అయన లేవప్పుడు కూడా అయన ఉనికిని feel అవుతాం. మన మనస్సులో, హృదయంలో అయన ఎప్పుడూ ఉన్నట్లే అనిపిస్తుంది

అయన ఎల్లప్పుడూ కాలగతమయిన విజ్ఞతను ప్రోది చేసుకున్న నవయువకుడు. జ్ఞానులకు, పండితులకు గల వివేకంతో కూడిన తీక్షణబుద్ధి అయనది. నిజంగా అయన యువకులకు ప్రేరణ, పెద్దలకు ఆదర్శం.

అయన బాగా వికసించి సువాసనను వెదజల్లే ఒక గులాబీ పువ్వు లాంటివాడు. అయితే యీ పువ్వుకు ముఖ్యలేవు. అంత నమంజనమని పించకపోయినా యీయనను నేను గాంధీతో కంటే నెహ్రూతోనే పోలుస్తా.

అటువంటి పెద్దలు ప్రేమ పూర్వకంగాను, అదర పూర్వకంగాను గౌరవింపబడాలి గాని భయభక్తులతోకాదు. వాళ్ళ చేతుల్లో ఏమీ అధికారం ఉండకపోవచ్చు. కాని ప్రజాహృదయాలలో ఉనికి ప్రేమాభిమానాలే అలంబనాలు.

తీర్థయాత్రల వట్ల ఆకర్షణ లేక పోవచ్చు కాని యిటువంటి మహామనీషుల మదర్శించటంలో వ్యయప్రయాసలుండవు. ప్రయోజనం జ్ఞాన్తి ఒక కొత్త పూపిరిని పోసుకుంటూ సేద తీర్చుకుంటున్నట్లుంది. అయన ఆరోగ్య ఆనందాలతో కలకాలం ఉండుగాక! అటువంటి మహనీయుల కోవ అభివృద్ధి చెండుగాక!

—శ్రీ కాసుమిల్లి రామచంద్రరావు

స్మృత్యంజలి

“గురువుగారూ!” అని సంబోధించే వాడివి.

“నేనెవరికీ గురువును గాను-శిష్యుడివికూడా కాను. ఒకప్పుడు గురువుగాను, మరొకప్పుడు శిష్యుడుగాను జీవితమే మానవులను తీర్చిదిద్దుతుంది. ఇంకాలో ఎవరు గురువులు-ఎవరు శిష్యులు?” అనేవారు ఆయన.

“మీరెప్పుడయినా మా తిరుమల శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామిని దర్శించారా?”

“శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వ విద్యాలయము వారు ఒకసారి గ్రంథాలయ నడస్సు నిర్వహించారు అప్పుడు వారే ఏర్పాటు చేయగా తిరుమల దర్శనం చేసి కొన్నాను.”

“మరి ఇప్పుడు నేనున్నానుగా, మీకు సులభంగా దర్శనం చేయిస్తాను. వస్తారా?”

“ఓహూ! నేను రాను”.

“స్వామిని చూద్దామని లేదా?”

“లేదు”.

“మరి మీరు నా స్తికులారా?”

“నా స్తికుడినో ఆ స్తికుడనో నాకే తెలియదు. నాకు తెలిసిందల్లా Be good-and Do good, (మంచిగా వుండు, మంచి చేయ)”

నాకు కోపంవచ్చి, “అదికాదు సంగతి మీరు గొర్రెపాటివారు కదా! అందుకని దేవుడితో వనిలేదు” అనేవాడిని.

“అవునవును, గొట్టెలకు దేవుడితో వనేమి!” అనేసి అవకల కడుపార నవ్వేవాడు. ఆ నవ్వుచూసి తీరాలి. నోటితో నవ్వుతూ నొనలుతో వెక్కిరించడం తెలియని మనిషి-దాంతో నా కోపమంతా అదృశ్యమయ్యేది.

తిరుపతి నుంచి విజయవాడకు నా ప్రయాణాలు తరచుగానే వుండేవి. 1967 నుంచి 1972 వరకు ఎన్నిసార్లు వెళ్ళానో లెక్కించలేను. చాదాపు పదేళ్ళ క్రితం శ్రీ ముళ్ళపూడి తిమ్మరాజు చౌదరిగారు నాకు తణుకు నుంచి జాబు వ్రాయగా వెళ్ళి ఆయనతో మాట్లాడి తిరిగివస్తూ విజయవాడ వెళ్ళాను. మా గురువుగారిని చూసివద్దామని, ఎవరూలేరు. విచారించగా వారంతా హైదరాబాదు వెళ్ళిపోయాడని

చెప్పారు. బాధ కలిగింది. చేయనది లేక తిరిగి వచ్చాను. మరోసారి మా దేవ స్థానానికి "మన ఆలయాల చరిత్ర" వ్రాస్తూ-కొంత విషయ సేకరణకు అంధ వృత్తి అవ్వకు వెళ్ళివుండి. అప్పుడుకూడ విచారించాను. అప్పుడూ అంతే. నా ప్రయత్నం నెరవేరలేదు. జ్యోతి దగ్గర దేవీ నగరం వుంది, ఆ అడ్రసు ఎక్కడో జారవిడిచాను. ఇకనేమి చేద్దామా అని ఆలోచిస్తూ వుండగానే-ఒకరోజు అశనిపాతం లాంటి వార్త-అన్ని పత్రికలలోనూ వచ్చింది. మా గురువుగారు ఇకలేరు, అంధ వ్రత దినపత్రిక సంపాదకీయం వ్రాసింది-చాలా చక్క-నిది-చిక్క-నిది.

ఆత్మీయంగా మాట్లాడుకుంటూ ఎంతోకాలం గడిపాము. ఒక ఇంట్లోవుంటూ ఒకటిగా భోజనం చేస్తూ ఎన్నోరోజులు గడిపాం అయినా ఆ పరిసరం మారగానే ఆ దృశ్యం అంతరించగానే-అంటే నేను తిరిగి తిరుమలకు వచ్చి ఏకాంతంగా కూర్చుని సమీప పర్వత పంక్తుల మాస్తూ మా గురువుగారిని గూర్చి ఆలోచిస్తూంటే ఆయన నాకు ఎంతో దూరంగా వున్నట్టు తోచేవారు. "చరిత్రకారుని చరిత్ర అను పేరిట మా గురువుగారి సంపూర్ణ చరిత్ర వ్రాసి ప్రచురించటం జరిగింది గానీ, అయినా ఆయనను నేను అందుకున్నానని విబ్ధిరంగా చెప్పలేను.

అందని ఎత్తు, అవగతం కాని జీవిత పరశి, ప్రాణోటిమీద అనల్పమయిన ప్రేమానురాగాలు. ఇలాంటి ఉదాత్త లక్షణాలు, బౌద్ధార్యం కలిగిన మహానుభావులు యీ జీవితంలో చాల కొద్దిమంది మాత్రమే కారనపడ్డారు. మా గురువు శ్రీ గౌరెపాటి వేంకట సుబ్బయ్య, కైలాస మానసరోవర తీరవాసి స్వామి శ్రీ ప్రణవానంద, శ్రీ సాధు సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి, గురుమహారాజ్ శ్రీ రామదాసు. శ్రీ నత్కనారాయణ విరంతుర వ్రత నియమాచార సంపన్నుడు శ్రీ ఓం జీ మహారాజ్-వీరంతా నాకు ఆత్మీయులు. వీరితో వీలయినంత కాలం కలసివున్నాను. వీరిని గురించి నాకు సర్వం తెలుసుననుకొంటాను. అయినా వీరి సాన్నిధ్యాన్ని విడిచి ఏకాంతంగా కూర్చుని ఆలోచిస్తూవుంటే-వీరిని గురించి నాకేం తెలుసు; అని సందేహం కలుగుతోంది. దీనికి కారణం వారంతా కారణ జన్ములు. అత్యున్నతులు. అందుకే అందివట్టే కనబడి అందని వారు.

నాకు మాత్రం మా వెంకటసుబ్బయ్యగారు మంత్రసాల బౌద్ధ రామంలో ఎప్పుడో తప్పిపోయి తిరిగి మనకు లభ్యమయిన బౌద్ధ విశిష్ట గోస్తాయ ఆయన దేహం వాలించినా లేదా దేహంతో కనబడక పోయినా ఇది వ్రాస్తున్నప్పుడు కూడ నా ముందే కూర్చుని వున్నారన్న భావం బలీయంగా వుంది.

“చూడుబాబూ! మనం వ్రాసేది వదిమంది చదవాలని. మన రచన మనకు మాత్రమే తృప్తిగా వుండకూడదు. వదిమందికీ సంతృప్తిగా వుండాలి, అందరిచే చదవబడగల పూపు దానిలో వుండాలి. చదవటం ప్రారంభిస్తే పూర్తిచేసి అక్షరల పెట్టాలి. అది వటిష్టమైన రచన”

“గురువుగారూ! నేను కొన్ని పేజీలు వ్రాశాను. చూసి బాగున్నదేమో చెప్పండి” అని ఇచ్చేవాడిని. తీసికొని చదివి “బాగున్నది. ఇలాగే వ్రాయు” అనే వారు. ఆ సంతోషంతో కొన్ని వందల పేజీలు వ్రాసి ఆయనకు ఇచ్చేవాడిని. అంతా చదివి “ఇందులో ఒక పేజీకూడా పనికిరాదు. తిరిగి క్లుప్తంగా వ్రాయు. చిన్న వాక్యాలు పెద్ద భావాలు కలిగి వుండాలి. నీవు చెప్పదలచు కొన్నదేమిటో స్పష్టంగా వుండాలి. పెద్ద వాక్యాలు భావాన్ని కుంటు బరుస్తాయి అందువల్ల నీ భావమేమిటో సూటిగా చెప్పు” అని చెప్పి తిరిగి నా కిచ్చేసేవారు.

నిరుత్సాహ పడే వాడిని, ఎప్పుడు నేర్చుకొంటానో ఏమో అని.

“నిరుత్సాహపడకు. తిరిగి వ్రాయు. నీవు చక్కగా వ్రాస్తావు” అని ప్రోత్సహించేవారు.

‘చరిత్రకారుని చరిత్ర’ వదిమందికీ నచ్చడానికి, ‘మన ఆలయాల చరిత్ర’ వేనోళ్ళ కొవియడ బడటానికి గురువుగారి చలవే కారణం.

వయసు 70 దాటి వాహ్మ్యశక్తి విజయవాడ వీధుల్లోకి పోలేకుండా మేడమీదనే ఆటూ ఇటూ పచార్లు చేసేవారు. ఆయనతోబాటు నేనూ విహరించేవాడిని. “శరీరానికి నడక చాల ముఖ్యమయింది. వీలయినంత ఎక్కువగా నడవాలి” అనేవారు.

భోజనం చేసేటప్పుడు “అన్ని మందుల్లోకి యీ తెల్లని మందు(వరి :న్నము) చాల మంచిది. ఆరోగ్యాలు, ఆనారోగ్యాలు అన్నీ ఇందులోనే ఇమిడివున్నాయి. రుచిగా వుందని ఏదీ అతిగా తినకూడదు. అలాగని తినకుండానూ వుండకూడదు.”

“మనది ఉష్ణదేశం. వీలయినన్నిసార్లు కాళ్ళూ చేతులు ముత్యమా కడుక్కుంటూ వుండాలి. రెండుసార్లు స్నానం చేయాలి బాబూ!” అని కాను ఆచరించి చూపేవారు.

గురువుగారి 'మధుర జీవనం' చదవండి. మీకే తెలుస్తుంది. మనకు ఏమీ తెలియదని.

ఘంటపాల గ్రామంగానీ, విజయవాడ నగరంగానీ ఆయన ఎక్కడ ఉన్నా ఎంతో ప్రళంభంగా కనబడేవారు. ముఖంలో ఏ మాత్రం కనబడేది కాదు. ఏ వాతావరణము నకయినా సరిపెట్టుకోగలిగిన నేర్పు ఆయనకు వెన్నతోబెట్టిన విద్య.

చలంగారి రమణాశ్రమ జీవితానికి ఆయన పూర్వపు రచనలకు పొత్తు కుదరని దృష్ట్యా నేను ఒక విమర్శనాత్మక వ్యాసం వ్రాశాను. దానిని చూచిన గురువుగారు "రచనలో ఇంత ఘాటు వనికిరాదు. చెప్పేదేమిటో సున్నితంగా, సూటిగా చెప్పాలి తెలిసిందా?" అన్నారు ఘాటు రచనాతలను ఘాటుగానే ఎదుర్కోవాలని అప్పట్లో నా భావం.

విజయవాడ శకుంతల ఆక్కయ్య (గొంపెం సుబ్బయ్యగారి జ్యేష్ఠ కుమార్తె) ఇంట్లో భోజన సమయంలో దైవింగు పేదబడిన నంజుకోవడానికి వుంచిన ఒక మిరపకాయను తీసికొని "ఇది పచ్చిమిరపకాయ. ఎంతో ఘాటయినది. కానీ దీనిని పుప్ప మణిగలో పూరేసి ఎండబెట్టి అవతల నూనెలో నేయించి వుంచికే-నంజుకోవడానికి రంజుగా వుంటుంది. మునుపటి ఘాటు పోయి రుచి వచ్చింది. ఘాటు రచనలకు సునిత రచనలకు అంతే తేడా" అని వ్యాఖ్యానించారు.

అవతల ఆ మిరపకాయ నాకు ఇచ్చారు. నేను ఆయననే తీసికోమన్నాను. కానీ ఆయన "అది నా ఒంటికి నరిపడదు. నీకు నరిపోతుంది. ఎటూ నీ ఒళ్ళు ఘాటేగా" అన్నారు.

ఆయన సునిత సరిహాసం, చలోక్తులు విని అనందించవలసినదేగాని వ్రాయ తరము గాదు. ఆ భాయలు కొన్ని ఆయన వ్రాసిన దాక్కు నీ. ఆర్. రెడ్డి (కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి) పరిశ్రలో చూడవచ్చు.

అక్కడే వుండగా ఓ రోజు గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్యగారు వచ్చారు. గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్యగారు-గొర్రెపాటి వేంకట సుబ్బయ్యగారు. బాల్య స్నేహితులు. జ్యోతిషాని స్వాతంత్ర్య పోరాట సమయములో జైలుకెళ్ళినవారు.

గొర్రెపాటి గురువుగారు నన్ను కఠినయం చేశారు. ఆయనతో కాసేపు మాట్లాడాను అంత ఆయన కడుభాత "నీకే మాట్లాడావో నాకర్థం కాలేదు. మీ చిత్తుడి

భాష నాకర్థం కాదు" అన్నాడు. వెంటనే గురువుగారు "అక్షయ మూలం నీకర్థం కావు. రచనలు నాకర్థం కావు. ఏం చేద్దాం?" అని చలోక్తి వినిపించారు. దాంతో బ్రహ్మయ్యగారు విస్కృమించారు అక్కడ నుంచి. నా భాష అర్థం కానివారు రెడి స్టేటివ్ కౌన్సిల్ అవ్వజ్ఞుడుగా ఎలా చేశాడా? అనిపించింది.

ఉన్నతమయిన జీవితం లేనట్టే పున్నతమయిన జీవిత చరిత్రలు కూడ అరుదు- అంటూ పుండేనాడు. అయినా నాల్గవ వెంకటేశ్వరరావు. నీలం సంజీవరెడ్డి. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి యిలాంటి వారి జీవితాలు వ్రాయదగినవి అని నెలవిచ్చేవారు. అప్పటికే గురువుగారు ఎన్నో జీవిత చరిత్రలు వ్రాసి వానికెక్కినారు.

నాల్గవ వెంకటేశ్వరరావుగారికో ఫోనులో మాట్లాడి - నన్ను గురించి చెప్పి - నన్ను కూడా మాట్లాడమని ఫోను అందించాడు ఓ రోజు. ఫోనులో ఆయనను కలుసుకోవచ్చునేమోనని ఆనుమతి వదిలినాను. అవతల స్వరం కఠినంగా వినిపించింది. ఫోను పెట్టేసి గురువుగారివైపు తిరిగాను. "ఏమంటున్నారు ఆయన. నీవు ఆయన చరిత్ర వ్రాస్తాననేసరికి కాసు గొప్పవాడయిపోయినట్టు ఫోజు కొడుతున్నాడా? మరి జీవితచరిత్రలు వ్రాయడమంటే ఏమనుకుంటున్నావ్? ఇలాంటి దృశ్యాలు ఎన్నో ఎదురవుతాయి.... ఇంకకూ అనగ నంగతి ఏమిటో తెలుసా? నీవు చెప్పింది ఆయనకు వివరించి వుండదు. బ్రహ్మ చెముడు" అని ఆసలు నంగతి చెప్పారు. నాకు నవ్వాగింది కాదు. అయినా ఆ చుహానుభావుని కలుసుకొనే ప్రయత్నం అవతల ఎప్పుడూ చేయలేదు.

నీలం సంజీవరెడ్డిగారి చరిత్ర వ్రాయమని గురువుగారు నాకెన్నో ప్రస్తావాలు, పేపరు కటించులు ఇచ్చారు. వ్రాద్దామని రెండు మూడుసార్లు పూనుకొన్నాను. మొదటి సారి రాష్ట్రపతిగా ఆయన ఓడిపోయారు. మంచి శకునం కాదనుకొన్నాను. రెండవ పర్యాయం కాంగ్రెస్ ఓడిపోయి జనతా రావడం - రెడ్డిగారు రాష్ట్రపతి కావడం జరగడంతో - ఇంకా ఏమేం జరుగుతాయో అన్నీ కలిసి వ్రాద్దామని అట్టిపెట్టినాను. ఇక ప్రారంభించవచ్చు ననుకొంటున్నాను. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి చరిత్ర దాదాపు పూర్తయింది. ఇక అచ్చుకు ఇవ్వవచ్చు

కానీ దాని బాగోగులు విర్ణయించడానికి మా గురువుగారు లేరుగా. అది తీరని లోటు. ఆ చుహానుభావుని చివరిసారి చూచి పుష్కరం దాటించి. ఆయన దేహు బాలించింది బళ్ళారి నమీనం దేవవగరులో - అక్కడ ఆయన ఏకైక కుమారుడు

రాధాకృష్ణ పీఠవర్ధాన. వాల్మీకికలలో దివ్యయం తెలిసింది. అప్పుడు ఇయ్యది రోయివా ఆయన చివరి దర్శనం లభ్యంకాదని విరమించుకొన్నాను.

ఆయనను కడసారి చూసిన ఆ సంఘటన నాకు బాగా గుర్తుంది. వంశాంతి వసుయం. ఘంటసా: పాలెం తుమ్మల కృష్ణాబాయి ఇల్లు. నా "చరిత్రకాదుని చరిత్ర" అవిష్కరణ మహోత్సవం. నంజీవదేవ్ గారు వస్తారను కొన్నాము ఎందుకో రాలేదు మరి. గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్యగారూ అంతే - గ్రాహంతరము పోయారు. నిన్ను వుపవ్యసిడమని కోరారు. ఏదో మాట్లాడాను. "రాయలసీమ వానిని పైగా వర్తక నమూనాం చుద్య పుట్టిన పార్వతీయన్ని. శరీర కష్టం చేయడం. అవతల భగవంతునితోసి చూడటం మా అలవాటు. ఎంతోష్టంచేసినా పొట్ట నిండడం గ్యారంటీ లేని ప్రతుకలు అందువల్ల స్వతహా వరావికని పంటలకని ప్రతిదానికి భగవంతుని మీద ఆధారపడి జీవించడం - మొక్కుకోవడం మాకు అలవాటు. నా రచన కూడ అలాంటిదే. దాని ఫలితం భగవంతునిమీద అధా వసినదే. ఈ నమ్మారు జిల్లాలు అలాంటివి కావు కృష్ణ. గోదావరి జలాలతో రెల్లాంయ పుంజుటము-యినాయి. దానిని బట్టి ఇప్పటి మానవ వ్రక్కతులుంటాయి ఈ తేదాలో నేను చెప్పదలచుకొన్న దేమంటే-ఈనా గ్రంథం శరత్ సాహిత్యాన్ని తెలుగుదేశానికి అందించి మహోపకారం చేసిన బొంద:పాటి శివరామకృష్ణగారికి అంకితం ఇచ్చినా - అది భగవంతుని ప్రేరణ మాత్రమే. "మా గురువుగారికి దేవుడు గీవుడు లేకపోయినా నాకున్నాడు. మాది విదిత సమ్మేళనం. పుష్టిగా ఉన్నవాడు పొగరు లేనివాడు దీనక్యం. ఇది మానవ సహజం."

"చాలా బాగా మాట్లాడావు. మంచి రెబ్బ గొట్టావు" అని ఆక్కడ అనలేదు గురువుగారు. ఇంటికొచ్చాక అన్నారు. "ఇంతకూ దేవుడు లేడు అని నేనెప్పుడన్నాను. ఉన్నదో లేదో నాకు తెలియదని మాత్రం చెప్పాను."

ఆ రోజులు ఎప్పుడొస్తాయి? ఆ మహా మనిషితో ఎప్పుడు మాట్లాడబోతాము? స్వాతంత్ర్యసమరయోధుడు. గ్రంథాలయోద్యమకర్త సాహితీ సమరాంగణాయోధుడు, ప్రోత్సాహకుడు. దివ్య ప్రేమస్వరూపుడు. దయాళువు. అలాంటి సమున్నత వ్యక్తి యీ భూమిమీద ఇంతెన్నాళ్ళకు పుట్టబోతాడు? మనమధ్య తిరుగబోతాడు?

తలచుకొంటూంటే కళ్ళు దమర్చుతున్నాయి. అంద్ర దేశానికంతా ఎవరేని సాహితీ సంపద విచ్చాడు. నాని మాత్రం రెండక్షరాలు వ్రాయటం నేర్చాడు. నాకు వెలుగు విచ్చిన మరో నక్షత్రం రాలిపోయింది. విగ్రహారాధన వచ్చని ఆ మహాయాన బౌద్ధ ఓటవు వచ్చినట్టే వచ్చి వెళ్ళిపోయాడు.

— గోపీకృష్ణ.

నేను మరువలేని పండిత వెంకట సుబ్బయ్యగారు

బళ్ళారి సీమలో ప్రళంకంగా వరసళ్ళు త్రొక్కుతూ ప్రవహించుచున్న వనిత తుంటద్రానది ఒడ్డునకు కొలది దూరములో వెలివున్న దేవి సాన్నిధ్యంలో విరిక మైన దేవి నగరం మూడి.

దేవి నగరం నిర్మాతలలో ముఖ్యులు "రైతు పితామహుడు" శ్రీ గొట్టిపాటి వెంకట కృష్ణయ్యగారు వారి వియ్యంకులైన మన శ్రీ పండిత వెంకటసుబ్బయ్యగారు నాకు 1977లో మొదటిసారిగా దేవి నగరములో దేవి యువకన సమితి స్థాపించిన సందర్భములో పరిచయమైరి ఆ దినం వారి మాటలు నన్ను వరసలవ చేసినవి. వారిని యువక సమితికి ఆద్యక్షులుగా చేసినపుడు వారు సుమారు 75వ వయస్సులో వున్నాడు. ప్రస్తుతం నన్ను మీరు ఆద్యక్షునిగా చేసినందువలన నా వయస్సు 25 సంవత్సరాలకు దిగివట్లు వున్నది అని అంటూ యువకులు వారి కర్తవ్యములను గురించి బోధించి నప్పుడు యంత విరాడంబరంగావున్న వీరు ఇంకాగా మాట్లాడుటమాసి అప్పటినుండి వారిని వదేనదే దర్శించుచుంటిని. చరిత్ర పరిశోధనలోను, సాహిత్య విమర్శలోను, జీవితచరిత్ర రచనలోను, కవిత్వంలోను పండిన విండుహృదయము గలవారు శ్రీ పండిత వెంకట సుబ్బయ్యగారు. వృద్ధాప్యంలో నైతం ఆనందకరమైన చతురోక్తులతో యెప్పుడూ నవ్వుతూ నవ్విస్తూ కాలం గడిచిన మహాన్నక వ్యక్తి మన జి. వి. యన్. గారు.

నేను వీరైవప్పుడంతా శ్రీ జి. వి. యన్. గారి నివాసానికి వెళ్ళి వారిని సందర్శిస్తూ వుండేవాడిని. వారి సన్నిధిలో గడిపేటప్పుడు నాకు మన జాతి పిత మహాత్మాగాండి గారి బోసినవ్వులు వారి మూర్తి మన జి.వి.యన్. గారిలో అగువదేది. మాటల సందర్భములో మీరు అప్పుం మహాత్మాగాండిగారిలా వున్నారనంటే వారు నవ్వేవాడు. (అప్పటికే జి.వి.యన్.గారి స్వరపేటిక ద్వేలివి సరిగా మాట్లాడలేని స్థితి)

మా దేవినగర రైతు సంఘమువారు 1981 సంవత్సరాది దినమున మరువలేని మరువజాని నా ఆత్మీయుడు, అంద్రజాతికే ముద్దునిద్యయైన శ్రీ పండిత జి.వి.యన్.

గార్కి ఘనముగా సన్మానము చేస్తరి. అప్పుడు నేను చాలా ఆనందపరవశుడనై తిరి
మా ద్ధరదృష్టవశాత్తు వారికి పొర్రువాయు అనే వ్యాధితో మాతలు సరీగ రాకున్నను
కొన్ని అర్థం చేసుకుంటూ పమయము చిక్కివచ్చుదల్లా వారిని దర్శించుచుంటిని.

ఒకరోజు వారు మీకు శ్వేతవస్త్రం యిచ్చి గౌరవింపవలయునని అనిరి. నాకు ఆశ్చర్యం. ఆనందము కలిగెను నేనేమి మీలాగా దేవానికి, సాహిత్యానికిగాని, ఇతర యే రంగంలోను అంత గొప్ప పనులు చేయలేదని చెప్పినా వట్టింపుకోకుండా నాకు ఒక శ్వేతవస్త్రం ప్రసాదించిరి. అది యానాటికి వారి జ్ఞానక చిహ్నంగా వుండు కున్నాను. వారితో కొద్దిసేపటి పరివరమున్ను నాకే వారి స్మృతులు మరపురాకున్నవి. బహుశాలము వారితో పరివరము పెండ్లికొని వారి తియ్యటి మాటలు వింటూ వారి అత్యుత్తమ అనుభవించిన మిత్రమండలివారు ధన్యులు, వారి చిత్రము "పరిశ్రాకుని పరిశ్ర ద్వారా పాతక లోకాని తెలియజేసిన గోపీకృష్ణ (క్రిష్ణా కర్ణిగారు) ధన్యులు. వారి రచనల ద్వారా మా దేవి నగరమును బయట ప్రపంచానికి తెలిపినందున మా దేవినగరవాసులు ధన్యులు. కొద్దిసేపునా గొప్ప వ్యక్తితో పరివరమై మధురానుభూతులు అనుభవించిన నేను ధన్యురను.

మా పితృ సమానులు, మరవనేని వ్యక్తి ద్వితీయ వర్ధంతి సందర్భమున వారి
దివ్యస్మృతులను స్మరించుకొనుచున్నాను.

— १. శంకరరాద్రి,

నా స్మృతి పథంలో నదా మెదిలే పితామహాలు

చరిత్ర ప్రసిద్ధిగాంచిన మంటసాల గ్రామమునందు మా తాతగారు జన్మించి, పెక్కు జీవిత చరిత్రలను లిఖించి, జీవిత చరిత్రలను రచించిన వారిలో అగ్రగణ్యులైరి.

చక్కని ముఖవర్చస్సు కలిగి, సంపెంగ పోలిన నాసికతో, నదా కాంతులను పెదజల్లే కమలముల వంటి కనులతో, పెద్ద సుదురుతో పెదవులపై చెదరని చిరు నవ్వుతో చూపరులను ఇట్టే ఆకర్షించేవారు. దానికితోడు అమృత హృదయులు.

తాతగారు మీ ముక్కు చాలా బాగుంటుంది. నాకై నా రాలేదు మీ ముక్కు అంటే ఇదిగో తీసుకుని పెట్టుకో అనేవారు. ఎప్పుడూ హాస్యంగా చలోక్తులు విసిరేవారు.

క్రమశిక్షణలో, Time Maintenanceలో తాతగారి తరువాతే ఎవరైనా అనబంటో సందేహములేదు. ప్రాతఃకాలమునే విద్రలేచి విశ్వకృత్యములను ముగించు కొని walkingకి వెళ్ళేవారు. 9 గంటలకి భోజనము చేసేవారు. వృద్ధావ్యమువచ్చిన తరువాత రోజూ నన్ను తినిపించమనేవారు.

సాయంకాలము 4 గంటలకే స్నానంచేసి కొంచెంసేపు నియతి కూర్చునేవారు. సాయంకాలము ప్రతిరోజూ మా తాతగారు గొప్పాటి వెంకట క్రిష్ణయ్యగారు వచ్చే వారు. విశ్వమైన వ్యక్తిత్వం గల తాతగారు లిద్దరూ పెక్కు విషయాలు చర్చించు కునేవారు. వారిద్దరూ అలా మాట్లాడుకొనటం చూపరులకు కన్నుల పండుగగా ఉండేది.

మా తాతగారి చివరి రోజులలో చిన్న తాతగారైన కొల్లి సీతారామయ్యగారు ప్రతిదినం వచ్చి రామాయణ, మహాభారతంలు చదివి వినిపించేవారు. తాతగారు ఎంతో శ్రద్ధతో వినేవారు. ఒకరోజు తాతగారు రాకపోతే కబురు చేసేవారు రమ్మచి. మనుషులంటే అంత ప్రేమ ఉండేది తాతగారికీ. తాళోటి తాతగారంటారు అన్న గారి మిత్రులందరూ వారి కుటుంబమునకు మిత్రులేనని. విజయ తాతగారి మిత్రులందరూ మా కుటుంబ నన్నిహతులు.

తాతగారు ఏ రోజు వచ్చిన జాబులకు ఆ రోజే సమాధానము వ్రాసేవారు. చివరి రోజులలో వ్రాసే శక్తి లేక నాచేత వ్రాయించేవారు. రేపు వ్రాస్తాను తాతగారు అంటే ఏ రోజున ఆ రోజే వ్రాయాలి అన్న అశ్రద్ధ చేయకూడదన్న అనేవారు. చివరి వరకూ తమ సరిగా మాట్లాడలేకపోయినా, చెప్పే శక్తి లేక కూడా ఆ పద్ధతి విడనాడ లేదు. తాతగారి నుంచి నెర్చుకోవలసివెన్నో.

తాతగారు స్నేహానికి ప్రాణం పెట్టేవారు. 1963 జనవరిలో సంక్రాంతి సమావేశాన్ని ఏర్పాటు చేశారు తాతగారు వారి మిత్రులు కలిసి. అప్పటినుండి ప్రతి సంక్రాంతికి మిత్రులందరూ ఒకచోట సమావేశమై సాహిత్య చర్చగావించి, సరదాగా భరోక్షులతో, మిత్రులతో ఆనందాన్ని పంచుకొని చుట్టూవున్న వారిని ఆనందింపజేసే వారు. అస్వస్థత వలన చివరిలో వారికది సాధ్యమవ్వలేదు.

కొద్ది రోజులకు డివ. గతులపుత్రానగా ఒకరోజు రాత్రి నన్ను పిలిచి దగ్గర కూర్చోపెట్టుకుని నేను వెళ్ళిపోతున్నానమ్మా నీ వెళ్ళి చూడకుండా; అమ్మా, నాన్న చెప్పినట్లు వినమ్మా అని కళ్ళమ్మట నీళ్ళు పెట్టుకుని రెండు చేతులతోనూ నా చెంపలు దిమిరారు.

అట్టి ప్రేమమూర్తి. మహోన్నత వ్యక్తిత్వం గల మరుపురాని పితామహులు నా స్మృతివధంలో నదా మెదులుతూనే ఉంటారు. అటువంటి మహోన్నత వ్యక్తికి మనుమరాలనయినందుకు నాకెంతో ఆనందంగా, గర్వంగా ఉంటుంది.

తాతగారు భౌతికంగా నేడు లేకపోయినా వారి కీర్తి కాళ్ళకంగా ఉంటుందనటములో సందేహములేదు.

ప్రేమమూర్తులైన తాతగారి ద్వితీయ వర్ధంతి సందర్భంగా తాతగారికో గడిపిన ప్రతి క్షణాన్ని, ప్రతి దినాన్ని మరొక్కసారి స్మరిస్తూ శ్రద్ధాంజలి పుటిస్తున్నాను.

— కె. సుగుణ

కాలం మాన్యలేని గాయం

జీవించిన ప్రతి మనిషికి మరణం తథ్యమని తెలిసి మన ఆత్మీయులను పోగొట్టుకొనినప్పుడు ఆ సత్యాన్ని వదలి అమిత బాధకు లోనవుటము సహజమని మామయ్యగారి మరణము ద్వారా తెలిసిన సత్యమిది. జీవించిన శరీరాన్ని వదలి శారీరక బాధలనుండి విముక్తి పొందారులే అని ఊరట పొందుదామన్నా పొందలేక పోతున్నాను. అది వారిమీద ఉన్న అభిమానము చేతనా లేక ఇంకనూ మామయ్యగారు ఎన్నో రాయాలి. ఎన్నో చేయాలి. ఎందరినో స్నేహితులను, బంధువులను కలుసుకోవాలే అని తపనగా, ఉత్సాహముగా ఉండేవారు అవన్నీ ఇంకనూ చేయాలనుకున్న మామయ్యగారు అప్పుడే పోయారే అనే బాధో నాకర్థము అవటములేదు. తన వయస్సు 82 సంవత్సరములై నప్పటికీ వారి ఉత్సాహము అటువంటిది.

ఇంకొన్ని గంటలకు స్పృహ కోల్పోతారనగా కూడా తన ఆరోచననా సాహిత్య పరంగానే వున్నవి. అముక్త మాల్యాద పఠనము. స్నేహితుల లేఖలను పరిశీలించుటలోనే గడిపారు స్పృహ కోల్పోయేవరకూ తన కార్మిదీక్షను పట్టుదలగా సాధించిన మహావ్యక్తి. చివరి పరకూ ఆ మనస్సు స్నేహ శీలిగానే వున్నది.

నేను ప్రేమంతు ఏమిటో. గాంధీరక అంతు ఏమిటో ఆత్మీయుగారి వద్దనుండి స్నేహశీలక, బంధుప్రీతి అంటూ ఏమిటో మామయ్యగారి వద్దనుండి తెలుసుకున్నాను. అస్థాయక అంటూ ఏమిటో తెలియ జెప్పారు వీరిద్దరూ. అందువలనేనేమో వారిని నేనొక్కడే అయితే మరువ జాలను. ఇంక వారి సాశీల్యతను మాటలలో చెప్పజాలము గదా :

మామయ్యగారి నుంచి నేర్చుకోవలసినవి అనేకము కాని ఏమీ తెలుసుకోలేక పోయాను. ఏమైనా మామయ్యగారు దగ్గరవుండి అవకాశము వుండి కూడా ఏమీ తెలుసుకోలేకపోయాను. వారి వ్యవహారక దెబ్బతినటము కూడా ధురదృష్టము.

కాలమే మాన్యుతుంది గాయమంటారు కాని మామయ్యగారి విషయములో అది జరుగుటలేదు. కాలం గడిచిన కొద్ది గాయం మానాడింది పోయి ఎక్కువగుచున్నది. ఇది తీరని ఆవేదన.

వారికున్న వట్టదరి. కార్యదీక్ష. స్నేహశీలత. యువతరమువకు వుంటే వారి దాని జీతము ఎంత స్వరోగమించునో గదా.

—జి. జయప్రద

మహామనీషి మా మామగారు

“అమ్మాయ్: ఏం చేస్తున్నావ్?”

“వస్తున్నా నన్నగారూ.... ఏమండీ మిమ్మల్నే! నన్నగారొద్దారండీ లేవండి.” అంటూ చాలా హడావిడి చేసేది శరీష.

ఆయన, ఆ మహామనీషి, ప్రేమయే తప్ప మరో స్థాయిభావం ఎదుగని పూ మావగారు వచ్చేస్తామంటూ. ఆయన గుమ్మంలోకి అడుగుపెడుతూనే “అమ్మాయ్!” అని పిలిచేసరికి శరీరం గగుర్పాటుకు లోవయి డగ్గుత్తికతో ఎదురు వెళ్ళి వాళ్ళ అమ్మాయి పాదాభిషంధనం చేసేది పూషా, ఉష, శేష, యోష, అంబరీష పరుగెత్తుకువెళ్ళి ఆయన కాళ్ళను పెనవేసుకునేవారు. ఆయన వ్రాసిన పిల్లలపుస్తకాలు వాళ్ళ చేతుల్లో పెట్టగానే కొండంత సంతోషంతో తేరింకలు కొట్టేవారు. ఏటేటా ఒకసారయినా వారు వచ్చిచూడకపోతే రమ్మవి గోలపెట్టేసేవాళ్ళం.

ఆయన నాకిచ్చిన అల్లుడి హోదా వెలగబెట్టాలి అని నాకు చాలా మనసుగా వుండేది. ‘వస్తేరానీ నాకేం తయ్యమా?’ అని పెంకికనంగా కూర్చోవాండుకునేనాణ్ణి గాని నా కాళ్ళే మర్యాదగా లేచి నిలబడేవి.

శరీరాన్ని సాలించేది అహంకారమని చాలామంది అంటారు. కాని నా అహంకారం ఎంత అణచిపెట్టినా శరీరం వివని స్థితి ఏడాదికొకమారే కనిపించేది. అది అనుభవేతో శక్తి వ్యర్థం కావచ్చు! నా అహంకారపు నిలహీనత ఉన్నది.

“అ పండక్కి ఏమి పెట్టారు? ఈ పండక్కి ఏమి తెచ్చారు?” అంటూ అల్లుడా డుర్ని నేను ప్రారంభించేవాణ్ణి.

“అల్లుడా! నీ కారుకూతలు వింటున్నా. గతపండక్కి శరత్ చిచ్చావా? ఈ పండక్కి చలాన్ని తెచ్చా?” ఆయన వ్రాసిన టీవికవరిశ్రవణి - అంకకన్నా మహద్వాగ్యం పుండా:

ఒక్కొక్కప్పుడు కాగోటిని కూడా తెచ్చేవారు: నలుగురం కూర్చుంటే రోజులు నిమిషాలుగానే గడచిపోయేవి.

1950లో వారితో కలిసి మంటపాల వెళ్ళా అక్కడి బౌద్ధ సంస్కృతి అవ శేషాలన్నీ ఆయన స్వయంగా చూపించారు. వారు వ్రాసిన పరిశోధక గ్రంథాలను నాకిచ్చారు. అప్పట్నుంచీ ఎడతెగని మా స్నేహం యిప్పటికీ పవిత్రంగా నా హృదయంకరాళాల్లో మిగిలి పోయింది.

‘నేను - నా మిత్రులు’ అన్న వారి గ్రంథంలో నా గురించి వ్రాస్తూ, కొందరు ఆయన్ని కవటి అని అంటారు. కాని నా దృష్టిలో ఆయన అలా ఎన్నడూ లేకని వారూ.

ప్రసిద్ధ వర్తకులు శ్రీ బి. వి. నరసింహారావుగారు చలంగారికి వ్రాసిన ఓ పుత్తరంలో రాంషా అని యిక్కడోక వ్యక్తి ఉన్నాడు; విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారి కావట్యమూ, దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారి కల్యాణమూ మూర్తీభవించిన వ్యక్తి అని పరిచయం చేశారు. రాంషాతో అంతకు వదేళ్ళక్రికమే చలానికి పరిచయమని నరసింహారావుగారికి తెలియదు. రాంషా వ్యక్తిత్వాన్ని తీర్చిదిద్దిన వాళ్ళల్లో చలం ప్రథముడని కూడా ఆయనకు తెలియదు. అప్పయిన వెం.సి.హారావుగారి ఉత్తరాన్ని చదివి గొఱ్ఱపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారు అలా బాధపడి పులటారు. ఇతరుల మంచి బెద్దలు మనం అనుకోవటంకోనే పుంటాయి గాని నిజంగా పుండవని ఆయన అభిప్రాయం.

శ్రీ నరసింహారావుగారి దర్శనం అంటూ మనకు తెలిసిన అన్ని కావట్యమూ కాలవ్యమూ అయితే-అందున యద్దరి మహాకవుల వాఙ్మయంబి లభించి-వాటిని మా మామగారు కృతప్రాయంగా శ్రోసింపెనీ ఆయన మంచివారయిపోవటం నాకు కంటగింపు కలిగించింది.

"మామగదూ! మీరు నన్ను బొత్తిగా మంచివాడినిచేసి నాకున్న పడుపు తీసేస్తున్నారు; నాకన్న మీరు చెడ్డవాడయివుండాలి: అందుకే నేను మీకు బొత్తిగా వందీపాడుగా కనిపిస్తున్నాను." అంటూ కవటాపురోక్తులతో ఆయనకు వుత్తరం వ్రాశాడు.

"అల్లుడూ! నీ మాట అక్షరాలా నిజం. నేను అల్లుడివల్ల చెడ్డవాడినే నయ్యా" అని జవాబు వ్రాశారు. నా వ్యంగ్య వైభవం ఆయనపద్ధనే చెల్లెడి ఈ హాస్యం కడుపుబ్బ నవ్వించేది.

కాలం కూర్చున్నది. ఆయన రెండవకుమార్తె దనిపోయినప్పుడు అక్రమతర్ఫ జంలో నువ్వికలేవు; శిరీషలోనే నేను యంకదూసుకుంటాను నిన్ను అని వ్రాసుకొన్నారాయన. అలాగే నా భార్యను తాను కన్నబిడ్డలా చూసుకొన్నారు.

వార్తకర్తం ఏ ముప్పివయినా దుర్బుణ్ణి చేస్తుంది. కదలలేని పయసులో కూడా ఆయన ఉత్తరాలు వ్రాస్తూ వుండేవాడు. నేనే జవాబు వ్రాసేవాడిని; శిరీష వ్రాయటం లేదని ఆయనకు కోపంవచ్చి చాలా విఘ్నంగా నాకు వ్రాశాడు.

అమెకు తీరిక లేకనే వ్రాయటంలేదని మిమ్మింక నమ్మించలేను. భగవంతుడు అమెకు పక్షవాతం తెచ్చి కుడిచెయ్యిని అమెకు స్వాధీనం లేకుండా చేశాడు; ఇక మీరు అమె ఏదయినా నా ద్వారానే మీకు వ్రాసుకోవాలి"-అని నహజ ధోరణిలోనే వ్రాశాడు.

ఆయననుంచి జవాబు రాలేదు. ఆయన దనిపోయారన్న వార్త మాత్రమే వారి మనమలు వ్రాశారు. కట్టలు తెగిన దుఃఖం అమెను ముంచెత్తింది. అనతి కాలంలోనే ఆమెకూడా వెళ్ళిపోయింది. ఆ తండ్రి కూతుళ్ళిద్దరూ ఏక్కడో ఏకాంశంగా కూర్చుని నా కారుకూకల్ని గురించి ఆడిపోసుకుంటున్నారలా వుంది.

"బ్రహ్మశ్రీ మామగారికి పాదాభివందనాలుచేసి...." అని వ్రాసేవాణ్ణి ఈ ముసలితనంలో నన్నిలా ఒంటరివాణ్ణి చేసి పుట్టింటికి పోయిన థాండ్లై కారాని మిరియాలు నూరుతూ ఉత్తరమణితే వ్రాయగలనుగాని ఏ ఎడ్రస్సుకు పోస్టు చేయను :

గొట్టెపాటి వారి జ్ఞాపకాలు

చేతిలో ధబ్బు ఉన్నంతవరకు. ధబ్బుకు ప్రాధాన్యం ఉండదు. శరీరములో బలము ఉన్నంతవరకు ఆరోగ్యానికి ప్రాధాన్యత ఉండదు. వగలు ఉన్నంత వరకు చీకటి నందేహాలకు తావుండదు. ఏదైనా అవకాశం జారవిడిచిన వెనకనే దానిని గూర్చిన ఆరిదోశన. గొట్టెపాటి వారిని గూర్చి ఆలోచిస్తూ వుంటే ఇలాంటి ఆలోచనలే వస్తున్నాయి.

గొట్టెపాటివారిని నేను ఎరుగుదును. ఆయన పేషం. ఆయన బాష. ఆయన నడక, ఆయన నవ్వు. ఆయన హావబావాలు అన్నీ ఎరుగుదును. కాని ఆయనగూర్చి తెందు మాటలు వ్రాయాలంటే కలం ముందుకు సాగడంలేదు. ఒక స్పష్టమైన ఆలోచన. ఒక సహజ అవగాహన. ఒక పూర్ణ అకృతి రూపుకట్టడంలేదు. ఒక మనిషిని గూర్చి ఎరుగుదును. అని చెప్పడం అందగజన్మాయంగా ఉంటుందేమో! ఆ మనిషితో ఎంత సాన్నిహిత్యమున్నా. సాదరభావమున్నా తెలిసిందీ తక్కువ. తెలియని భాగం ఎక్కువగా ఉండిపోతుంది. మనిషిలో iceberg మోస్తరు పైకి కనిపించే భాగంకన్నా లోభాగం ఎంతో ఉండిపోతుంది. కాని మనము పై భాగము తోనే అబ్బుర పడుతూ ఉంటాము. లోభాగం గూర్చి మనకు పోనీయింది. అవలు ఆ వ్యక్తికి తెలియదేమో! అలాంటప్పుడు ఆ అభాగమును శక్తికి ఒక రూపురేఖ కల్పించడం అనౌచిత్యం కాకపోయినా, కొంతవరకు అందగజన్మాయంగానే ఉండి పోతుంది. అందుకే మనుషులు తమకుగల సరిమిత శక్తియుక్తులతో సరిపెట్టుకోక తప్పదు.

సుబ్బయ్యగారి వ్రథము పరిచయం నాకు కాజీపేటలో కృష్ణాబాయి యింట కలిగింది. కృష్ణాబాయి తన పిల్లల పదువుగూర్చి కాజీపేటలో మకాం వేసింది. కృష్ణాబాయి ఇల్లు ఒక పెద్ద అకథిగృహం! ఆ ఇంటియింపులు గాలి, వెలుగుకు తెరచి ఉంచినట్లే. అతిథులకు తెరచి ఉంచబడేవి. బి. వి. వరసి. హారావు. కాళోజి. గొట్టెపాటి, సంజీవదేవ్. చిన్నారావు, ఎప్పుడూ ఎవరో ఒకరు, ఆ యింట దర్శన మిస్తూ ఉండేవారు. ఛలోక్తులు. హాస్యోక్తులు. కవితోక్తులతో ఆ యింట కవితా గోష్ఠం జరుగుతుండేది సెలయేటి ధారలో కొట్టుకుపోవడం తప్ప, ఆ సీటిమధగల

తూన సంవదను మూటకట్టడం ఎవరికి సాధ్యమౌతుంది. ఉదయాలు, సంధ్యాలు, ఉద్యోగాలు, వృత్తులు, ఇళ్ళు, వాకిళ్ళు ఎవరికి స్మృతి ఉండకపోయేది.

శబ్దజాలము ప్రయోగింపడమునో నేర్పరులైన వారి మాటల్లో హాస్యాలు కాకరవువ్వలు. నవ్వుల చిచ్చుబుడు. మాటల మతాబాయి. తరచుగా ప్రయోగింపబడుతూ ఉండేవి. ఆ సందర్భములో గొట్టెపాటి వారి నోటినుండి జారిన ఓ సరసోక్తి నా మనసులో ఉండిపోయింది. చాలాకాలం తరువాత చుక్కల్లో దావికొ ఆకృతి ఏర్పడ్డది.

"ఎమి ఉద్యోగం చేస్తున్నావు :

ఎంత సంపాదిస్తున్నావు :

ఎంత వరకబిడి కలిగి ఉన్నావు ముఖ్యంకాదు.

ఎమిగా మారుతున్నావు. ముఖ్యం

ఈ ప్రశ్న ఎవరికివాళ్ళు ప్రశ్నించుతుంటే, చాలవరకు

We are becoming dead అని జవాబులు వస్తాయి.

స్వార్థం. శారీరకంగా. మానసికంగా మనం విడిచుకు చేస్తున్నాం.

Dead to ourselves Dead to others ఇది

మన శారీరక, మానసిక పరిణామం.

కృష్ణాబాయి యింట కూడిన మిత్రమండలి మధ్య యిట్లా ఎన్నోమధురోక్తులు అప్పటికప్పుడు విన్నయానందంలో ముంచి విస్మృతిలో లీనమౌతూ ఉండేది.

అది దీపావళి. సంధ్యాసమయం. నేను ఓ మిత్రుని ఇంటిముందు వరసలుగా కేర్చిన మట్టి ప్రమిదలవంక తడేకంగా చూస్తూ నిలబడ్డాను ప్రమిదల్లో చముడు, వత్తులు, అన్నీ పిద్ధపరచబడి ఉన్నాయి. వెలుగు ఒక్కటే లేదు. ఇంతలో ఒక వడేళ్ళ బాలిక ఒక చిన్న బంగారు దీపాన్ని తీసుకొవచ్చి, ఒక దీపాన్ని వెలిగించింది. దాని తర్వాత మరొక దీపము; ఆ తర్వాత మరొకటి; ఇట్లా ఒకటి రెండు విమిషాల్లో ఆ ఇంటిముందు దీప వంక్తులు సుందరంగా వెలగడొడగాయి.

ఒక దివ్యోత్ అనాభ్యుత జ్యోతులు వెలిగింపడం, అద్భుతంగా, అపూర్వంగా తోచిందినాకు, మిల మిలలాడుతున్న ఆ జ్యోతుల వెనక ఏదో సందేశమున్నట్టు.

అస్పష్టంగా ఉన్న ఆ భావ ఏదో, స్పష్టంగా తెలుసుకోవాలే అన్నట్టు. అట్లాగే ఆలోచనామగ్నంగా ఉండిపోయాను. ఆ బాలిక కొడిగట్టిన దీపవంతుల ఎగదోస్తూ, వమురు నింపుతూ, వత్తులవేస్తూ, ఆ జ్యోతుల మధ్య సుందరంగా తిరుగుతూఉంది. ఆ దృశ్యం వన్ను వదలివేయలేదు. చాల రోజుల తర్వాత నాకు ఒక భావస్వయం పొడగట్టింది. మనష్యుల్లో, ఒక దీపంతో, రెండో దీపం వెలిగించేవాళ్ళు, కొడిగట్టిన దీపాలు ఎగదోపేవాళ్ళు. ఉత్సాహము నింపేవాళ్ళు ఉంటారని, అలాంటి ఉత్తమ శ్రేణికి చెందినవారే సుబ్బయ్యగారు.

సుబ్బయ్యగారు ఎవరియింట కాలపెట్టినా, ఆ ఇంట ఆనందజ్యోతులు వెల్లి విరిసేవి. పిన్నా, పెద్ద. ఆడ, మగా. వంటమనిషితో సహా ఎవరో ఇష్ట బంధువులు దిగివచ్చినట్టు. మహోత్సాహంతో కనిపించేవారు. కొందరికి నాన్న కొందరికి చిన్నాన్న, కొందరికి అన్న. కొందరికి మామయ్య, కొందరికి తాతగా. ఇట్లా ఆ కటుంబములో రక్త బంధువులిన్న మిన్నగా మనసుకునేవారు. ఇక ఉత్తరాల ద్వారా, రాకపోకల ద్వారా ఆ బాంధవ్యాన్ని సజీవంగా ఉంచేవారు. ఆ మధ్య వ్రాసిన ఒక ఉత్తరంలో "నాకు చావాలని లేదు చావంటే నాకు అసహ్యం! నాకు బ్రతకాలని ఉంది. బ్రతుకుబాటలో ఎదురైన ప్రతివారిని ప్రేమాలింగవంలోకి తీసుకోవాలని ఉంటుంది" అని వ్రాశారు. కాని వృద్ధాప్యము, దాని పరిణామాలు ఎవరికైనా తప్పవు కదా. దేవి నగరంలో స్థిరపడ్డ తర్వాత ఆఖరు దశలో తరచుగా ఉత్తరాలు వ్రాస్తూ ఉండు. ఉత్తరము అనేది ఒకటి చేతికి అందిందంటే కొంత ఊరటగా ఉంటుంది" అని వ్రాశారు.

నేను ఒక ఉత్తరములో. "బాల్యములోకాని, యౌవనములోకాని, నడి వయస్సులోకాని, ముదిమి, దాని పరిణామాల గూర్చి ఎవరు ఆలోచింపరు. దాని సాధక బాధకాలు, వికటత్వము అనుభవములోకిరాదు. ముదిమి మనకోసరం దూరాన పొంచి ఉన్నట్టు కూడా తెలియదు. ముదిమి అనేది ఏర్పడకుండా జరిగే పరిణామం. దానియొక్క సాధక బాధకాలు, దానియొక్క ఉనికి స్వీకరించడము కన్న వేరు మార్గంలేదు మనషికి" అని వ్రాశాను.

దానికి జవాబుగా నా కోడలు సుబోధన మెలకువ కలసి. నా అవసరాలు నాకన్న ముందుగానే గ్రహించి, ఏ ఇబ్బంది లేకుండా చూస్తుంది. విశ్మితంగా గడచి పోతుంది కాలం అంటూ వ్రాశారు. కాని ఎందుకో గొట్టెసాటి వారికి సాంఘికతెలివే

ఒకటి. రెండు పుటలు యిప్పటివరకు పజీవంగా ఉన్నాయి. దానిలో మొదటిది తమాష ఐనది.

సుమారు ఏడు ఎనిమిది ఏళ్ళ క్రితం గొట్టెపాటివారి ఆస్తమయం ఆవివృత్తిలో ఒక వార్త వచ్చింది.

వయోవృద్ధులైనారు కదా! ఎవరికైనా చావు నవాజుతి! అని వారి యింటి వారికి ఒక సానుభూతి లేఖ వ్రాయటం జరిగింది.

“గొట్టెపాటివారు ముక్తాహారంలో సూత్రం పటివారు వారి మరణం వలన ఆ సూత్రం తెగి. ఎక్కడి మౌక్తకాలు అక్కడ రాలిపోయినాయి. సంక్రాంతి సమావేశాలు యకక్షయపు” అంటూ వ్రాశారు.

కాని వారినుండి ఏం త జవాబు వచ్చింది.

“రామారావ్! నీవు ఒక గొప్పపనిచేశావు. చచ్చినవాళ్ళు ఎవరికి తమ సానుభూతి సందేశాలు వదులుకునే అవకాశముండదు. నాకు అటువంటి అవకాశం కలిగించి ఎంతో మేుచేశావు. తోడు తోడు మళ్ళీ నీకు ముందు ఎప్పుడైనా సానుభూతి సందేశం పంపే భారం ఉండదు. నీ సానుభూతి నాకెంతో సంతోషాన్ని. స్వాంతన గూర్చింది” అంటూ వ్రాశారు.

అసలు కథ చదివోయినవారు కిసాన్ గొట్టెపాటి వారు. కనిపించినప్పుడెల్ల ఈ విషయాన్ని జ్ఞాపకం చేసుకొని వచ్చుకునేవాళ్ళము.

ఇక సంవత్సరానికి మరణిస్తారనగా ఒక చిన్న సంఘటన మనసుపై విషాద ముద్ర వేసింది. సంక్రాంతి సమావేశానికి దేవనగరు రమ్మంటూ నాకు కాళోజి, రామేశ్వరరావుగారికి సందేశాలు వచ్చినవి. మేము వీరాలని విశ్చయించుకున్నాము కూడా. కాని కారణాంతరాలవల్ల ఆ వ్రయాణాలు ఆగిపోయినాయి. ఆ సందర్భాన వారికి

“ఉత్తరము చూచి, ఉత్తరపాటోదరె

బాసు కాదనలేక, ఉండి పోతి

నీదు పిలువె అన్న! నిజముగా సంక్రాంతి

కాని గడవడాట కట, కటాలు,

ఈ చిన్న గీతము వారికి జవాబుగా వ్రాశాము. కాని అయ్యో! ఆయన కుదిక్కొల్పి మన్నింపలేని పోతిమనే మనసులోని విషాదగీతము ఈ నాటికి ఆ విధంగా మాడుమోగుతునే ఉంది.

—పొట్లవల్ల రామారావు

మనీషి గొవెంసు

మనీషికి మనీషికి ఎక్కడ ప్రభేదం? మనీషిలో "న"కు గుడి మాత్రమే ఉంది "ని" అవుతుంది; మనీషిలో "ని"కి దీర్ఘం ఉంది "నీ" అవుతుంది. ఈ మాటల్లోని ప్రభేదం అత్యల్పం, కాని మాటలు మనుషులు కావు, మనీషులు కావు. మాటల మధ్య ఉన్న తారతమ్యం అత్యల్పం అయినా, మనీషికి మనీషికి మధ్య ఉన్న తారతమ్యం అనల్పం

మనీషి అల్పం కాదు, అనల్పం దే; మనీషి ఇంకా ఎక్కువ అనల్పం. మనీషిలోని గుణాలు మనీషిలోను ఉంటాయి కాని మనీషిలోని మనీషిలో తక్కువ ఉంటాయి. మనీషికి వ్యతిరేకమైన మనీషి, మనీషి క్రమవికాసమే మనీషి.

గొర్రెపాటివారిలో ప్రత్యక్షిస్తుంది ఈ క్రమవికాసం, అందుకే వారు మనీషి.

ఓకాబ్బాలనాటి విషయం, అప్పుడు విజయవాడలోని యస్. ఆర్. ఆర్. కాశీజీ ప్రిన్సిపాల్ అయిన డాక్టర్ పట్టవర్తి శ్రీనివాసాచారిగారికి ప్రమాదంలో చేతికి దెబ్బతగిలి బయటకు పోకుండా ఇంటనే ఉంటున్న తరుణంలో నేను పరామర్శించ బానికి పోయాను.

నేను అక్కడకు పోయే వరకు రెండు తెల్లని తెలుపు వస్తువులు గోచరించాయి; ఒకటి శ్రీనివాసాచారిగారి చేతికి ఉన్న ప్లాస్టర్ కట్టు. రెండవది అక్కడ కూర్చున్న ఒక వ్యక్తి శరీరంపైని పాలవంటి ఖద్దరు ఆ వ్యక్తి చర్మం రంగు కూడా తాను ధరించిన ఖద్దరంత తెలుపులేదు కాని అంతకంటే తక్కువ తెలుపుగా, పసుపు తెలుపుగా ఉన్నది. ఇంకా అప్పటికి మీసం నల్లగా ఉన్నట్లే గుర్తు.

ఎరగని నన్ను చూచిఎరిగివున్నట్లుగా చిరునవ్వు. నేను కూడ అంతేచేశాను. డాక్టర్ శ్రీనివాసాచారిగారు మా ఉభయాలను వరన్సర్ పరిచయం చేశారు. గొర్రెపాటి వారి రూపం నాకు పరిచయం లేదుకాని నామం నాకు పరిచయమే.

నాకు వారి పేరుతో పరిచయం ఉన్నది కాని నా పేరుతో వారికి పరిచయం వుండదని నా నమ్మకం. నా పేరుతో కూడ తమకు పరిచయం వున్నట్లుగారు అన్నారు. విజంగా నాపేరు తెలిసే అన్నారో లేక నన్ను సంతోషపెట్టటానికే

అన్నారో! అప్పటికి నా వకటి రెండు రచనలు పత్రికల్లో వెలువడి ఉంటాయి. అందువలన బోధక సంజీవదేవ్ అనే పేరు విని వుండవచ్చునేమో కూడ.

అక్కడ నుండి నేను పోబోయే సమయాన గౌరెపాటి వారు తాము రచించి వున్న చిన్న పుస్తకం "హంపీ పిలుపు" నాకు ఇచ్చారు. ఆ పుస్తకాన్ని నీను కోటంలో నేను పొందిన సంతోషాని కంటే ఇవ్వటంలో వారు ఎక్కువ సంతోషం పొందారు. మనీషికి వుండే లక్షణాల్లో అదొకటి.

ఇంటికి తిరిగి వచ్చిన తరువాత "హంపీ పిలుపు" చదివేను. కొన్ని పుటలు ఎక్కువ బాగున్నాయి. మరికొన్ని తక్కువ, ఎక్కువ బాగున్న పుటల సంఖ్య పెద్దదా ఓక్కువ బాగున్నవాటి సంఖ్య పెద్దదా అని లెక్కవేసి చూచాను. తక్కువ బాగున్న వాటి సంఖ్య చిన్నదిగా ఉన్నది. అదీక సంఖ్యను బట్టి పుస్తకం ఎక్కువ బాగున్నదే అని నిర్ణయించి గ్రంథకర్తకు ఉత్తరం వ్రాయ సంకల్పించాను.

ఉత్తరం వ్రాయటంలో ఒకచిక్కు ఎదురైంది చాలా బాగున్నదని వాస్తవం వ్రాస్తే ముఖస్తుతి చేశానని అభిప్రాయపడతారు గ్రంథకర్త. కేవలం, బాగున్నదని వ్రాస్తే అదిమామూలు వాడుక పదం క్రిందకు వస్తుంది ఈ సమస్యకు పరిష్కారం ఏమిటని ఆలోచిస్తే ఒకటి కట్టింది. అది వ్యంగ్యోక్తి. వారి రచన ఏమాత్రం బాగాడని వ్రాస్తూ అనలు ఆటువంటి రచనను వారు ఎందుకు చేసినట్లు అని నా అశ్చర్యాన్ని వ్యక్తం చేయటం నాకు తెలుసు నా నిందను వారు నమ్మరని, నాకు చాలా బాగుంటేనే బాగుండలేదని వ్రాశానని; ఇంకా మంశయం ఎందుకు, అదే విధంగా వారికి వ్రాశాను. నేను విరీక్షించినట్లే వారినుండి త్వరలో జవాబువచ్చిందే. తమ రచన నాకు బాగుండనందుకు తాము మిక్కిలి ఆనందించినట్లు. ఉభయులకీ వచ్చిమోసం కాకపోయినా వెచ్చని మోసం!

గౌరెపాటి వారిలో నాడుకాని, నేడుకాని. నాటికి నేటికి మధ్యకాని ఎవరి మీద ద్వేషం వున్నట్లు తెలియరాలేదు. కేవలం ప్రేమతో మాత్రమే, ద్వేషం లేకుండా. మనీషి జీవించడానికే అనే మనోవైజ్ఞానిక మాత్రం ఏమైనా వుండి వుంటే, వారి ద్వేషం స్వయంగా తమ మీదనే ఏమైనా వుండి వుండాలి ఇతర్ల మీదకు బదులు. వారెవరినీ శత్రువులుగా పరిగణించరు; మరి వారిని ఇతర్లు ఎవరైనా శత్రువులుగా పరిగణస్తారేమో తెలియదు.

గొ. వెం. సు. గారు ఎక్కువగా కార్డులు మాత్రమే వ్రాస్తుండేవారు. వారు వ్రాసిన కార్డు చదవటానికి ఒక గంట వట్టేది. ఇక వారు కవరు వ్రాస్తే దాన్ని చదవటానికి మరి కొన్ని గంటలు వట్టేది. వారి అక్షరాలు అంకెలవలె గోచరించేవి. అందుకని వారి అంకెలు అక్షరాలవలె గోచరించేవేమో అని అభిప్రాయపడటం తప్పు అవుతుంది. వారి అక్షరాలు అంకెలలాగా వుండేవి. వారి అంకెలు అంకెలవలె వుండేవి.

వ్యక్తుల జీవిత చరిత్రలు వ్రాయటం వారి ఆనందం. నైపుణ్యం కూడా. సాహితీరంగానికి చెందిన వారివి. చెందని వారివి అనేక మంది జీవిత చరిత్రలు రచించారు. కష్టపడి ఆయా శాపురికెళ్ళి, వారి నమ్మిపాతులను కలసి, వారిని గురించి అనిబో గట్టానంతా సంపాదించి, వారు బ్రతికివున్నా, చచ్చివున్నా, ఆయా వ్యక్తుల స్వీయ వాక్యాలను కొన్నిటిని చేర్చి వారి జీవిత చరిత్రలను అల్లటంలో గొర్రెపాటి వారిది అందేసేసిన చేయి. వారిలో ఒక తపన మాత్రం రచనలో గోచరించేది కాదు. తెలివి విమిత్తం, లలిత పదావళి విమిత్తం, వ్యాధంబరం విమిత్తం వారెవరూ తపన పడేవారు కాదు. వారికి అభివ్యక్తి (expression) కంటే బోగట్టా (information) ప్రధానం, చెప్పదలచింది సూటిగా చెప్పివేసే సాహసం వుండేది. రచనలో ఆతిశయోక్తుల కంటే స్వభావోక్తులకు అధిక ప్రాధాన్యం వుండేది.

కొంతకాలం మా ఉభయూర మధ్య ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు లేవు కారణం లేకుండానే. అకస్మాత్తుగా ఒకనాడు రానే వచ్చింది ఉత్తరం. తాము శరత్ బాబు జీవితం వ్రాసినట్లు. దాన్ని తీసుకొని వస్తున్నట్లు. దానికి నన్ను పరిచయం వ్రాయమనీ.

ఒక సాయంత్రం తమ శరత్ జీవితాన్ని తీసుకొని వచ్చారు గ్రంథకర్త. వారు రాగానే ఏకాయకి వంట ఇంటిలోకి వెళ్ళి ప్రీతిను పలకరించటం, ప్రీతి చేత పలకరించబడటం వారివని. ఆశాత్రి అనేక సాహితీ విషయాలను గురించి చర్చించుకొన్నాం. తెలుగు సాహిత్యం, ఇంగ్లీషు సాహిత్యం, హిందీ, బెంగాలీ సాహిత్యాలు మొదలైన వాటిని గురించి ముచ్చటించుకొన్నాం. తాము రచించిన శరత్ జీ. తాన్ని గురించి గూడ చర్చించుకొన్నాం. రెండవరోజు శరత్ జీవితానికి నా పరిచయం వ్రాసి ఇచ్చాను. దాన్ని చదివి వారు సంకృప్తి చెందారు. వారి సంకృప్తిని చూచి నేను సంకృప్తి చెందాను.

మేము ఎక్కువగా ఏటాకు రో కలుస్తుండేవారం. ఏటాకు రోని భూమి తనకా బ్యాంక్ మేద మీన మా మకాం ఉంటుండేది. దాని కార్యదర్శి. అంతర్దర్శి అయిన పేగుంట తనకరామబ్రహ్మంగారు మా అధిధేయులుగా ఉండేవారు మిత్రుల సంఖ్య ఎక్కువయిన కొద్దిగా త్రెసాటి వారు పొంగిపోయిందేవారు. వారి ఆశ్వాసం. ఉల్లాసం ఎక్కువవుతుండేది. ఆ ఆశ్వాస ఉల్లాసాలు మౌన దళను దాటి. మంద హాసాన్ని దాటి పకపకల్లాకి ప్రవేశించేవి అప్పుడే వారి వృద్ధావస్థ జాలావస్తూ మారేది హాస్యాలు. ఛలోక్తులు, వ్యంగ్యోక్తులు, వక్రోక్తులు మొదలైన వాటితో ద్వనులు ప్రతిద్వనులు అయ్యేవి.

కొందరు గతయితలు వ్రాయాలని వ్రాస్తారు, మరి కొందరు వ్రాయకూడదనుకొని వ్రాస్తారు. గొ. వెం. సు వ్రాయకూడదనుకొంటూనే వ్రాస్తారు. ప్రతి తదవ అంటారు తమది అదే అమరి రచన అవి. అంటూనే మరొక సూతన రచనను ప్రారంభించి ముగిస్తారు ఇదంతా చూస్తే అవిపిస్తుంది వారు రచన చేయరు. రచనయే దానంత అది తయారై వారి కలం నుండి కాయితం మిసికొస్తుంది అవి. వ్రాయాలనుకొని వ్రాసిన పుస్తకాలకంటే వ్రాయకూడదనుకొని వ్రాసిన పుస్తకాలే అధికం అవి. వారిలోని సృజన శక్తి, నిష్ఠా కుశలత అటువంటివి.

చలంగారి జీవిత చరిత్ర వ్రాయాలనే అభిప్రాయంతో వారు కొన్నాళ్ళు చలంగారి వద్ద గడిచి వచ్చి ఆ జీవిత చరిత్రను వ్రాసి ముగించి దానికి పరిచయం వ్రాసేపని నాకు అప్పజెప్పి నేను దాన్ని వ్రాసిన తరువాత వెంకటసుబ్బయ్యగారు నా దగ్గరకు వచ్చారు వచ్చి నేను వ్రాసిన పరిచయాన్ని చదివి మెచ్చుకొన్నారు. నేను అన్నాను. నా పరిచయంలో మీ పుస్తకాన్ని మెచ్చుకొన్నాను; మీ పుస్తకాన్ని మెచ్చుకొంటూ వ్రాసిన నా పీఠికను మీరు మెచ్చుకొంటే మీ పుస్తకాన్ని మీరు మెచ్చుకొన్నట్లు అవుతుంది కాని నేను వ్రాసిన దాన్ని మెచ్చుకొన్నట్లు కాదు అవి. అందుకు వాడు నవ్వి పూరకున్నారు. తమ మాటను ఎవరైనా కాదంటే గట్టిగా ఎదిరించక తేలికగా నవ్వి పూరుకొనేవారు.

జీవితంలోని దుఃఖాలను చాలా తేలికగా తీసుకోవడం వారిలోని ఒక ప్రముఖ లక్షణం. వారి రెండో అమ్మాయి మరణించినపుడు, పెద్ద అల్లుడు మరణించినపుడు, నల్లి మరణించినపుడు కూడ వారి వోచు విశిష్టంగా గోచరించింది. అప్పుడు చనిపోయినపుడు దుఃఖం జనించకపోతే మనిషి మనిషే కాదు, కాని ఆ దుఃఖమే

జీవితంలో ప్రముఖపాత్ర వహిస్తే కూడ మనీషి మనీషి కాదు. ఈ రెండు స్థితులకూ గొర్రెపాటి వారు చెందరు. ఆవులు మరణించినపుడు తాత్కాలికంగా చింతించే వారు. ఆ చింతను దీర్ఘకాలం పోషించక దాన్నించి విముక్తి పొందే వారు. అటువంటి భారసామ్యం (balance) ఉన్నది వారిలో. వారిలోవున్న మనీషి లక్షణాలలో ఇది వకటి.

కొందరు ఇతర్లను హేళన చేస్తారు కాని ఇతర్ల చేత హేళన చేయించు కోరికతో బాధపడతారు కాని గొ వెం సు. గారిలో అటువంటి దుర్లక్షణం లేదు. ఇతర్లను కామి హేళన చేసినపుడూ సంకోషించేవారు. తమను ఇతర్లు హేళన చేసినపుడూ సంకోషించేవారు.

గొర్రెపాటివారిలో ఉన్న ప్రవాస లక్షణాలేమిటో తెలుసుకోవాలంటే వారిలో లేని లక్షణాలేమిటో తెలుసుకొంటే సరిపోతుంది. తమకు నిరాశ, నిస్పృహ, విరుత్తాహం, విరక్తి, ఇతర్లను చిన్న చూపు చూడటం, ఇచ్చం సోమరితనం, అతిస్వార్థం వారిలో లేవు. నష్టానికి, కష్టానికి వ్యాధికి, మృత్యువుకూ వారెన్నడూ కరువడి ఎరగరు. ప్రతి వ్యతిరేకతనూ నవ్వుకూ స్వీకరించటం వారి స్వభావం. ఇందుకు ప్రత్యక్ష దాఖలా వారు కొంత కాలంగా పక్షవాతంతో జీవిస్తుండటమే.

నాకు కాని, ఇతర్లకు కాని తెలిసి ఉన్నంత వరకు వారు ఆ జబ్బును గురించి ఎన్నడూ బాధపడటాకాని దిగున పడ్డట్లు కాని భయ పడ్డట్లుకాని లేదు. ఆ వ్యాధి వారిలో ప్రవేశించకముందు ఏవిధంగా ఉల్లాసంగా ఉండేవాలో ఆ వ్యాధి వచ్చిన తరువాత కూడ అదేవిధంగా ఉంటున్నారు. పక్షవాతం వచ్చిన తరువాత కొంత కాలం వరకూ బాగా మూల్యానుకుండేవారు కాని ఇటీవల కొంతకాలంగా మాట కూడ పులిగు పడిపోయింది. అయినా, వారి వైఖరిలో మార్పు ఏమీ గోచరించదు ఎప్పటివలెనే ఉల్లాసం, ఉత్సాహం, మందహాసం; లేదు దిగులు, లేదు చింత, అస్థితిలో ఉన్న గొర్రెపాటివారి చూచినవారికి మాత్రమే కలుగుతాయి. ఆ దిగులు, అచింత; కనుకనే వారు మనీషి!!

గొ. వెం. సు గారి శరీరంకూడ అ.దరి శరీరాలవలె రక్తం, మాంసం, ఎముకలతో తయారయిందే; అయితే ఏం. ఆరక్తంలో, ఆమాంసంలో, ఆ ఎముకల్లో ఒక ఆసామాన్య ప్రాతికర్ష్యందన నర్తిస్తుంటుంది ఆ నర్తనలో ఒక అదమ్య జీవన ప్రవృత్తి అజనంగా ప్రవహిస్తుంటుంది. వారి జీవితం ఒక ఆరం అన్నిరేఖ ఒక చెకగవి విక్యరేఖ; కనుకనే వారు మనీషి!!

మూల పురుషుడూ, అది రిషిన్నూ

ఈశ్వరంలో

ఆయన మూలపురుషుడూ

ఆయన అదిరిషిన్నూ

అందుకే ఈ కర్పూరహారతి.

“స్నేహం, సాహర్దం, సౌశీల్యం, సహృదయం, సత్వత, న్వచృతి, సుశతవ్యం, సౌదుత్వం, సాహచర్యం, సహనం, నిమిహతవ్యం”

ఈ మాటలు “చరిత్రకారుని చరిత్ర” రచించిన హెజియోగ్రాఫర్ గోపి కృష్ణ బియ్యోగ్రాఫర్ తాతగార్ని మూర్తిమంతం చేసిన మాటలు ఇవి వద చిత్రలేఖని వదికట్టు వదలుకావు.

ఫూటార్ జీవిత చరిత్రలు రాశాడు, నార్త్ అనువాదం చేశాడు. వాళ్ళెలా బితిరార్ అనలేం జరిగిందో, ఎందుకలా జరిగిందో, మహామానవుల సహజ ప్రవృత్తి వాటిల్లో ఉండే వైకార్యాలు తెలుసుకోవాలనే సహజ కుతూహలాన్ని సంతృప్తి పరుస్తుంది జీవిత చరిత్ర. ఎన్నో జీవిత చరిత్రలే చరిత్ర.

కాని చరిత్ర గాని, జీవిత చరిత్రగాని సాహిత్యస్థాయికి ఎదగాలి. మంచి జీవిత చరిత్ర ఒక గొప్ప సవలంగా చదివించాలి. అలా ఎవగకపోతే — రారీహెచ్చరించినట్లు —

“Whosoever, in Writing a modern Historic shall follow truth too neare the heels, it may haply strike out his teeth” అవుతుంది.

అంచేత మంచి జీవిత చరిత్రలో

exemplum ఉండాలి.

anecdote ఉండాలి.

తాతగారు రచించిన అసంఖ్యాకమైన జీవిత చరిత్రలలో ఈ ఉదాహరణ ఉన్నట్లుగా గుర్తులు రెండు వుండి చదివేస్తాయి.

అంచేత డి. హెచ్. లారెన్స్, The novel is one bright book of life" అంటే తాను ఒక సాధువుకన్నా, పిజ్జానకాపువేత్తకన్నా, కవికన్నా వేదాంతికన్నా నవలాకారునిగా ఎంకో గొప్పవాడినని రాసుకున్నాడు. ఆ కథిమ్మ వాళ్ళంతా మానవుడి ముక్కల్ని, బండల్ని మాత్రమే చిత్రించ గల న్నాడు.

మంచి జీవిత చరిత్రకీ జీవితమే ప్రాతినిధిక. వర్ణివియా ఉల్ఫ్ తన వ్యాసాలు "The Art of Biography" లోనూ "The New Biography" లోనూ విషయాన్ని సుస్పష్టం చేసింది. జీవిత చరిత్రకారుడు—ది రియల్ కరెంట్ ఆఫ్ ది హీరోస్ ఎగ్జిస్టెన్స్" ని పట్టుకోవాలని చెప్పింది.

ఆంగ్లజీవిత చరిత్ర రచనలో Lytton Strachey ది ఓ ప్రత్యేకమైన పంధా. ఇతి: పూర్వమున్న నీతి సూత్రాల విలువల్ని పరిగణనలోకి తీసుకోదు స్ట్రాచీ—తన Eminent victorians గ్రంథంలో, అనలు మొత్తం విక్టోరియన్ జీవిత చరిత్ర (చన పంధా అంతా పంకిర్తనా పద్ధతిలో, స్ట్రాచీ ఆ విధానాన్ని తన వినుత్పమైన అధ్యయన, పరిశీలనా ప్రయత్నంలో మార్చేశాడు.

జీవిత చిత్రణలో స్ట్రాచీ పంధాయే తాళగారిది. చలం జీవితం. సాహిత్య చిత్రణలో ఈ మార్గం స్పష్టంగా కచ్చిస్తుంది.

షరొక విధానం Fantasy biography. ఇర్వింగ్ స్ట్రోన్ రచించిన ఫిన్సెంట్ వాంగ్ జీవితపు "Lust For life" మైకెలాంజెలో జీవితపు "The Agony and The Ecstasy" ఈ కోవలోని చెందినవి.

శరత్బాబు, చలం లాంటి సాహితీ వేత్తల జీవితంలోంచి కొన్ని Exem-
plums నీ కొన్ని anecdotes నీ గ్రహించి అలాంటి fantasy biography లని రాస్తే అవి గొప్ప నవలలులాగ చదివిస్తాయి. కాని నల్కావికి కొంచెం దూరము అయి అవి myth and legend అయి మునుంటాయి.

తాతగారు శరత్, చలంలను అలా చేయలేదు.

తాతగారిని గురించి రాయటమంటేనే అవలు Weaving backward and forward into time

జీతవచిత్ర కాదుత్తి Mr. Valiant for Truth అని ముద్దుగా పిలుస్తాటి.

పాపాత్య గూఢచారులని అంటారు.

స్వీయ చరిత్ర అయినా వరచరిత్ర అయినా సత్య సత్యాలదాగుడు మూతలాబ్.

నేలా బండా ఆబ్

అదొక సిరెండలో వావ

అల్ప పర్యవాలమీద స్క్రియింగ్ లాంటిది.

మహా రక్తాలలో వేసుకున్న చిన్న గుడారం

లైట్లన్నీ ఆర్పేసి అత్త జ్యోతివి వెలిగించుకోవటం

మహా వముద్రాలపైన లైఫ్ టోట్ వేసుకు ఈదటం.

తాతగారు మంటసాలలో పుట్టారుకదా

మంటసాల చరిత్ర రాశారుకదా

అదొక స్థలపురాణం.

స్థల చరిత్ర. సంస్కృతి. మతం. దేదాంకాల సంఘ జీవన సంహిత.

తాతగారు బుద్ధుడిలానే అజ్ఞేయవాది.

"Thank God I don't believe in him" అన్నారాయన. నేను

అజ్ఞాత వాడిని.

జ్ఞానమూ, అజ్ఞానమూ. విజ్ఞానమూ వరిపూర్ణ విరుద్ధ జ్ఞానమూ-వీటి అర్థాల ఏ వీటి చంద్రికలోనూ, ఏ Magistrates Manual లోనూ, ఏ విమలకుపులోనూ, ఏ విజ్ఞాన సర్వస్వంలోనూ ఈ క్షేపనలో కనబడవు.

జీవితంలోంచే, జీవితాదర్శాలలోంచే అదర్శాల నిష్కాన్నత్యాల్లోంచి మాత్రమే తెలుసుకోగలం.

ఎగిరినపుడు

తెక్కలల్లార్చుకున్నపుడు

అత్త విహంగం విడుపుతున్నపుడు

గరి—హృదయాన్ని తట్టి పైకి లేపినపుడు—

కదిపోవునపుడు

చూస్తో—

ఇంకా నేను పదిపోలేదు కదా

అనుకున్నప్పుడు ఉన్న ఆనందం

దిగుతూన్నప్పుడు

మెరికల మెట్ల బావుల్లోకి కిందకి దిగుతూన్నప్పుడు

అక్కడ్నించి ఒక చెమ్మ నీళ్ళు

పైకి తెచ్చుకోటానికి

ఎగతావువతో మళ్ళీ ఆ మెట్లెక్కుతూన్నప్పుడు

నీతో బాటు ఆ చెమ్మ చే జారి పడిపోయినప్పుడు

ఆ దుఃఖపు కనుల మెట్ల నీటి చారికల గోరీలో

నీ అశ్రుకణం కలిసినప్పుడు

జీవన విమోక్షాన్నత్యారే తెలియ చెప్పతాయి

జ్ఞానా జ్ఞానాల చీలికల్ని.

తాతగారు అజ్ఞేయవాది

నేను విజ్ఞాన వాదిని.

అజ్ఞేయవాదికి మానవత్వమే పరాకాష్ట, తలమానికము, కలికి తురాయి.

కిరీటము.

విజ్ఞానవాది వామయోగి.

వాది ఎడమకాలి బొటనవేలు మీద ఒకటి తక్కువనందెళ్ళు తవస్సు

చేస్తాంటాడు.

ఎడమకాలి బొటనవేలు చిరహ్కుడదనే ఆ తవస్సు.

మరి అజ్ఞేయవాది—

అత్యుచి బహురోకాలిలోకి

స్వేచ్ఛా విహంగపు నాయుపుల్లా

రెక్కలల్లారు కొవి వెళ్ళిపోయే

చిన్న బుల్లిపిట్ట వజ్రల్లా వెళ్ళిపోనిస్తాడు.

దుఃఖం ఎప్పుడు సంతోషమవుతుందంటే
చరిత్ర కాదు మిందు చరిత్రహీనుడు తలపండుకున్నప్పుడు.

వాళ్ళ జీవితం లోని సరావరకలు

తాతగారి చేతికయి అవి

జీవిత చరిత్రలయినయ్యే

చాలామందికి స్వీయకరుణ. అది వాళ్ళకే గాక ఇతరులకీ బాధ.

తాతగారిది పరదుఃఖ కారణ భూతమైన కరుణ.

తాతగారు శాక్యమునే గాని

విడిస్తోన్న యశోధరను విడిచి

రాహుణ్ణి విడిచి అలా గుర్రం వేసుకొని వెళ్ళిపోలేడు.

ఆ బుద్ధుడు ఒక వృక్షం కింద కూచుని

నే నెక్కడ ఏ వృక్షం కింద నయితే కూర్చున్నానో

ఈ కూచున్న ఈ వృక్షం కిందే నా శరీరం కుప్పించుచున్నానా

శోకించును గాక, శోషించుచున్నానా

చర్మమూ, మాంసమూ, ఎముకలూ

చివరికి బూడిదా నశిస్తే నశించుచున్నానా

అన్నాడా బుద్ధుడు.

నానా సూత ప్రసూనాల జన్మజన్మలించి పొందిన వాననల్ల instinctual
విదారాలించి పొందిన Continuous stream of Conscious విషాదాన్ని
నేనిక పొందకుండునుగాక అని తనను తాను శాపించుకున్నాడు. శాపించుకున్నాడా
బుద్ధుడు. ఆ పురాణానాన్నించి విముక్తి చెందకుండా నేని బోధిస్తాననించి కదలను
గాక కదలనని పీఠంవేళాడు ఆ జ్ఞాని.

కాని ఈ బుద్ధుడు సంఘాన్ని ధర్మాన్ని గద్దామి అంటూ ప్రతి రేహమూ
ప్రతి గేహమూ నాగాయమే అనుకొని ఇల్లల్లా తిరిగిన బుద్ధుడు. ప్రతికస్మిరూ తుడిచి
తనలోప"స్నేహం. సౌహార్దం. సౌశీల్యం. సహృదయం. సత్కృత. స్వచ్ఛక, సరళశ్శయం,
సాదుత్వం, సాహచర్యం, సహనం. సన్నిహితత్వం" లాంటినట్లుగాల్సి ఇతరుల్లోనూ
కర్పించి మరో గేహానికి మరో గాయానికి మళ్ళిన పిద్దాడు.

ప్రేమిండుట ఒక కఠిన వ్రతం

దానికి దేహక క్తి చాలదు.

దేహబలంతో కామిందగంమే కాని ప్రేమించలేం.

పూర్వమెప్పుడో ప్రాణం ఉట్టి చర్మగళమై ఉండేది. Beauty, is skin deep లాగా, ఇంకా పూర్వం ఎప్పుడో కేవలం ముంగళమై ఉండేది.

కాని ఇప్పుడో మన ప్రాణమూ మన ప్రేమూ

అన్నీ అన్నగళమై ఉండిపోతున్నాయి.

విజయం

చివరి దశలో ఈ అన్నాన్ని—

వరద్రహ్మ స్వరూపంకాని అన్నాన్ని

ఎవరెంత ప్రేమతో పెట్టినా

తినలేము, అవసరమూ ఉండదు.

Gandhian era లో సాహిత్యంలో ప్రస్తుతంగా కన్పించే కొందరు రచయితలు ఉన్నవ. రాజారావు, తాతగారు 'మాంసల్లి', 'కాంతాపురా', అలాగే నారాయణ్ 'వెయిటింగ్ పర్. మహాత్మా'.

ప్రేమిండుటమనే కఠిన వ్రతాన్ని బక్క చిక్కిన దేహతో నేర్పారు.

డిసెంబరు 8, 1931.

తాతగారు 'దైరీ'లో రాసుకున్న మూడు పంక్తులు—

"కుర్రవాడు మారు తాళం చెవికో రూపాయిలు తీయించితే ఈ రోజున కొట్టింది. ఇంత వాడు కొట్టియుండలేదు, ఈనాడే వాని యెడల హింసాస్పృహ మూపించవలసి వచ్చెను.

అర్థశతాబ్ది క్రిందటి ఆత్మదర్శనమిది.

వ్రతి పదార్థమూ వ్రతి పద అర్థమే.

Alan Patten రాసిన నవల 'The Tree of Man' గుర్తు వస్తుంది నాకు. దోస్తవీస్కి 'Crime and Punishment' నవల గుర్తు వస్తుంది.

కుర్రవాడు—

మారుతాళం—

తీయించితే—

ఇంతవరకు—

హింసాకృత్యము—

దోస్త షేక్స్ పిర్ గొప్పవల 'The Idiot' లోనూ డబ్బు దొంగతనం చేసే వంతుడన ఒకటన్నది.

అనల్ దుష్కృత్యం రూపొందింది. కత్తవాడిది కాదు. దానిల్లది. పొంగిల్లది. ఎన్నెది, మా తుక్కిది రూపొందేది.

ఏది అనలు హింసా

"My Experiments with Truth" రాసిన గాంధీగారికి "అ గాంధీ యు" పు రచయితలకు మాత్రమే తెలుసు.

హింస అనలు అక్కహింసేనని.

హిట్లర్ "Mein Kampf" లో తన బాల్య జీవితాన్ని చాల అదర్శవాదంతో గొప్ప ఇంద్ర దనుస్సులాగా చిత్రించుకొంటే—మనం నిజమైన హిట్లర్ని తెలుసుకోవాలంటే—

Alan Bullock రాసిన "Hitler a Study in Tyranny" చదివితే హిట్లర్ అనలు రంగు బయటపడుతుంది— అకవి విజాతిద్వేషము, జర్మన్ సామ్రాజ్య కాంక్ష, సోషలిజం వ్యతిరేకత.

ఎప్పుడూ ఎవర్నీ ఏమీ అనని

కొట్టినీ తిట్టినీ తానెగారు

తన యెదల తానే

డిసెంబరు 8, 1931 లో

హింసాకృత్యము చూపించుకోవలసి వచ్చెను.

'నవ్వులు పువ్వులు రాసిన చేత్తోనే

'వేదన' కూడ రాసుకోవాల్సి వచ్చింది.

కోకిలే క్లొం Pity యే Poetry.

అట్లపెనం మీద రెండు కన్నీటి బొట్లు కవిత్వం

'కుడి చనుబాలుద్రావు కికుపు' — సూధనపెద్ది బుచ్చి సుందరరాఘవాప్రిగారి నద్యంతోలా

ఎరమరొమ్ము మరో హేమిప్పయరకి వెళ్ళులోగానే పాఠకొనం విద్ధ కక్క-
టిల్లి ఏడుస్తుంది.

అట్లాంటివి మానవ నయనాలు

అట్లాంటివి కాకగారి నయనాలు

కాకగారు ప్రేయ పురుషుడా

కాకగారు అర్థనారీశ్వరుడు

రైపీషియన్

సూర్యుడా. చంద్రుడా

కల్లి. కల్ద్రీ

ఎవరికి కల్ద్రీకావలో వాళ్ళకి. అమ్మ

ఎవరికి కల్లి కావలో వాళ్ళకి నన్న

గొప్ప జీవితాన్ని గుర్తించటానికి :లునర్ని గుర్తించే గొప్ప రచయిత
కావాలి. జాన్సన్ కి బాప్టెరీలా. దొంగని వట్టటానికి దొంగనే పెట్టాలి. కళాకారుడిని
వట్టటానికి కళాకారుణ్ణి పెట్టాలి. ఈశ్వరుడు కానివాడు ఈశ్వరుణ్ణి గురించి ప్రార్థన
చేయడట. అలా.

అయన కావ్యాలు రాయలేడు

నవలలు నాటకాలు రాయలేడు

కాని అయనకి మనుషు ప్రాసంగికావేళలు

సీమా సమయాం ప్రాదేశిక అభివర్ణాలు

రూపకంలోని అంతర్బాధకంలా అంకా తెలుసు.

అయన మేదాని కాకపోయినా డా. సి. ఆర్. రెడ్డి గురించి రాగాడు.

స్వాతంత్ర్యానంతర రాజకీయ లద్ధి ఏమీ పొందకపోయినా స్వాతంత్ర్య వీరు
లెండరి 'జీవిత చరిత్రలో' రాగాడు.

మహాపురుషుల గురించి రాసిన సామాన్య మానవులని అనమానించటానికి
కాదు ఆ రచనలు.

సామాన్యులలోని మాన్యతనూ చూపించటానికి

కవిరాజుల గురించి రాసిన సామాన్య పాఠకుల కోసమే.

తెలుగు సరస్వతికి అక్షరాధిపతియే చేయటానికే

మధుర జీవనమే జీవితాదర్శమని చెప్పటానికే

జానపద సాహిత్యము, బాలవాఙ్మయము, భట్టమూర్తి వల్లెల్నించి పిల్లల్నించి పెద్దల వరకు ఒకే Sincerity of purpose తో చేసినవే ఆ రచనలు.

అదే హాసం. అదే హాస్యం.

వృద్ధాశ్రమంలో ఆయన దేవీనగర్లో ఉన్నప్పుడు వెలగా వెంకటప్పయ్యగారు రాక్షరేష్ తీసుకుని ఆయన్ని చూద్దామని వెళ్ళినప్పుడు

తాళగారు చిరునవ్వుతో, ఏమీ మాట్లాడలేక, 'నాది చూడు'మని చెయ్యి చూపించారాయనకు!

ఆయన కదిలే చిత్రం చూచిన నాకు

ఆయన కదలి చిత్రం చూస్తూంటే

రకం బాటేనేమో ననిపిస్తుంది.

చరిత్ర హీనుల చరిత్రలు రాసినట్టి.

ఉష్కండిన మీ దేహాన్ని చూచాను

దేవీనగర్లో

ఓ వృద్ధ శరీరం ఇంత సౌందర్యవంతంగా ఉంటుందా:

కాలులేని కీలులేని నా కండ్రి అంత తేజోవంతంగా ఉన్నట్లు!

మీరు చేయింతుకోలేదు. చివరలో కూడ

బక్కరి ఆ క్షయ్య, మంచి గంధపు చెక్క

పేయింతుకున్నది

'రెండు జ్యోతులు' ఎ. వి. కె. ప్రసాద్ గారి సంపాదకీయం.

దీనిలో ఉన్న చిన్న చిన్న

ఒకటి తాళగారు

మరోటి చెరబంద రాజుగారు.

ఒకరు ఆదర్శవాది.

మరొకరు విప్లవవాది.

ఒకరు చంద్రుడు

మరొకరు సూర్యుడు

రెండు దీపాలూ జగత్తుకు కావలసినవే.

మనుష్యా ఏవం గచ్ఛాతి

యమలోకం వదావరే—

కాని పుణ్యాత్ములైన వ్యక్తులు అనాయాసంగా సునాయాసంగా మరణిస్తారు. దేహాన్ని వారిస్తారు. విడుదలుకంటారు.

కుంతిదేవి మేనల్లుణ్ణి అడిగింది — అనాయాసం మరణం — అని చెప్పింది. అది గొప్ప వరమే.

అది గొప్ప వరమే. ఎలా జీవించటమో మూత్రమేగాక ఎలా మరణించాలో చెప్తారు జీవన్మరణాలు రెండూ తెలిసిన వాళ్ళు.

విద్రలోకి వెళ్ళేప్పుడు—ఈ మూడు అవస్థలు—జాగ్రత్. సుషుప్త. స్వప్న అవస్థలు తప్పవు.

స్వప్నం అనే Dream Drama లో సటింపకా తప్పదు. నేను రాసి నేనే వేస్తున్న నాటకంలో నాకే ఒక త్రమ, విత్రమ.

దాంట్లో నేను కనిపిస్తాను. దాక్కుంటాను. సీమా సమయాలన్నిటినీ ముట్టుకుంటాను.

కాని ఎవడో ఒకప్పుడు ఈ స్వప్నం నిజమవుతుంది. గమనం నిజమే, గమ్యమూ నిజమే.

రెండూ ఆకృతిలో ఆలోచనలే. మంటసాలనుండి దేవీనగరకు ప్రయాణం—

దేవతాక్కా స్వప్నాః అనిమిషులైన దేవతలు కూడ స్వప్నాల్ని కంటూంటారు.

అంచేత ఇంగరి జీవితాల వాస్తవాని సాహిత్య ఊహా ప్రహేళికల్లా స్వప్నాల్లా అందించారు.

truth of fact వి truth of fictionతో కలిపి.

రుషికి ఉన్న దుజాన్ని రూపాయల్లోనూ, రూబిల్స్ లోనూ తీర్చుకోలేం. ప్రామిసరీ అక్రమకార్తానూ తీర్చుకోలేం.

—నూహన ప్రసాదో

జీవిత చరిత్రలకు జీవంపోసిన గొర్రెపాటి

అది 1958 సంవత్సరం ఏప్రిల్ నెల. జగ్గయ్యపేటలో బుద్ధదేవుని 2500వ మహాపరి నిర్వాణ జయంత్యుత్సవ సభలు వైభవోపేతంగా ముక్త్యాల కుమారరాజు గారి ఆధ్వర్యంలో జరిగిన రోజులు. మిత్రులు వెలమాటి రమేశచంద్రచౌదరిగారికి అతిథిగా వుండి నేనూ రెండురోజులపాటు ఆ మహోత్సవాలను దర్శించి, ప్రముఖల మహోపన్యాసాలను వినే సదవకాశాన్ని కలిగించుకున్నా ఆ రెండురోజుల్లో కనాటి సాయంత్రం స్వచ్ఛమయిన చలువ కద్దరు దుస్తుల్లో, చేతిలో ఒక సంచితో ఆరవై ఏళ్ళ ప్రాయంలో వున్న ఒక పెద్దమనిషి రమేశచంద్రచౌదరి గారింటికి వచ్చారు.

చిరువవ్వు చిందులాడే ఆ పెదిమలు వసిపావల సారళ్యం ప్రతిబింబించే ఆ కనుసావలు, అమాయకను సూచించే ఆ చూపులు, విస్మయించును గుర్తుచేసే ఆ శరీరచ్ఛాయ, రాజపుత్ర, మొఘల్ చిత్రకళను జ్ఞప్తికి తెచ్చే ఆ వదనము నాచుట్టని యిట్టే ఆకర్షించాయి. “ఎవరాయా వ్యక్తి” అని అనుకుంటూ వుండగానే “గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారు, ఈ ఉత్సవాలలో పునన్యాసం చేయడానికి వచ్చారు” అని నాకు పరిచయం చేయటం జరిగింది. వెంటనే రసమయమయిన వారి రచననరోజినీదేవి జీవితచరిత్ర, ఆ గ్రంథానికి తెలుగు భాషాసమితివారి బహుమానం నా మెదడులో ఒక్క మెరుపు మెరిసింది. అదీగాక వత్తికలలో ఎక్కువగా ప్రచురించబడిన వివిధ విషయాలపై ఆయన వ్యాసాలు కూడా మనసులో మెదిలినై. ఆ విధంగా కలుసు కున్నందుకు చాలా ఆనందమయింది.

వెంకట సుబ్బయ్యగారిలో సహజంగా వున్న రచనా ప్రతిభకు స్వర్గీయ కౌశల శ్రీరామకావ్యిగారి గురుత్వం. ముట్నూరి కృష్ణారావుగారి ప్రభావం మరికొంత దోహదం కలిగించి ఆంధ్రదేశంలో ఒక మంచి గద్యరచయకగా గణపితెక్కించాయి. చిన్న చిన్న వాక్యాంతో నండిత పామరులను మెప్పించే వడిపుష్టమయిన తైరి అయినది, చాలాకద్ది కలిగిన మంచి వచన రచన ఆయన చేసేది.

తెలుగు సాహిత్య క్షేత్రంలో రకరకాలయిన పంటలను పండించిన కృషి వరుడు. ఆయన తొలిరోజుల్లో రచించిన అనువాదగ్రంథం ‘గీతాభూమిక’ సుబ్బయ్య గారి అధ్యాత్మిక ఆభిరుచికి తార్కాణం. ‘భట్టమూర్తి రామరాజ భూషణుడా’ వారి

వరిశోధనా పటిమకు పతాక. పూర్వ విమర్శకులవాదాన్ని పూర్వవక్షం చేసి, తట్టుమూర్తి. రామరాజభూషణుని విశిష్టులని సూటిగా ప్రమాణీకరించిన విమర్శనా గ్రంథం అది. 'హంపీ పిలుపు' చరిత్ర సాహిత్యముల సమ్మేళనం. 'నవ్వులు, పువ్వులు' 'గాంధీ తాత'. 'వ్రహ్మాదుడు వంటి పుస్తకాలు వ్రాసే మన బాలసాహిత్యానికి కూడ కొంత వికాసం కలిగించాడు. మంటసాల చరిత్ర పెద్దల ప్రశంసలనందుకొన్నది. దిగ్గంతులయిన కొందరు సమకాలీన తెలుగు కథా రచయితలను, వారి అమూల్య రచనలను 'అక్షరాశి పేకము' ద్వారా చక్కటి సమీక్షలు చేశారు తెలుగు కథా వాఙ్మయ దిజ్ఞుండలంపై ప్రముఖ తారలవలె మెరిసే యీ ప్రసిద్ధ కథకుల కథా సాహిత్యాన్ని చాలా లోతుగా పరామర్శించి వారందరికి అక్షరమయిన అభిషేకము చేయుట గమనార్హము. నృప్తి పురాణేతిహాసాలలో అక్షరలక్షణచేయు ప్రవచనాలను అనవరతముగా ప్రవచించి పాఠకుల మనస్సులకు ఉత్తేజం ఉత్పన్నం చేస్తారు. రచయితలను యీయన చూసే దృక్పథమేవేరు. కథారచనలో రసజ్ఞత, శిల్పం, అభ్యుదయం. విశ్వాసనీతలను వలసేసి మరి గలిస్తారు. వాటిని మనముండు పెట్టి మనకు ఆనంది లేని ఆనందాన్ని ఆందిస్తారు.

ఆయన తెలుగు భాషామతల్లికి సమర్పించిన హారంలో కొలికిపూసయిన దగినది శరద్ధర్శనం. శరత్ సాహిత్యాన్నంతటిని తరచి శరద్ధర్శనం ద్వారా విశ్వరూప సందర్శనం చేయించారంటే అతిశయోక్తిగాని. అసత్యంగావి కాదు. ఆ విధంగా నవలకు నవజీవనం పోసిన నవలా సమ్రాట్టు యొక్క కరుణాకాతర హృదయాన్ని ఎక్కువే తీసి మూలపదార్థాల నల్లించిని ఆ మూలాగ్రంగా దర్శనం చేయించిన దయా మానవతా దార్శినికులు వెంకట సుబ్బయ్యగారు. వ్యక్తిత్వంలో శరత్కు చాలా సన్నిహితులా అన్పట్టుంటుంది సుబ్బయ్యగారి ప్రవృత్తి. ఆయనవలె యీయన అర్థా హృదయుడు. ప్రేమమూర్తి. 'Above all is wave. there is no greater truth than this' అనేదే శరత్బాబు విశ్వాసం. ఈయనకు కూడ మానవునిలోని మానవత ప్రైవిల్జియమయిన మొక్కవోని అదే విశ్వాసం. మధుకరమువలె కృషిచేసి 'శరద్ధర్శనం' అనే మధుకరలాన్ని ఆంధ్రదేశానికి అందించిన వెంకట సుబ్బయ్యగారు ఎంతయినా అభినందనీయులు. ఈ కోవలోకి వచ్చే బృహద్గోధమే 'నలం' కూడ.

దలం జీవితాన్ని, సాహిత్యాన్ని, విశేషంగా పరిశీలించడం జరిగింది యీ పుస్తకంలో. అసిధారావ్రతంలాంటి యీ రచనలో కూడా సుబ్బయ్యగారు ఎంతో కృతకృత్య లయ్యారని చెప్పవచ్చు.

వారి అమ్మాయి స్వర్గీయ సుగుణ ఆత్మకాలికి వ్రాసిన 'వేదవ' వరితల గుండెలను కరిగించే కరుణాత్మకమయిన కావ్యం.

మాటా-మన్నవ అనే పుస్తకంలో, లౌకిక వ్యవహారాలలోగాని, మన దైనందిన జీవితంలోగాని సంభాషణా ప్రయోజనా ప్రాముఖ్యతలు, సంభాషణలలో లోపాలు చూపి చక్కని సంభాషణ నేర్పుకొని సంఘంలో గౌరవాన్ని పొందుటకు మంచి సూచనలు చేశారు. ఈ రకమయిన రచనలలో వారి 'మధుర జీవనం' మకుటాయమానం. దానిలో మానవుడు ఆలోచించటం, మాట్లాడటంకంటే ఆదర్శంగా జీవించటం నేర్చుకోవాలి అని చెప్పారు. అందులో ఆరోగ్య విధులు లగాయిత అధ్యాత్మిక చింతనవరకు, ప్రకృతి నుండి పరమాత్మ వరకు, వ్యక్తి జీవనం నుండి సంఘ జీవనంవరకు ఆయన తదవని లౌకిక, అలౌకిక విషయం లేదు. జీవితంలో ఆయన పొందన అనుభవంతో వ్రాసిన ఆధునాతన భావాలను రంగరించి మనస్సుకు అందించిన మరురాతి మధురమయిన పాయనం లాంటిది ఆ రచన. ఆ మధ్య ఆ గ్రంథం వదిలిన ఒక మిత్రుడు దాని పునాత్మకను గురించి చెప్పలేక చెప్పుమ యిది "కుర్రో" వేమన వద్యాం కోపకు వచ్చే గ్రంథమని, అందులోని ప్రతి వాక్యాన్ని తన దైనందిన జీవితానికి అన్వయం చేసుకుంటున్నానని, అది తన జీవన విధానానికి ఒక గొప్ప విఘంటువువలె పునకరిస్తున్నదని అన్నాడు. ఆ గ్రంథాన్ని వదిలిన వారికి యందులో ఆతిశయోక్తి ఎంతమాత్రం లేదని తేటతెల్లమవుతుంది.

ఆ కరుణాత తెలుగు సారస్వతంలో ముఖ్యంగా చెప్పుకోదగ్గవి ఆయన జీవిత చరిత్రలు. జీవిత చరిత్రలకు జీవంబోసిన ప్రముఖ రచయిత సుబ్బయ్యగారు. తెలుగులో ఈయన వ్రాసినన్ని జీవిత చరిత్రలు బహుళ! ఏ రచయిత వ్రాసియుండ లేదేమో!

ప్రజానాయకుడు ప్రకాశం ప్రజలమన్ననలనెంతగానో పొందింది. శరత్ జీవితం ఆవిధ ప్రకారంలోకం అమానాన్ని ఎంతగానో చూరగొంది. ఆచార్య రంగా, శైకు నాయకుడయిన రంగాగారి జీవితంతోబాటు ఆంధ్రదేశం యొక్క వివిధ పుద్గమాల స్వరూపం కళ్ళకు కదుతుంది. "మనరైతు పెద్ద"లో, మన తెలుగునాడులో అగ్ర

శ్రీశీ నాయకులు. బాంధ్రులు పెద్దలు అయిన శ్రీ గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్యగారి వ్యక్తిత్వం. ఆయన అడర్న తీవ్రం. గ్రామ రాజకీయాల నుండి దేశ రాజకీయాల వరకు అమేయమయిన ఆయనపాత్ర ఎంతో బాగా చిత్రికరించారు. నరోజినీదేవి తీవ్ర చరిత్ర సరేవరి తెలుగువాషా సమితి వారినే పెట్టింది బహుమానం పొందింది. నరోజినీనాయకు వాగ్వివరణే సుబ్బయ్యగారి యీ రచన రసరంజితం. ఆ తరువాత వచ్చిన దేశోద్ధారక చరిత్ర. పూజ్య బాపూజీచే విశ్వదాత విడుదు గాంచిన కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు వంతులుగారి దివ్యచరిత్రను వివరంగా తెలియజేస్తూ వివిధ రంగాలలో ఆయన బహుముఖ సేవను ప్రస్తుతించారు. ఇంక మొన్న వ్రాసిన డాక్టర్ సి ఆర్. రెడ్డి చరిత్ర ఆంధ్ర సాహిత్య అకాదమీ వారినే వళం చేసుకొని పారిలోషికాన్ని పొందింది. ఇవిగాక వర్ధార్ ఫల్లరామిపాత్ర, కవిరాజు త్రిపురనేని రామస్వామి, పంజాబు కేసరి లాలాజనకరావు, తాత్వికవేత్త ముట్టూరి కృష్ణారావు. నవమేవాని నార్ల తీవ్ర చరిత్రలను వ్రాసి తెలుగు సాహిత్యాన్ని తీవ్ర రచన ప్రక్రియలో ఎంతో సంపన్నం గావించారు.

దెబ్బయో వదిలోవద్దా యింకా సుబ్బయ్యగారు స్తూదెంటు మోస్తరుగా నోటు బుక్కు జేబులో పెట్టుకొని కొత్త కొత్త విషయాలు నోటు చేసుకుంటూ వుంటారు. విజ్ఞానం సంపాదించుకోవాలనే ఆయన జిజ్ఞాసను ప్రత్యేకంగా పెక్కునాది. ఆంధ్ర దేశంలో అన్ని మండలాల్లోను ఆయనకు సారస్వత మిత్రులున్నారు. ఆ మిత్రుల పరివారములూ ఆయనకు ఆత్మ బంధువులే. ఆయన ఎవరింటికి వెళితే ఆ యింట్లోని పనిపిల్లల నుండి వండుముడునళ్ళ వరకు వంతుగలా పీలవుతారు.

వెంకట సుబ్బయ్యగారు ఆరుద్య ఎవరో అన్నట్లు ఒక సంచార గ్రంథాలయం. ఆంగ్ల, వంగ, హిందీ, సంస్కృత భాషలతో బాగా వరివయం కలదు. ఆయన ఒక గొప్ప వక్తగా గాకపోవచ్చునుగాని. నలుగురు కూర్చున్న గోష్టిలో చక్కని వంశా షణ్ణ చేయగలరు. ప్రపంచమయిన వాసనలు చేయలేరేమోగాని. ప్రపన్నమయిన విషయ వివరణలు చేయగలరు. తమకు సన్నిహితులయిన ప్రతివారిని కుంఠిత బేదములు లేక వానివరుసతో పిలుస్తూ సంభాషణలలో సున్నిత హాస్యాన్ని మేళ విస్తూ పూలచెండులు విసరినట్లు మాటలను విసురుతూ అందిస్తూ అనందపరుస్తూ వుంటారు. ఆయన స్వాధ్యయం విడుదల చేయలేదు. ఒక్కసారి ఆయన పరివర యాన్ని పరిచయించినాడు ఇంక అయిదు వధులరేఖలు ఆధిపత్యం ఆయన ఆధి

యతను. అస్యాయతను చూరగొంటావుంటే అనూయకూడా కంగుతూ
వుంటుంది అప్పుడప్పుడు ఆయనలో స్వార్థం కంతుకాగదా వేసి గలిచినా కనిపిం
చదు. అత్యంత శ్రమచేసి వ్రాసిన ఆయన ప్రతి పుస్తకం నిస్వార్థంగానే తనకు
నచ్చిన వ్యక్తికి అంకితం చేశారు. ఈ విషయంలో బమ్మెరబోతన అద్భుతం
ఆయనకు.

"Goodness must be joined with knowledge. mere good-
ness is not of much use as I have found in life" అన్నారు మన
జాతి పిత ఒక వర్ణాయం. ఈ మాట మన గొర్రెపాటి వారికి చక్కగా అన్వయం
అవుతుంది. విజ్ఞానం వివేకం చెల్లాపట్టాలు పట్టుకొని ఆయనలో పుంజీకవిందాయి.
అమృతంతో పిండిన ఆయన హృదయంపై వాటికితోడై ఒక ఆపూర్వ వ్యక్తివిగా
మలచింది ఆయన్ని శ్రీ వెంకట సుబ్బయ్యగారు యింకా పదికాలాలపాటు ఆరో
గ్యంతో వర్ధిల్లుతూ సాహిత్యసేవ చేయాలని నా ఆకాంక్ష.

—బ్రహ్మం. (సాహితీ నుండి పునర్ముదితం)

జీవిత చరిత్రలు సాహితీ విలువలు

జీవిత చరిత్ర లనగానే సాంస్కృతికపానకులకు ముందుగా బాస్వెర్ జ్ఞాపకం
వస్తాడు. ఆయన ఎవరిని గురించి తన మేగ్నమే ఓవన వ్రాశాడో ఆ మహా మేదావి.
అంగలభాషా ధిషణుడు. డాక్టర్ జాన్సన్ మదిలో మెదులుతాడు. రచన చేయడానికి
జాన్సన్ లాంటి వస్తువు దొరకాలి, బాస్వెర్ లాంటి రచయిత ఉండాలి. అప్పుడే
ఆ జీవిత చరిత్రకు ఓ సార్థకత. కొన్ని సాహితీ విలువలూ సంప్రాప్తిస్తాయి.

అంగలభాషలో బాస్వెర్ మాత్రమేకాదు, లిప్సన్ స్ట్రైట్ అనే మరో మహనీయు
డున్నాడు. ఆయన "ఎమిలెట్ విక్టోరియన్" అనే పుస్తకం వ్రాశాడు. అందులో
విక్టోరియా మహారాణి. జనరల్ గార్థ్స్ మొదలైనవారిని గురించి ఆయన వ్రాయడం
జరిగింది. ఆ వ్యక్తుల జీవితాల్లో ఉన్న చీకటి కోతాలను గురించి కూడా ఆయన
నిర్మోహమాటంగా వ్రాయగలిగాడు. నిజానికి భారతీయ మహామహులు, తమ తమ

రంగంలో నిష్ఠాకుడు. తిరుగులేని నాయకుడు. "మోస్ట్ ఎమినెంట్" అనిపించు కున్నాడు. కానీ లిటన్ స్ట్రాచీ ఆ పుస్తకం ప్రకటించిన ర్యాక. "ఎమినెంట్" అన్న మాటకే అర్థం మరిపోయింది. అది వ్యంగ్యార్థ సూచకమైంది. అట్లా సమర్థులైన సాహితీవేత్తలు జీవిత చరిత్రలు వ్రాసినా. స్వీయ చరిత్రలు వ్రాసుకున్నా. సాహిత్య స్వరూపాన్నే కొంత కొంత మార్చివేస్తుంటారు. క్రొత్త దారి వట్టిస్తుంటారు. అసలు జీవిత చరిత్రల్లో సాహితీ విలువలకు ఆస్కారం ఎక్కడుంది? అని కొందరు ప్రశ్నిస్తుంటారు. జీవిత చరిత్రలో 'చరిత్ర' అనే మాట వుంది. జరిగింది జరిగినట్టు. ఉన్నది ఉన్నట్టు, ముప్పాసి మారేదుకాయ చేయకుండా చెప్పిందే చరిత్ర. ఒకరి జీవితంలో జరిగిన యదార్థ విషయాంశు. వెలుగును చీటిగా. చీకటిని వెలుగుగా మార్చకుండా, వెలుగును వెలుగుగా, చీకటిని చీటిగా పోరకుండు పరిచయం చేస్తే అది ఒక "మంచి జీవిత చరిత్ర" అవుతుంది. ఇహ సాహితీ గ్రంథం అలాగే అది కొంతానమ్మకంగా ఉండాలనీ, ఉపదేశయతం కావాలనీ, సద్యఃపరచిర్ముతమై మెలగాలనీ, దాని ప్రయోజనాలను ఉటంకించారు విమర్శకులు. ఇహ అక్షణాల విషయంలోకీ వస్తే అదీ మద్యాంతావికలక్షణ సమన్వితంగా ఉండాలన్నాడు. ప్రతిభా సమన్వితమై, పుష్పత్తిని ప్రతిఫలిస్తూ, అలంకార రమణీయమై, వ్యర్థపద విరహితమై రాణించాలన్నాడు. విజానికి ఇవన్నీ జీవిత చరిత్రల విషయంలో సావనార్థాలు కావు తెలుగులో వున్న జీవిత చరిత్రల రచయితల్లో చెప్పుకోదగిన గౌరెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారిని గురించే ఎంతో విమర్శ వచ్చింది.

చలం 1956 డిసెంబరులో వదకొండో తాపకున బాలబంధు డి. వి. నరసింహ రావుగారికో ఉత్తరం రాశారు. అందులో ఇట్లా అన్నాడు.

"వెంకట సుబ్బయ్యగారు చాలా పెద్దగా రాశారు చలాన్ని గురించి అక్కడక్కడ శరద్ధర్శనంలో. కానీ చలాన్ని సమర్థించలేదు. అంతకన్నా ఆయనా ఓ రచయిత. చలాన్ని అవలంబిస్తే చిక్కులు. ఆయనేమిటి పాపం చలం గట్టి admirers, మిత్రులు అదృష్టానికి అనేకపుటికి వొడుకుతారు."

చలంతో వచ్చిన గొడవే ఇది. subjectiveగా అలోచించడం సజీవిడేవ గారన్నట్లు, "తమ జీవితం కాము అందుకోదలచిన ఉత్తుంగ శృంగారము అందుకో లేకపోయిందనీ సవలీకృత జీవితం తమది కాదనే అస్పష్టద్వంద్వ ఆయన ఉత్తరాల్లో ప్రతిధ్వనిస్తుంది."

అ disillusionment తోనే గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారిని గురించి అట్లా అన్నారాయన.

కాకపోతే వెంకట సుబ్బయ్యగారిని గురించి వ్యక్తిగతంగా తెలిసిన వారెవరూ ఆయన్ని గురించి అట్లా అనరు. గొర్రెపాటి వారి పుస్తకాల్ని పరిశీలించినవారు ఆ నిర్ధారణకు రారు.

ఇప్పుడు గొర్రెపాటివారూ లేరు- చలమూ లేడు వాళ్ళు రాసిన పుస్తకా అన్నాయి. ఆ పుస్తకాలను రామటానికి వాళ్ళెన్నుకున్న మార్గాలు వేరు. వద్దకులు వేరు. చలానికి సమాజం కథా వస్తువు వెంకట సుబ్బయ్యగారికి చలం. శరత్. కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారి లాంటి విశిష్ట వ్యక్తులు రచనా వస్తువులు. ఒకరిలో వేదనాగ్ని రాసిన హాస్యకంఠానూ జ్వలించింది. ముజకంఠో విశ్లేషణ దృష్టి రాసిన ప్రతివాక్యంకానూ ప్రతిపలించింది. పైగా వెంకట సుబ్బయ్యగారిని గురించి చలం రాసింది రక్కసు. చలం గురించి వెంకట సుబ్బయ్యగారు రాసింది ఎంకో ఎక్కువ.

విజ్ఞానికి- కాలం కోల్లో చిక్కుకున్న కొందరు వ్యక్తుల జ్ఞానకాలు, తల్పు కన్నప్పుదల్లా. వాడిన సంపెంగ పూవుల్లా మరీ మరీ పరిమళిస్తుంటాయి. వారి వారి వ్యవస్థరూపాలు మనోయశికాపీఠ కాంతిభరితంగా తరళిస్తుంటాయి. గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారు గుణాధిక్యతచేత పండితుడు కవికి అర్ధిక కావాలి. రస హృదయం ఉండాలి. రచన పండితునికి సహృదయత కావాలి. నైశిక్యం ఉండాలి. గొర్రెపాటివారు విజ్ఞానవిశంకో అర్ధి మనస్కులు. మంచి ఎక్కడున్నా మెచ్చుకుని. దౌష్ట్యానికి విలవిల్లాడే మృదుత్వం ఆయనది. రచయితగా కాను ఎవరిని గురించి రాస్తున్నారో. ఆ వ్యక్తి జీవితంలో ఉన్న మంచిని గ్రహించి, దాన్ని magnify చేసి తద్వారా పాఠకుల్ని ప్రభావితుల్ని చేయడం ఆయన లక్ష్యం. అట్లా అవి దోష నిరూపణం చేసి. వ్యక్తిని అహింసకలను తెలియజేయకుండా ఉండిపోడు ఆయన. కానీ వాటికి ప్రాధాన్యత నీయలేదు. దోషాలు వ్యక్తి విప్లవమైనవి. వ్యక్తుల జీవితాలను ఆశ్రయించుకుని వారున్నంతవరకూ ఉంటాయి. ఆ తర్వాత జ్ఞానకం ఉండుకోదగినవి అయ్యా జ్యోతుల్ని నడిపించిన బలియమైన శక్తుల్ని గురించి, వివిధ ప్రభావాలకు లోబడి వారు సాధించిన విజయాలను గురించి, వారు వదిలివెళ్ళిన అడుగుముద్రల్ని గురించి.

దేవరకొండ చిన్నికృష్ణశర్మగారు బొందలపాటి శివాచార్యుష్టగారిని గురించి వర్ణిస్తూ ఇట్లా అన్నారు.

“తెల్లవివాడు, మిక్కిలియు దెల్లని నల్లలవాడు. వెన్నెలన చల్లెడు నవ్వువాడు, కడు జల్లని చూపులవాడు. దాల్చితో బ్రెల్లని మాటవాడు, రసరేఖలలో నడయాడువాడు” అని.

ఈ వర్ణనం వెంకట సుబ్బయ్యగారికి కూడా పూర్తిగా వర్తిస్తుంది. ఆయన తెల్లవివాడే ఎక్కువ ధోతవస్త్రధారి. వెన్నెలకన్న తెల్లగా, స్వచ్ఛంగా, మోహనంగా నవ్వుగల్గిన మధుర మనస్వి. నడకలో, వర్తనంలో, మాటలో ఎక్కడా తొట్రుపాటు లేనివాడు. అనువిరళమూ సాహితీ రసప్రపంచంలో విహరించే కష్టమే. బ్రహ్మ సమాజ మతభావనా విలసితుడు. సంస్కృత, ఆంధ్ర, ఆంగ్ల, పంగళాషా దివణుడు. న్యూరాజ్యం, వ్యదేశీ, జాతీయ విద్యాలలో ప్రబోధితుడు. ఎందరో పెద్దవారితో మునిష్ట మైన, వ్యక్తిగతమైన పరిచయాలన్నవాడు.

‘గాంధీ మహాత్ముని నిర్బంధం’ ఆయన మొట్టమొదటి పుస్తకం. అనువాదం. 1922లో ప్రచురికం. ఆ పుస్తకాన్ని శ్రీటీపు దొరకనం నిర్బంధించింది. ఆ కర్వాక గీతాభూమిక అనే పుస్తకాన్ని అనువాదం చేశాడు. ఈ రెండే ఆయన చేసిన అనువాద రచనలు. తట్టుమూర్తి రామరాజభూషణుడా అన్నది ఆయన ప్రామాణిక విమర్శన గ్రంథం. మాట మన్నన, మధురజీవనం అన్నవి సాంఘిక రచనలు. ‘వేదనం’ తెలుగులో వచ్చిన లెగ్జి. గాంధీతాత. నపుక్కులు-పువ్వులు. ప్రహ్లాదుడు పిల్లల కుద్దిష్ట మైనవి. జీవితం-సాహిత్యం విషయానికి వస్తే అక్షరాభిషేకం. శరద్దర్శనం. చలం జీవితం-సాహిత్యం కవిరాజు జీవితం-సాహిత్యం, కాళినాథుని నాగేశ్వరరావువంతులుగారి జీవితం-సాహిత్యం, ఆకోవలో వచ్చిన మంచి పుస్తకాలు. ఇంకటికో ఆయన సంఖ్య ప్రేమదలేదు మనజుమిందారీలు, హంపిపిలుపు. ముఠసాని చరిత్రలు అనే చరిత్ర గ్రంథాలు కాశాడు. ఇవన్నీ ఒక ఎత్తు. ఆయన కలలనుంచి అన్యాయంగా వెలువడిన, కొరవడి పెట్టిన జీవిత చరిత్రల రచనలు ఒక ఎత్తు. ఎంకర్ గురించి ఆయన రాశాదని: ఆయన కథా నాయకులు ఎంతటి దిగ్గంతులని! ప్రకాశాయకుడు ప్రకాశం. అవార్యరంగా. మనరైతు పెద్ద. సరోజినీదేవీ, వల్లభాచు వశేల్. శరత్ జీవితం. దేశోద్ధారకుని చరిత్ర. దాక్షర్ సి. ఆర్. రెడ్డి, లాలా లజపతిరాయ్. ఆయన సహస్ర మనజీవి. తన జీవితాన్ని,

రచననూ సమవ్యయ వర్చుకుని. ప్రతి రచననూ శిల్పంగా తీర్చిదిద్దుకున్న ముక్కూరు పంటల యశోధనుడు.

గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారిని, ఆయన జీవన నభివృద్ధి గూర్చి శ్రీ గోపీకృష్ణ ఇట్లా అంటారు. శ్రీ యస్. కృష్ణారెడ్డి ఆయన బయోగ్రాఫర్.

“ఆ దంపతులిద్దరూ అనేక కళాజ్ఞాన క్రితం కాలగర్భంలో కలసిపోయిన మంటపాల బౌద్ధామంలోని విహారంలో తప్పిపోయిన బౌద్ధభిక్షువు. భిక్షుకి లాగా కనిపిస్తారు.”

ఎంత చక్కని మాట! అవును మరి. ఆయన సాహితీ వ్యగ్రత్వం ఒక బౌద్ధ భిక్షువు ధర్మ రక్షకత్వానికి ఏమాత్రం తీసిపోదు

శ్రీ తమ్మల అంటారు- “శ్రీ గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్య మితవాదులలో అతివాది, అతివాదులలో మితవాది, పండితులలో కవి, కవులలో రచయిత. రచయితలలో సాహిత్య విమర్శకుడు, సాహిత్య విమర్శకులలో బాషా పరిశోధకుడు, బాషా పరిశోధకులలో పరిశ్రకారుడు, పరిశ్రకారులలో రాజకీయ పరిశీలకుడు, రాజకీయ పరిశీలకులలో వేదాంతి.”

ఆయనకు నవలలంటే అంతగా ఇష్టం లేదు. “అవి కాగహరణకు తప్పితే సంఘ ప్రయోజనం కలిగించవు ” అయితే ఇంతటి అయిష్టతా నా దగ్గరకు వచ్చేసరికి కండువా వెనుక దాచుకుని, నా నవలల్ని అడిగి మరీ అందిపుచ్చుకుని ఆసాకం చదివి వాటి విషయమై విష్కర్షగా తన అభిప్రాయం ప్రకటించిన సాధువు. ఆయనకు ఏనాడూ తనను గురించిన అహమిక లేదు. అహంవిష పండితా! అన్న తత్వం ఆయనది కాదు.

“ఈ గ్రంథం నా ద్వారా వెలువడినదిగాని, నాది కాదని చూసని చేసుకుంటున్నాను.” ఎంతటి modesty!

“ఎందుకొచ్చిన అహంకారం? ఈ అనంత విశ్వంలో నేనెంతటి వాడను- ఒక రేణువును. ఈ మట్టి బొమ్మకు అహంకారం వనికిరాదు” ఆయనలో గల ముషి త్యానికిది ఉదాహరణ.

ఆ విధంగా ఉండాలి జీవిత పరిశ్రకారుడు. ఇవన్నీ జీవిత పరిశ్రకారుడికి సవ్యక్తిగా ఉండవలసిన లక్షణాలు. ఆ లక్షణాలన్నీ ఉన్న తర్వాత, ఆయనలో

భావనా నైదిద్యమూ. అక్షర చమత్కృతీ గమక ఉన్నట్లయితే అప్పుడు ఆ జీవిత చరిత్రలో సాహిత్యపు విలువలు గుఱాళిస్తుంటాయి. ఈ విధంగా చరిత్రపై తెలుగులో వచ్చిన జీవిత చరిత్ర జాబితా పెద్దదే. మేకట్రామా ఆండ్ కో వారే జాతీయ నాయక మణిమాల శీర్షికలో ఎందరో నాయకుల్ని గురించి ప్రసిద్ధుడేక పుస్తకాలు వ్రాయించారు. "అనగా అనగా ఒక రాజు ఉండెను. ఆ రాజువత్తుగురు కుమారులు కడయ" అన్న రీతిలో రచన సాగించే తప్ప ఆ పుస్తకాలు ధనారనకు తప్ప మరే ఇతరానికి వుకెరాసందా పోయాయి ఉపాహరణకు ఇట్లా సాగుతుంది ఆ పుస్తకాల్లో రచనా పద్ధతి.

"పుణ్యభూమి యగు భారతదేశ మనది నుండియు దార్మిక జీవనమునకు. అధ్యాత్మిక సంపదకు పెరుగాంచినది. పురాణయుగమున శివి, దదీచి మొదలగునారు. ప్రాచీన కాలమున చంద్రగుప్తాది చక్రవర్తులు. మధ్యయుగమున రాజావ్రతావ్ శివాజీ వంటి మహనీయులు మన దేశమున నుద్భవించి...."

ఇటువంటి వాక్య సరళిలో సాహితీ చరిత్రకు గుఱాళింపడం కష్టం. భాషలో హృదయస్పందన ముఖ్యం "శాంతి" వ్రాస్తూ కళానైపుణ్య సంజీవదేవ్ అంటారు.

"భయం కంటే మించిన భాధ మరేముంటుందీ? అభయం కంటే మించిన ఆనందమూ లేదు" ఇది కవితా మార్గం జీవిత చరిత్రలో కూడా ఇదే పద్ధతిని అనుసరించవచ్చు. కానీ ఎందుచేతనో మన తెలుగు జీవితచరిత్ర చయితలు ఈ పద్ధతిని శ్వంతం చేసుకోలేదు.

ఆ మధ్య దేవరకొండ చిన్నికృష్ణశర్మ, నోరి రామశర్మ ప్రభృతులు కొందరు చిన్నపిల్లల కోసం కొన్ని జీవితచరిత్రలు వెల్వరించారు. అవీ 'ఇంకా బాగా ఉండవచ్చు' అన్న భావననే కలిస్తున్నాయి.

సాహిత్యపు విలువలున్న పుస్తకం ఆపాతమధురంగా ఉంటుంది. అలోచనా సమన్వితంగా ఉంటుంది కవితా ప్రభా భాసురంగా ఉంటుంది. ప్రతిపదం మణియంగా ఉంటుంది. డాక్టర్ పట్టాబి, ప్రకాశం వంటు. గాంధీజీ, ఇందిరాగాంధీ, నెహ్రూ మొదలైన వారిని గురించి జీవిత చరిత్రలైతే వచ్చాయిగానీ అవి ఆంగ్లంలో వచ్చిన ఉద్గ్రహణలు అనుసరణలుగానే ఉండిపోయాయి. నాల్గవేక పేకర్వరరావు, వంద్రంగి

రాజేశ్వరరావు మొదలై నవారు కూడా కొన్ని రథనలు చేసినా వాటికి సమగ్రత్వ కానీ, సాహితీ సౌరభత్వం కానీ సమకూరలేదు. అక్కడక్కడ తటతట మన్నాయి. అ.తా మిణుగురు పురుగుల కాంతి, యన్.టి. రామారావుగారి మీద ఇటీవల ఓ పుస్తకం వచ్చింది. అది పొగడ్తకే పరిమితమైపోయింది.

జీత చరిత్రలు వ్రాయండి! కావలసిన కథనాయకులు, కథనాయికలు అన్ని రంగాల్లోనూ నువ్వెందరో ఉన్నారు. నరివి గురించి వ్రాయడానికి. సత్రపున్న సాహితీ వేత్తలూ పుష్కలంగానే వున్నారు. అయితే విర్యకథ, పరిశోధనా దృష్టి ఇవే కొరవడుతున్నాయి. మనిషిగా పెట్టిన ఎవరూ కూడా, పూర్తిగా రాముడూకాడు. పూర్తిగా రామణుడూ కాడు. ఆ ద్వంద్వ తత్వాన్ని సాహితీరంగా తన కలంలో నిబంధించగలిగినవాడే ఉత్తమ జీవిత చరిత్ర చిత్రికారుడు.

—కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

బాస్వెల్ లా

"The way to develop the best that is in a man is by appreciation and encouragement. There is nothing else that kills the ambitions of a man as criticism from his superiors"

"గణన చేయుటవల్లను, వుత్సాహపరచుట వల్లను మానవునిలో దాగియున్న బొన్నత్యము వున్నది పొందును. పెద్దల విమర్శన వల్ల ఆదంబరము కలుచును"

ఈ సూక్తి ననుసరించి విమర్శ ప్రాముఖ్యత విఖ్యాతమయినదనేది అభిప్రాయం లేనివాడు. ఈ దృష్టితోనే కీర్తి కేసులు వందిత గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారి "శ్రీరాధిషేషము" అనే గ్రంథాన్ని పరామర్శిస్తున్నాను.

అధి : హారం నుండి అల్పాహారాలకుదిగి కాలం వెళ్ళుచున్న కుంటున్న యీ అధునాశన కాలంలో పెద్ద పెద్ద పుస్తకాలను చదివే శ్రద్ధ, ఓపికచాలామందికి, లేవంటే అసత్యంకాదు. ఇది మన ఒక్క తెలుగు సాహిత్యంలోనే కాదు ప్రపంచ

సాహిత్యంలో కూడా. అందువల్ల సాహిత్యంలో కథానికకు, అంద కావ్యానికి ఎనలేని ప్రాముఖ్యత వచ్చింది. గత అర్థ శతాబ్దంనుండి మన తెలుగు వాఙ్మయంలో కథా సాహిత్యం బాగా వేళ్ళుకొని ఒక ఘన పుష్కలమయింది. దాని కాఫీవ కాలు ఎంతగానో విస్తరించి తెలుగు కథా సాహిత్యాభిలాషులకు చల్లని నీడనిచ్చి నేడ తీర్చుతూంది. అటువల వార మానవ ప్రతికలలోనే గావు, ధా వార్తలనందించే దైనిక ప్రతికలలో కూడా కథానిక చోటుచేసుకుంటూ వుంది.

మనలో కూడ గొప్ప కథకులు బయటకు వచ్చారు వారు తెలుగును ప్రపంచానికి ప్రసరించారు కీ॥ శే॥ పాలగుమ్మి వద్దరాజుగారి "గాలివాస" కథానిక అంతర్జాతీయ ఖ్యాతి గాంచి బహుమానం అందుకుంది. పోమ్మిరెడ్డిపల్లి సుర్యారావు గారి "దొంగబున్నారు జాగత్తు" బహుమతిని పొందక పోయినా ప్రపంచ కథా కల పోటీకి వెళ్ళింది. అట్లాగే న్యూయార్క్ హెరాల్డ్ టిబ్బూన్ నిర్వహించిన ప్రపంచ కథానికల పోటీలలో తెలుగులో ఎన్ని కేవలము కథానికల సుబ్రహ్మణ్య శర్మ "నీలి" కథానిక మొదటిది ఈ విధంగా మన తెలుగు కథానికకు విశ్వ సాహిత్యంలో ఒక విశిష్ట స్థానం చేకూరింది.

ప్రాచీన సాహిత్యంలో ప్రత్యేకమయిన చిన్న కథలు ఎవరూ వ్రాయక పోయినా పంచతంత్రము, హితోపదేశము, శేయూర బాహుచరిత్ర, భోజరాజీ యములలో చిన్నకథలను గురి గ్రుచ్చటం జరిగింది. పాశ్చాత్య వాఙ్మయ ప్రభావం వల్ల మన సాహిత్యంలో కూడా చిన్న కథ మంచి పుట్టింది. తుట్టిని అలగడను కుండనటంలో ఏ మాత్రం అతిశయోక్తి కాదు.

అటువంటి కథా వాఙ్మయాన్ని వయరకాలంగా మన తెలుగు సాహిత్య రంగంపై తీర్చిదిద్దిన తొమ్మిదిమంది ప్రముఖ కథకుల (వేటూరి శివరామశాస్త్రి చింతా దీక్షితులు, గుడిపాటి వెంకటవరం & చిమాణిక్కం నరసింహాశాస్త్రి, శ్రీ పాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, అదీవివాపిరాజు, "కరుణకుమార త్రిపురనేని గోపీదత్త, కొడవటిగంటి కుటుంబరావు) నెన్నుకొని వారి వైవిధ్యములను ప్రపంచపై విమర్శనా గ్రంథాన్ని "ఆక్షిరాభిషేకము" అనే పేరుతో తెలుగు పాఠక భాగ్యానికి అందించిన గొర్రెపాటివారు ప్రశంసనీయులు. పుస్తకానికి పేరుపెట్టడం ఒక గొప్ప కళ. ఆకళలో గ్రంథకర్త అందె వేసిన చెయ్యి అని "ఆక్షిరాభిషేకము" చెప్పకయే చెప్పదున్నది.

కథానిక అంటే సానబట్టిన కత్తుం. బొట్లు అనేది ఏమీ లేకుండా తూర్పుర
బట్టి గట్టి పంట ప్రతి ఒక్కమూట కథా గమనానికి మటనలకు దోహదం చేసి
నప్పుడే కథా రచన అందచంపాలతో విగువుగా నంటుంది. హృదయానికి హత్తు
కుంటుంది కథ చెప్పు న్నట్లుంటాలిని చదివేస్తున్నట్లుండగూడదు. కథలో ఎక్కడా
కథకుడు కనిపించకుండా లోకం కనిపించినప్పుడే వుత్తమ రచనగా భావిస్తుంది.
మంచికథ వ్రాయమంటే చాలా కష్టంతో కూడకున్న పని ఒకే ఒక్క మటన
నాథాం చేసు ని పజ్జోను. పూహాపిజ్జోను. వుత్తమ భావాలను రేకెత్తించి
పరాకాష్ఠ నొంది ట మంటే మాటలా: చార్లెస్టాను "మానవునికి కావలసిన
కొండ్ర ఎంత?" ఛకోవ్ "పూ రవల్లి" వంటి కథలు మన మనస్సులపై చెంగవి
ముద్రలు వేసిన వంటి ఆ సా ర్థ్యం వారిలో మగంగా వుండ బట్టే గదా.
సోమర్ సెట్ మామ్. ఫాస్టర్ సాకి గోర్గి. మొసాసా. మోమింగ్స్ లాంటి
వాళ్ళాళ్ళకథలు. ముల్కరాజ్ ఆనంద్. శరత్. తాగోర్. ప్రేమచంద్. అబ్బాస్
మొద గు భాతీయ కథకులు కథా సాహిత్యానికి చాలా మెరుగులు దిద్దరు. చాలా
కథా సాహిత్యానికి గ్రిమ్ సో టు చేసి సేవ మోసుం కావు విజ్ఞానం వివిధ
కోణాలలో విరాజిల్లుతున్న మంత్ర కంఠా మయమయిన వారి కథలు బాలల
రత హృదయాలపై పాసు కాలిపి వారి (బాలలను) కథలంటే చెవిపోసుకునే
స్థితికి తెచ్చినవి మన పేదరాశి పెద్దన్న కథలు అలాంటివే. అట్టి ప్రభావం ఆ
కథలకుంది. అందుకు ముఖ్య కారణం పెద్దవానికి వాస్తవ జగత్తు కంటే పిల్లలకు
కల్పనా జగత్తు ఎక్కువ వాస్తవంగా వుండటమేమోననుకుంటా. వాళ్ళ బుజ్జి
బురలకు కావలసింది అభూత కల్పనలు, అద్భుత విషయాలు, అపూర్వ సన్నివేశాలు.
అందువల్లనే పంపతంత్రములోని కథలున్న ప్రచారం ప్రపంచంలో మరి వేటికి
లేదని అర్థం రైడర్ అన్నాడు.

మన తెలుగు కథా వాఙ్మయ దిజ్మండలంపై నక్షత్రాలలా మెరిసే ప్రసిద్ధ
కథకుల కొందరినెన్నుకొని వారి కథా సాహిత్యాన్ని చాలా లోతుగా పరామర్శించి
వారికి వెంకట సుబ్బయ్యగారు ఆక్షరమయిన అభిషేకము చేయుట గమనార్హము
వెంట సుబ్బయ్యగారు బాగా చెయ్యితిరిగిన చ త. ఆయన రచనా సామర్థ్యానికి
ఒకటే గీమరాయి. ఆయన చేసిన పరిశీలనాత్మక రచనలుకూడా పాఠకులకు తికమక
కలిగించకుండా తొనొప్పి నొసగకుండా ఆసక్తితో చదివించటమే వుత్తమం
పూర్తి అయిపోయి నప్పుడు గాని పాఠకుడు భౌతిక లోకంకికాదు అప్పుడే

అయిపోయిందే అనిపిస్తుంది అట్టి అరొకిక ఆనందం అవిర్భవించజేసే శక్తి ఆ న కపారం. కాబట్టి అటువంటి రచనలు చేయడానికి ఆయన కేశవయిన అర్హత వుంది.

కడకుడు తను దైనందినం చూచే ఘట్టాలను గాని, పొందే అనుభూతిని గాని, యితరంగా పూహించిన విషయాలనుగాని, తను ఆశించిన ఆశయాలనుగాని పొందుపరచడానికి విద్వత్తుమయిన మనస్తత్వాలను గలిగిన పాత్రలను సృష్టించి, స్వభావానికి విరుద్ధం గాకుండా చిత్రించి చక్కని స్పష్టతతో వేళాళాన కల్పించుకొని అందుకు తగ్గ బాషతోను, బావనతోను కథలను వ్రాస్తాడు. "వ్యాఖ్యాత మాత్రం ఆ రచనలను తత్వదృష్టితో వివేచించి, మంచి చెడ్డలను మనముంచుచుతాడు. అది జిజ్ఞాసువులకు ఆసాచమయిన విజ్ఞానం కలిగిస్తుంది అందుకనే "No man nor any body of men is good enough or wise enough to dispense with the tonic of criticism" అంటాడు హక్స్లే.

వెంకటసుబ్బయ్యగారు యీకథకు ను వారికథలను గురించి వ్యాఖ్యానాత్మకమయిన విమర్శనను నవలంబించినట్లు వారి పీఠికలో వ్రాశారు. "ఈ విధానంలో విమర్శకుడు న్యాయాధికారి వలె : స్పష్టతకంగా విచారించడు. న్యాయవాది వలె సమర్థించడు. కేవలం జిజ్ఞాసువు వలె పరిశోధించును" అని అన్నారు ఒక విధంగా చూస్తే న్యాయాధికారివలె నిష్పక్షికంగా విచారించి Judgement యిచ్చే విమర్శయే వివేకమయినదని నా అభిప్రాయం అది సృజనాత్మకం (Constructive) రచయితకు తవిష్యద్రవిచనా విశేషములకు దోహదకారి సుబ్బయ్యగారు పైన అలా అన్నారే కాని అక్కడక్కడా ఆయనకు తెలియకండానే Judgements యిచ్చారు. అలా అనడంలో ఆయన నమ్రత, విషయం సౌజన్యాలకు వ్యక్తం చేసుకున్నారు. ఉదాహరణకు శివరామశాస్త్రిగారి "కదాపట్కము" అనే కథలో ఆయన "చిన్ననాట ఆన్నదమ్మల ప్రేమ యుగళము. అన్న తమ్మని శిక్షించును తమ్ముడు దెబ్బతిన్న పామువలె నహించి చూచుచుండును అనుటకంటే ఉపాధ్యాయుడు దుడిచిన విద్యార్థివలె : హించి చూచుచుండుననుటలో ఔచిత్యము అధికముగా నుండుననుటంటా."

ఓరువత రచయితల కథలను వరుసగా పేర్కొనునప్పుడు అన్ని కథలను భిన్నములను కట్టివట్లు సమత్కారంగా ఒకేఒక వ్యాసంలో వెప్పటం బాగానే వుంది

కాని అట్టి కాలనే నా అగయిన చోట అనే వద్దతిని వునమోగించి చెప్పటంకల్ల ఆ సమత్కారం నమని చరిత్ర చర్యజంగా వుం. పోతే ఎన్నుకొన్న ప్రముఖ కథ రచయితల పంథ పొలములో తెల్లకంకులను తెల్లము చేయు ప్రయత్నం కానరాదు. అంటే వారి రచనలేని రచనలను కూడా పాఠకుల ముందుంచి నాటిలో ఏ విధంగా పనలేదో తెలియజేయమని.

వ ఖ్యాత యాయన వరామగ్నించిన రచయిత పరివయాలకు పుస్తకం చివరకొక కొన్ని పుటలు ప్రత్యేకించి తెలిసినంతవరకు ప్రచురింపబడిన వారి పుస్తకాలు దొరుకుచోటు, ఇంకా ఇతర వివరాలున్నై బాగుంటే ఈ మాట ఎందుకు చెబుతున్నానంటే ఈ "అక్షరాభిషేకము" చదివిన తరువాత ఎందులో వుంటుందిన రచనలను చదవాలని చూచి ఈ విమర్శ ఎంతవరకు సమాంజసమో తెలుసుకోవాలనే కొంత కొంతమందికియినా కలుగవచ్చు.

ఈ తొమ్మిది నుండి రచయితలను గురించి నాకు గల భారతీ చాల భాగం వీరి అక్షరాభిషేకంలో అద్దంలో ప్రతిబింబంలా చూచుకోవటం జరిగింది.

ఈ రోజుల్లో కలం పట్టగల ప్రతిరచయిత కథ వ్రాయటానికే ప్రయత్నం, అంటే అన్నిటికంటే కథ ప్రయత్నం చాలా తేలిక అనే దుర్భిప్రాయం ప్రబలమే దీనికి మఖ్య కారణం. ఇక్కడ ఇంకా కొంత విపులంగా చెప్తా కొంత నుండి కథకులు చలాతోలా రేకుండా పూరికే పేజీలకు పేజీలు పెంచి విసుగెత్తిస్తారు. వారి కవిత్వమంతా అందులో ఒకరే పోసారు ఎన్నో వర్ణనలు చేస్తారు. ఏదేవో రంగులు పలుకుతారు. అయినా వారు అందులో చెప్పదలచినదేదో మనకు తెలియదు సరి గదా అన్నానేవారికి కూడా తెలుసుకో తెలియదో అనుమానం. కొంత నుండి సమర్థులు అలాగే కవయిత్రులు విషయాన్నే ఒక కథలా చెబుతారు. ఒక పర్యాయం ప్రసిద్ధ రచయిత్రీ మాలతీ చందూర్ ఒక సుబరమి చెబుతుంది తన అనుభవం రోనిది. అది ఏమంటే ఒక పర్యాయం ను రైతుల ప్రమాదం వేస్తూ వుండటం. తన ప్రక్కనే కూర్చున్న ఒక మళయాల యువతిని పలుకరించి ఆమె ఎక్కడ నుండి వస్తుందో, ఎక్కడకు వెళ్తుందో మొదలయిన వివరాలు అడిగిందట. ఎప్పుడు ఆ యువతి చెబుతుంది. తన జన్మస్థలం తిరువనంతపురమని తనకు ఒక నెల రోజుల క్రితమే వివాహం జరిగిందని భర్త కలకత్తాలో బొత్తిగా తీరు బాటు లేని ఉద్యోగం చేస్తున్నాడని, వివాహం రోజున ఉదయమే విమానంలో వచ్చి

వివాహం కాగానే మళ్ళా ఆస్తి యంత్రాళమే విమనంలో తిరిగి కలకత్తా వెళ్ళిపోయి ఆమెను తర్వాత ఫలాన తేదీని కలకత్తా మెయియకు పంపితే హూరా పేషనులో రిసీవ్ చేసుకొని యింటికి తీసుకు వెళ్తానని వానిన మీదట ఆ విధంగా ఆమె ఒక్క-తెను వాళ్ళ పెద్దలు పంపిస్తున్నట్లు చెప్పిందట. అట్లా చెబుతూ కొంచెం కనికరం కలిగించేట్లు యలా అందట “సిగ్గు దొంతరల పాద్య ఆరోజుమేను ఒకరి నొకరం సరిగా చూచుకున్నట్లు కూడా లేదు. ఒకరి నొకరం గుర్తుపట్టగలమోలేమో.” వ్యవహారం సవ్యంగానే నడుస్తుందని మనం వూహించినా ఆ విషయం మాత్రం ఒక కథలావుందిగదా.

అలాగే లోకంలోని ఒక నిత్యమయిన సత్వాన్ని లోకానికి చెప్పడానికి అంగ్ల మహాకవి డెన్నిసన్ “బలి” అనే ఒక గేయ కథ ఎంతో హృద్యంగా చెబుతారు. అది టూకీగా యిది ఒకప్పుడు ఒక రాజ్యంలో కరువు కాటకాలు, అకాల మరణాలు విలయతాండవం చేస్తూ వుండేవట. అది పూర్వకాలం కాబట్టి ఒక అగ్రరీర వాణి రాజుకు ప్రియాతి (ప్రియమయిన వస్తువును) దేవునికి బలి యిస్తే తప్ప రాజ్యంలో యీ సంక్షోభం సమసి సుఖిక్షంగా వుండదనటం. దాంతో ప్రజానీకం అంతా రాజునకే కైక సంతానమయిన కుమారుడే రాజున కత్యంత ఉష్ణమయిన వస్తువుగా భావించటం. తీరా వధ్యశిలపై రాజు కుమారుని తల పెట్టి కత్తివల్లే సరికి రాణికి కుమారునిపై గల మమకారంతో ముందుకురకబోవటం, కుమారుని యిందుండే ప్రేమతో తల్లి వెంట నీళ్ళు కారునూనే భార్యను పొరింగటం జరుగుతుంది. దాంతో అక్కడున్న వ్యక్తులందరికీ వ్యక్తం అవుతుంది రాజునకేది ప్రియమయిన వస్తువో. ఇవన్నీ ఎందుకు చెబుతున్నానంటే మమూనా విషయాలనే తీసుకొని గుండెలకు హత్తుకునేటట్లు ఎట్లా చెప్పొచ్చునో చెప్పడానికే. ఆందువల అక్షరాధి పేక రచయిత కథ, కథానిక, పెచ్చి, కల్పికలకు గల భేదాలను గురించి కొంత వివరణ యిచ్చి మన తెలుగులో పూర్వ నుంచి కథానికా పరిణామం ఏవిధంగా జరుగుతూ వచ్చిందో వివరణ యిచ్చింటే యింకా బాగుండేది. ముఖ్యంగా ఎత్తుగడ, ముగింపు, మటన, కథకు ప్రాణాలు లాంటివి అవి అంత affectiveగా నుంటే కథకుడు అంతగా fixation సంపాదించుకుంటాడు పరిశ్రమలోకం నుండి.

ఇంక వెంటకున్న ముగ్ధుగారి పరిశీలనా రచనతో ప్రత్యేకత ఏమంటే ప్రపంచ వాఙ్మయంలోను, మన తెలుగు వాఙ్మయంలోను ప్రసిద్ధులయిన కవుల

యొక్కయ. స్మృతి పురాణేతి హసాలలోనివి అక్షర లక్షణ చేయు ప్రవచనాలను అధ్యంతవ లలో ప్రవచించి పాఠకుల మనస్సలకు ఉత్తేజం, పుద్గిం. పుత్సన్నం చేస్తారు.

రచయితలను యాయన చూచిన దృక్పథమేవేరు. కథా రచనలలో రసజ్ఞత. శిల్పం. అభ్యుదయం పశ్యజనీనతలను పరివేసి మన గాలిస్తారు, వాటిని మనమును పెట్టి మనకు అవధిలేని ఆనందాన్ని అందిస్తారు.

“కథా పరిచయము, పుత్తమ పాత్రలు, కథా శీర్షికలు, కథా వర్ణనలు, ప్రకృతి వర్ణనలు, పాత్రల వర్ణనలు, వ్యాఖ్యలు, పువమానములు, రసపోషణ, భావరమ్యత, కావ్యగుణము, సామెతలు, భావ పరిపుష్టి, సుభాషితములు, శైలి, కథా శిల్పం, దోషలేశము, పెక్కు శోకదలు” మొదలగు శీర్షికలతో ప్రతి కథ కుడిగురించి యాయన స్పృశించనివిషయం లేదంటే ఏమాత్రం అత్యుక్తి కాదు.

సమకాలిక కథా రచయితలలో ఒకరి కొకరికున్న పోలికలు, వ్యత్యాసాలు. వైవిధ్యాలు, సంప్రదాయాలు చాలా చోట్ల ఎత్తిమీస పాఠకుల అభిమానాన్ని పొందారు. శ్రీనాథునికి, చలంకు గల సామ్యమున బహుచక్కగా చిత్రించటం జరిగింది. కథకుల జీవిత విశేషాలను కూడా కొంతవరకు తెలియజేయటంవల్ల వారిని గురించి తెలుసుకోవాలనే పాఠకుల కుతూహలం కుదటబడుతుంది.

ధర్మముల వటిష్టతను, సత్యతల నత్యమును, వాటి ప్రభావాల ప్రయోజనాలను మన్నించుటలో యీకథకుల రచనలు ఏవిధంగా సహాయ భూతులయినవో చక్కగా విశదీకరించారు సుబ్బయ్యగారు. ఈయన సంప్రదాయాన్ని, హేతుజ్ఞానాన్ని రెండు కక్షగా చూడగలిగిన దార్శనికుడు పాత కొత్తల మీద కలయికను ఆకాంక్షించు వాడు ఒకచోట చలంగారిది బూతు సాహిత్యం అనే వ్హారికి త కరామదాసు “చెక్కిరి నొక్కుచు చక్కగ మరుకే సొక్కియుండెడి వేళననుబ్రోవమని చెప్పే సీతమ్మ తల్లి” అని ఆలాపించే కీర్తన వినమంటారు. ఎంత నిశితంగా చెప్పారు: తత్తుల గుండెల్లో గునవంట్లా దిగిన నిజం అంతేగా మరి

ఇటువంటి వచనాత్మక రచనలు చేయాలంటే ఎంతో ఓపిక, విజ్ఞానం, వుండి అగాధముయిన సాహిత్య సాగరమధ్యం చేస్తేనేగాని సాధ్యం కాదు. అట్టి లక్షణాలు పరిపూర్ణంగా గల పెంకట సుబ్బయ్యగారు తెలుగులో ఇటువంటి రచనలకు ఒక ఒరవడిని పెట్టి ధన్యులయినారు.

—వేగుంట కనకరామబ్రహ్మం

“మిత్రులూ-నేనూ” ఒక సమీక్ష

“Chance makes our Parents, but choice makes our friends”

అవి ఒక ఆంగ్ల లోకోక్తి, ప్రతివ్యక్తికి వకరో, ఇవ్వరో లేక ఏకాద్విమంశో మిత్రులుండటం సహజం కాని కీర్తిశేషులు వంశిక గౌరెపాటి వెంకటసుబ్బయ్య గారికి గల మిత్రవరం పర రెక్కకు మిన్న. గోపికలందరకు కృష్ణుడు నావాడే అన్నట్లు ఆ మిత్రులందరకు సుబ్బయ్యగారు నావాడే. అంధదేశంలో అన్ని మండలాల్లోను ఆయనకు అనేక రంగాల్లో అసంఖ్యాకమయినా మిత్రులు ఉన్నారు. ముఖ్యంగా సారస్వత రంగంలో. ఆ మిత్రుల పరివారమంతా ఆయనకు ఆత్మబంధువులే. ఆయన ఎవరింటికి వెళ్తే ఆ ఇంటిలోని వసిపిల్లల నుండి వండుముదు నళ్ళ వరకు వండుగలా పీరియేవారు. ఆయన మిత్రుల్లో ముక్కు వచ్చలూరని 15 ఏండ్ల విద్యార్థుల లగాయితు 85 ఏండ్లు విండి అనుభవం పండిన వృద్ధుల వరకు వుండే వారు. అందులో స్త్రీలూ వున్నారు. వరుషులూ వున్నారు. కులమత ఆర్థిక భేదాల కతీకమయిన మిత్రులు వారంతా. అట్టి మిత్రుల నందరినీ యీ మిత్రులూ-నేనూ” అనుగ్రంథం ద్వారా చిరంతనంచేశారు సుబ్బయ్యగారు

ఇది ఒక అపూర్వ రచన. నాకు తెలిసినంత వరకు ఊతునుళ్ళ కామేశ్వర రావుగారు “నావాజ్ఞయ మిత్రులు” అనే ఒక గ్రంథమే యీకోవలోకి వస్తుంది. అయితే అది విఖ్యాతులయిన సారస్వత ప్రముఖులకే పరిమితం. ఈ “మిత్రులూ-నేనూ”లో ప్రముఖులు కాని ఎందరో చోట చేసుకున్నారు. అది యీ పుస్తక ప్రత్యేకత. అనేక రంగాలలో తనకు మిత్రులతో గల సంబంధాలను వ్యక్తం చేస్తూ, వివిధ ఉద్యమాల న్యూనతాన్ని చక్కగా సమీక్షించారు యీ గ్రంథంలో వెంకట సుబ్బయ్యగారు. తన జీవిత చరిత్రను తన మిత్రుల ద్వారా చిత్రించటం మన సాహిత్యంలో ఒక క్రొత్త ప్రక్రియ. ఇది కేవలం తన చరిత్ర మాత్రమేగాక తనకు సన్నిహితులయిన వారి నుండి చరిత్రలు కూడా ఒక రకంగా మీస్తే. ఈ విధంగా తెలుగు సాహిత్యంలో ఇంతవరకు ఎవరూ attempt చేయలేదేమో!

గ్రంథవికి “మిత్రులూ నేనూ” అని పేరు పెట్టడంలోనే ఒక విశిష్టత. ఒక వినయం వ్యక్తమవుతుంది. మిత్రులు ప్రవాసం తను అప్రవాసం అనే ధ్వని వినిపిస్తుంది. ఎందరో మిత్రులు. వారిలో తాము. మిత్రుల జీవితంలో ప్రతిఫలిస్తూ తనలో మిత్రులను ప్రతిఫలించజేసుకున్నారు యీ రచయిత. ప్రతి మిత్రునిలోను ఆయన కనిపిస్తారు. ప్రతి మిత్రుడూ ఆయనలో తన్ను తాను చూచుకుంటూ అన్నిటా సంస్కరించుకుంటాడు. అట్లాంటి మహనీయత ఆయనది.

ఆయన హృదయం ఒక స్వచ్ఛమయిన దర్పణం. అందులో ప్రతినిత్యం ప్రతి ఫలించే ప్రతిబింబాలే యీ మిత్రులు.

ఈ మిత్రులందరకు ఆయన తాతగా, తండ్రిగా, గురువుగా, అన్నగా, తమ్ముడిగా, మామగా, బావగాని. చివరకు మనుమనిగా కూడా అగునడుకూ వుంటారు. కొందరికి “మహామనీషి”గా కనిపిస్తే మరి కొందరికి “దైవాంశ సంభూతుడు”గా గోచరిస్తూ వుండే వాడు. ఇది ఒక అపూర్వ మధుర జీవన మిత్రమందలిగా భాసిస్తుంది.

మిత్రుల ఆనందోత్సాహంలోనే కాదు కష్టాల కన్నీటిలో కూడా భాగం పంచుకుంటూ ఆడుకుంటూ వుండేవారు. మిత్రులకు ఆయన రాక ఒక “అమృత జల్లు” ఒక “చల్లని చూపు” ఒక “తీయని వచస్సు” అందరకు వారొక పెప్పిడి.

వారి అత్యీయతకు, అదరాభిమానాలకు మచ్చుతునకలు.

నను మామగారూ అని పిలిచే ఒక సోదరి మానసిక బాధకు బాధపడుతూ అంటారు. మామగారు అంటూ దూరంగా వుండేకంటే తండ్రిగా భావించి “నాన్నా” అంటూ నర్సిహతురాలివయితే నీమానసిక బాధలు తగ్గుతాయి.” ఎంత చక్కని ఓదార్పు? ఎంతటి అర్హత?

“నాన్నగారూ, మీకు నేను ఏమియివ్వగలను” అని అడిగిన మరో డబ్బితూ రా. యిద బిడ్డకు ఆనందం కలిగించాలని ఒక మనీషర్ను కొనిపెట్టి అది హృదయానికి దగ్గరగా వుంటుంది అన్నారు. ఎంతటి అపూర్వతతో కూడిన జవాబు?

“శేఖరిం పుస్తకాలవల్ల మనషి పెరగడు. రోజున్నీ చదవాలి. విశ్వమనే విశ్వ విద్యాలయంలో మెలగాలి. పెద్దరి మధ్య తిరగాలి” అంటూ ఒక చిరఃజీవికి వ్యవధేళం.

"నిం చదవాలంటే అన్నగారు, అంటూ వ్రాసిన ఒక తమ్మునికి" మీ మనస్సును, కఠినాన్ని చదవండి. పెద్ద చదువులు వ్యర్థం. సహచరిణితో కలిసి మెరిసి పుండండి" పాత పక్కటి పాతబోధ.

ఇలాగే అందరికీ అన్ని విధాల వుండు భావనామూర్తిగా భావిస్తారు వెంకట శ్రుతియ్యగారు.

మిత్రుల దృష్టిలో శ్రుతియ్యగారిని వారి నామ పుత్రులలోని వసివీ వలుకుల ద్వారా వీక్షించవచ్చు.

"శ్రుతియ్య : నీవు అలోక్యదశని నేను లోక్యదశని అనుకుంటున్నావే లోకం. కాని నీవే లోక్యదశని నాకు తెలుసు" అని అంటారు యీ మిత్రులలోని ఒక పెద్ద అన్నగారు. అంతేకాదు. "నీ మిత్రులు ప్రేమకు, అస్యాయతకు మాకు మార్పులు. నీవొక ప్రేమ రాక్షాన్ని నిర్మించుకున్నావు నీ మిత్రుల్లో స్వార్థంలేదు. అని నిజమయిన మైత్రి. నీవు చాలా అదృష్టవంతుడవు" అంటారు ఆయనే మగ్గు.

"మీ పుస్తకాల గొడవ నాకెందులు మీరే నాకొక పుస్తకం నా దృష్టిలో. మీ వ్రాతలతో నాకు పనిలేదు. మీ హృదయాన్ని చదవగలను మీరు కవి వండితులయితే నేను కృషి వండితుడను" అంటూ అత్యయతకు అందిస్తాడు ఒక తమ్ముడు.

"ఎప్పుడూ నిద్రనా లేలే!" అని హెచ్చరిస్తే "యీ నిద్రలోనేగదా మనం ఎవ్వరికీ హాని తలపెట్టినీ. చేయనినీ" అంటూ ఇవానిస్తాడు ఒక అనుగు సోదరుడు.

"ఇంత ప్రొద్దెక్కినా లేవవేం! వరాయి యిల్లు అనే జ్ఞానం కూడా లేకుండా" అని మందలించబోతే. "అన్నా! ఇంత వయస్సు వచ్చింది. ఇంత అనుభవం వుంది. మనం ఎప్పుడయినా వరాయి యిళ్ళకు వెళ్తామా?" అంటూ ఒక చిన్న తమ్ముని చరక.

"మహాత్మా. మీ చిరునవ్వులు మాకు మా పిల్లలకు కరువయ్యాయి. కాస్త వాటిని కలిగించి మా జీవితాలలో వెన్నెల కురిపిద్దూ! ఒక వర్షానుంకండి" అంటూ ఆహ్వానిస్తాడు. ఒక కుమారుడు.

"దురకలు, చివాట్లు బాగా తగిలించారు. వాటికి నేనెప్పుడూ అర్హుణ్ణి. దిద్దుకో

దానికి ప్రయత్నం. మీ ఆశీర్వాదబలంతో ఎంపికగా నెగ్గుతా అంటాడు రమ్మ తాను సంస్కరించుకునే ఒక చిరంజీవి.

"అనలు మనం ఏం చదివినా. ఏం ఆలించినా దానిని మన జీవితంలోనే అవలంబించగల మనోధైర్యం ఉండాలని నా కోరిక" అని అంటూ వ్రాస్తుందోక అదృష్ట తన రేఖలో.

"ప్రేమ మాటల్లో వుండదు. హృదయంలో వుంటుంది" అంటూ అల్లాంటి హృదయాన్ని యీ కాకగారినుండి కోరుకుంటుంది ఒక ముద్దుల మనుమరాణి ఒక జాబు ద్వారా.

"మా అల్లుళ్ళు అర్థశామయకారు." అని వ్రాస్తే "మాకు అర్థసహితమయిన ఆశీస్సులే కావలసింది. అందునా విద్యామంతులయిన రమలాంటి మామం నుండి" అని ఒక చిన్నారి అల్లుడి కోరికైతే. "యీ జన్మలో ఏమి సాధించావు" అని ఎవరయినా ప్రశ్నిస్తే తమముకోకుండా "దైవాంక సలహాకూ, మహా మనీషి, ప్రేమావ్యక్తుడు అయిన గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారి వచిత్ర హృదయంలో వున్నక స్థానాన్ని" అని సగర్వంగా చెప్పకుంటాడోక బంగారపుబిల్లుడు.

"మా కండరుకు మీరు పెచ్చిది. మీ జాబు వస్తే అత్యయం నట్టింది వదయాడుకున్నట్లుంటుంది. మీరే వస్తే యింక చెప్పేదేముంది మా ఆనందాని ఆనందం రంధపు మీరు మాకొక పెద్ద అండ" అంటూ వ్రాస్తాడోక అత్యయపుబిల్లుడు.

"మీ చెలిమి మా కలిమి బలముగా భావించుకుంటున్నాము" అంటాడోక తృప్తి కలిగిన మిత్రుడు.

"తన చిన్న విషయంలోను మీలోని మంచియే నాకుకనిపిస్తుంది. స్నేహానికి ప్రేమకు మీరు ప్రతిబింబం" అని తన వుద్దేశాన్ని వెల్లడిస్తూ వ్రాస్తాడోక ముద్దుల మనుమడు.

"మీరు చూపే మధుర వాత్సల్యంతో నా హృదయం కేరింకలు కొడుతుంది" అంటూ వ్రాస్తాడోక సహృదయ దన్వంకరి.

"చిన్నతనంలో గంపేగారి బొమ్మచూస్తే ఎటువంటి అనుభూతి కలిగిందో ఆ రకమయిన అనుభూతి కలుగుతూ వుంటుంది మిమ్మల్ని చూస్తూ వుంటే" అని వ్రాస్తాడోక సన్నిహితులంతా ఘనమవుతారు.

ఇట్లా ఎన్నో! ఎన్నోన్నో! మధురామ భూకులతో నిండిన వలుకులు.

మిత్రుడు అంటే కళ్ళకు, హృదయానికి ఆనందం కలిగించువాడు అందుకనే మైత్రికంటే హృదయాహ్లాదకరమయిన వస్తువు లేదంటారు.

"సృష్టిలో రీయింగి స్నేహమేనోయ్"

సృష్టిలో చేతుపానీయమేనోయ్"

అన్న ఇంద్రుంటి వారి వలుకులు పదిదిమాటలు.

"మొదలు చూచిన కడు గొప్ప విదవ: గురువ

యూది కొంచెము తర్వాత నదికమగుచు

దనరుడిన పూర్వ పరభాగ అనికమైన

భాయ పోలికకు జన సజ్జనల మైత్రి"

అని కర్తవ్యుని చెప్పింది ఎంత విజయం :

ఎవరోనయనా స్నేహం చేయటం చాలా సులభం. ఆ స్నేహాన్ని నిజపు కోవటం చాలా కష్టం. వెంకట సుబ్బయ్యగారితో స్నేహం ఒక వరం లాంటిది. ప్రత్యేక ప్రాచీన చరిత్ర రోమరోలా తన స్నేహితుని పుద్దేరించి యిలాంటిది. "నీవు ఎక్కడవున్నా, నేను ఎక్కడవున్నా నీవెప్పుడూ నాతోనే వుంటావు. నాలోని ఒక భాగం నీవు. నాలోని మంచి భాగమంతా నీవే" ఈ మాట వెంకటసుబ్బయ్యగారి మిత్రులంతా ఆయన గురించి చెప్పుకోదగ్గది

మిత్రుడితో గదిపే ప్రతిక్షణం ఒక ఆనందపువిందు. ప్రతి నిమిషం ఒక సంతోష తరంగం. మనస్సు కలిపిన మనుషులు తారపల్లినప్పుడు విజంగా మల్లెపూల మధ్య వున్నట్లే వుంటుంది. భౌతిక బంధుత్వంకంటే ఆత్మబంధుత్వంవల్ల ఆత్మకాంతి కలుగుతుంది. అకారణ కారణములయిన స్నేహాలు మన మనోభారాలను తగ్గించి, కాంతియుతం చేస్తూ వుంటవి. మానవ జీవితాల్ని వడకట్టినమహాసుఖపుడు బిర్రీ చేలరు వజ్ర మైత్రిని గురించి అన్న మాటలు అక్షర లక్షలు.

"Let us be the first to give a friendly sign, to nod first, smile first, give first and if such a thing is necessary for give first."

మైత్రీ, మిత్రులు అంటే విలువ తెలిసిన మమతా మూర్తులు గనుకనే "మిత్రులూ-నేనూ" అనే గ్రంథం వ్రాయగలిగారు వెంకట సుబ్బయ్యగారు.

"ఈ వార్తకంటా" "మిత్రులూ : నేనూ" ప్రారంభించానమ్మా. ఎలాపూర్తవుతుందో" అంటే ఒక విద్యార్థికురాయిని మనుషురాలు "తాతగారూ! మీరు నరియ్యాయన సమయాన ప్రారంభించాడు. ఇప్పుడు మీ మనస్సు, వయస్సు వండ్లాయి. పూర్తి కనివ్వండి" అంటుంది.

స్నేహమంటే వయసుతో దాటు పొందే మానసికనుభూతి. స్నేహం చేయడం కంటే నిలుపు కోవడంలో మానవ స్వభావ సౌకర్యాలు వెల్లడవుతాయి. దాచుమంది తమకువయోగవడే స్నేహాలు చేస్తారు. తప్ప హృదయసౌరభం కోసం స్నేహాలు చెయ్యటం నేర్చుకోరు. తాని వెంకట సుబ్బయ్యగారు తమ స్నేహం స్నేహం కొంటేనని, ఆ స్నేహం ఎదుటి వ్యక్తిలోని ఆత్మీయతను పెంపొందించి హృదయ సౌరభం పొందదాచివేసని కొరి వలుకులలో చెప్పుకున్నారు. అదిఎంతయినా విజయన్నది తమ మిత్రుల ద్వారా విడితమవుతున్నది.

"ఈ మిత్రులంతా వివిధ కుసుమాలు నేను దారాన్ని. దీన్ని యలా దండకట్టాను. ఈ పుష్పాన్ని మగంద భరితాలే మాలను కూర్చటంలో నేర్చు లేక పోయానా వాటి అంశంబందాలు సువాసన, బోడుగదా!" అని అంటారు యంకా. అయితే నేనంటాను "సువాసన గల దారంతోనే తమ మాలను కట్టి యీ మిత్రులనే పుష్పాలకు తావికెచ్చారు గొర్రెపాటివారు" అని.

దారామయన జ్ఞాను తెలుగులో నడిచింది యీ రచన. అక్షరాస్యులతో చదివించుకొని అనక్షరాస్యులకూడా విని అర్థం చేసుకునే 'రోరణిలో' సాగిన మధురమయిన రచన "మిత్రులూ-నేనూ" ఇటువంటి విశిష్టమయిన, వినూత్నమయిన రచన చేసిన గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారు ధన్యులు.

—రాము